

บทที่ 4

ผลการศึกษาเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน

การนำเสนอผลการวิเคราะห์เครือข่ายการเรียนรู้เพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน 3 เครือข่าย โดยในแต่ละเครือข่ายจะเสนอเป็นตอน ๆ ในแต่ละตอนมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน
2. ข้อมูลพื้นฐานเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน
 - 2.1 ความเป็นมา
 - 2.2 การพึ่งตนเองของชุมชน
 - 2.2.1 ลักษณะการพึ่งตนเองของชุมชน
 - 2.2.1.1 การพึ่งตนเองทางเทคโนโลยี
 - 2.2.1.2 การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ
 - 2.2.1.3 การพึ่งตนเองทางทรัพยากรธรรมชาติ
 - 2.2.1.4 การพึ่งตนเองทางจิตใจ
 - 2.2.1.5 การพึ่งตนเองทางสังคมวัฒนธรรม
 - 2.2.2 กระบวนการสร้างขีดความสามารถของชุมชน
 - 2.2.2.1 การสร้างความสมดุล
 - 2.2.2.2 การสร้างขีดความสามารถ
 - 2.2.2.3 การสร้างเครือข่ายการทำงาน
 - 2.3 พัฒนาการของเครือข่ายการเรียนรู้
 - 2.3.1 การเกิด
 - 2.3.2 การขยาย
 - 2.3.3 การพัฒนา
 - 2.3.4 การดำรงอยู่
 - 2.4 องค์กรและโครงสร้างของเครือข่ายการเรียนรู้
 - 2.4.1 องค์กรโครงสร้างภายในเครือข่าย
 - 2.4.1.1 สมาชิกองค์กร
 - 1) ผู้นำ
 - 2) สมาชิกกลุ่ม

2.4.1.2 การบริหารองค์กร

- 1) นโยบายและแนวคิด
- 2) การบริหาร

2.4.1.3 กิจกรรม

- 1) กิจกรรมหลัก
- 2) กิจกรรมการศึกษาออกโรงเรียน

2.4.2 องค์กรเครือข่าย

2.5 กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่าย

2.5.1 กระบวนการเรียนรู้

2.5.2 กระบวนการมีส่วนร่วม

3. กิจกรรมการศึกษาออกโรงเรียน

3.1 ประเภทของกิจกรรมการศึกษาออกโรงเรียน

3.1.1 ด้านพื้นฐานการดำรงชีวิต

3.1.2 ด้านพัฒนาข่าวสารข้อมูล

3.1.3 ด้านพัฒนาทักษะและอาชีพ

3.2 การจัดกิจกรรมการศึกษาออกโรงเรียน

4. การวิเคราะห์แนวทางและปัจจัยในการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้การศึกษาออก

โรงเรียน

4.1 แนวทางการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้การศึกษาออกโรงเรียน

4.2 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความสำเร็จของเครือข่ายการเรียนรู้การศึกษาออก

โรงเรียน

กรณีศึกษาที่ 1 เครือข่ายการเรียนรู้กลุ่มออมทรัพย์ตำบลคลองเปือย

1. ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนตำบลคลองเปือย

จากการศึกษารายงานข้อมูลของศูนย์บริการการศึกษาออกโรงเรียนอำเภอจะนะ และข้อมูลของสถานีอนามัยอำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา สามารถสรุปข้อมูลพื้นฐานของตำบลคลองเปือย ได้ดังนี้

1.1 สภาพทั่วไปของตำบลคลองเปือยะ ตำบลคลองเปือยะ อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา มี 10 หมู่บ้าน อยู่ห่างจากอำเภอจะนะทาง 7 กิโลเมตร มีถนนลาดยางถึงตัวอำเภอบ้านพื้นที่รองตำบลเป็นที่ราบเป็นส่วนใหญ่ บางส่วนเป็นเทือกเขา

1.2 จำนวนครัวเรือนและประชากร มีครัวเรือน 886 ครัวเรือน ประชากร 4,842 คน ประชากรเฉลี่ย 5 คน ต่อครัวเรือน เป็นชาย 2,415 คน และหญิง 2,427 คน แบ่งตามกลุ่มอายุเป็น อายุแรกเกิดถึง 12 ปี จำนวน 677 คน อายุ 13-49 ปี จำนวน 3,148 คน และอายุ 50 ปีขึ้นไป จำนวน 1,017 คน

1.3 การศึกษา จากจำนวนประชากร 4,842 คน เป็นผู้จบ ป.4 และต่ำกว่า จำนวน 947 คน จบ ป.6 จำนวน 1,384 คน จบ ม.3 จำนวน 336 คน จบ ม.6 และสูงกว่า 369 คน เด็กและเยาวชนอยู่ในระหว่างเข้าศึกษาในระบบโรงเรียน ก่อนประถมศึกษา 202 คน ระดับประถมศึกษา 572 คน ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น 308 คน ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย 134 คน และสูงกว่าระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย 95 คน

ทางด้านการศึกษานอกโรงเรียน ในปี พ.ศ.2539 ประชากรในตำบลเข้ารับการอบรมหลักสูตรวิชาอาชีพระยะสั้น 30 คน ตัดเย็บเสื้อผ้าสตรี 15 คน กลุ่มสนใจวิชาสวนหมวกใบตาล 75 คน วิชาการเกษตร 60 คน นอกจากนี้สำนักงานการเกษตรจังหวัดได้ให้ความรู้แก่ชาวบ้านในเรื่องการทำปุ๋ยหมัก การเก็บรักษาอาหาร

1.4 การประกอบอาชีพ การประกอบอาชีพส่วนใหญ่ของประชาชน คือ การทำสวนยางพารา ทำนา ทำสวนผลไม้ นอกจากนี้ยังมีการประกอบอาชีพปลูกผัก เลี้ยงสัตว์ ค้าขาย และรับราชการ การใช้เครื่องมือเทคโนโลยีในการประกอบอาชีพมี เครื่องสูบน้ำ เครื่องตัดหญ้า เครื่องสีข้าว เครื่องนวดข้าว เครื่องไถนา และยังมีประปาหมู่บ้าน มีโทรศัพท์สาธารณะในหมู่บ้าน

2. ข้อมูลพื้นฐานของเครือข่ายการเรียนรู้กลุ่มออมทรัพย์ตำบลคลองเปือยะ

2.1 ความเป็นมา

กลุ่มออมทรัพย์ตำบลคลองเปือยะเกิดขึ้นจากกลุ่มชาวบ้านตำบลคลองเปือยะ อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา มีความพยายามที่จัดตั้งกองทุนเพื่อช่วยเหลือกันภายในกลุ่ม ชาวบ้านที่มี

แนวคิดร่วมกันจำนวน 51 คน โดยมี อัมพร ด่วงปาน เป็นผู้นำในการดำเนินการ ในเดือนแรกได้นำเงินมาสะสมร่วมกันเป็นเงิน 2,850 บาท เมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2523 โดยยึดระเบียบกลุ่มออมทรัพย์ของกรมพัฒนาชุมชน เมื่อดำเนินการถึงปีที่ 2 เริ่มทราบถึงปัญหาในการให้กู้เงินของสมาชิก จึงได้รื้อปรับระเบียบออมทรัพย์เดิม และร่างระเบียบขึ้นมาใหม่ให้เกิดความยืดหยุ่นคล่องตัว และยึดถือระบบคุณธรรมเป็นหลัก มีเป้าหมายการพึ่งตนเองของชุมชน ผลของการจัดทำระเบียบใหม่ทำให้กลุ่มออมทรัพย์มีพัฒนาการที่ก้าวหน้า เกิดกระบวนการเรียนรู้ภายในกลุ่ม และเชื่อมโยงกับเครือข่ายอื่น ๆ พัฒนามาเป็นกลุ่มออมทรัพย์เพื่อสวัสดิการ จนถึงเดือนตุลาคม พ.ศ. 2540 มีสมาชิกรวม 4,465 คน มีเงินสะสม 48 ล้านบาท กลุ่มออมทรัพย์ตำบลคลองเปี้ยะจึงกลายเป็นแหล่งศึกษาในเรื่องการออมทรัพย์ของชุมชนโดยชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองจากผู้สนใจ นักการศึกษา นักพัฒนา นักการเมือง และชาวต่างประเทศที่ขอศึกษาดูงานอย่างต่อเนื่อง

2.2 การพึ่งตนเองของชุมชน

2.2.1 ลักษณะการพึ่งตนเองของชุมชน

2.2.1.1 การพึ่งตนเองทางเทคโนโลยี ความสามารถในการจัดการของกลุ่มออมทรัพย์ตำบลคลองเปี้ยะ ได้พัฒนาจากการเรียนรู้กระบวนการจัดการออมทรัพย์ และการหมุนเวียนของเงินทุน จากการเริ่มต้นดำเนินการโดยยึดระเบียบการออมทรัพย์ของกรมพัฒนาชุมชน จนพัฒนาระเบียบการออมทรัพย์ของตนเอง โดยไม่ยึดถือระเบียบของทางราชการ และพัฒนาวิธีการจัดการเงินออมมาเป็นการส่งเสริมสวัสดิการขั้นในชุมชน ถือได้ว่าชุมชนได้เกิดการพึ่งตนเองทางด้านเทคโนโลยีในการจัดการออมทรัพย์ของตนเอง

2.2.1.2 การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ สมาชิกของกลุ่มออมทรัพย์ตำบลคลองเปี้ยะ ได้ออมทรัพย์ร่วมกันเป็นกองทุนของชุมชน เงินที่ออมนี้สมาชิกได้กำหนดระเบียบของชุมชนขึ้นเอง เพื่อการกู้เงินเพื่อใช้ในการประกอบอาชีพ และที่เหลือนำไปฝากธนาคารไว้ ดอกผลที่ได้จะอยู่กับชุมชน ได้จัดสรรเป็นดอกเบี้ยและเงินปันผลให้กับสมาชิก และจัดสรรเป็นสวัสดิการในชุมชน คือ ค่ารักษาพยาบาล เงินบำนาญสำหรับกรรมการเกษียณอายุ เงินสงเคราะห์ทำศพ เงินทุนการศึกษาทั้งการศึกษาในโรงเรียนและส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน ช่วยเหลือสาธารณภัย การจัดการระบบเงินโดยการออมทรัพย์นี้ ก่อให้เกิดการพึ่งตนเองในชุมชนทางด้านเศรษฐกิจอย่างชัดเจน

2.2.1.3 การพึ่งตนเองทางทรัพยากรธรรมชาติ อัมพร ด่วงปาน ประธานกลุ่มออมทรัพย์ตำบลคลองเปี้ยะได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับเครือข่ายอื่น จึง

ได้ริเริ่มทำวนเกษตรขึ้นในพื้นที่ตนเอง 10 ไร่ เพื่อเป็นตัวอย่างแก่คนในชุมชน ปลูกทั้งพืชผักและผลไม้ เช่น เงาะ ทุเรียน ขนุน มังคุด จำปาตะ ทำให้มีกินภายในครอบครัวไปตลอดปี ส่วนที่เหลือจากกินก็นำไปขาย ทั้งได้ซื้อไร่ไม่ให้ชาวบ้านไปยิงนกยิงกระรอก เป็นเขตอภัยทาน ซึ่งการทำสวนวนเกษตรนี้เป็นตัวอย่างแก่ชาวบ้านคนอื่น ๆ พร้อมทั้งเผยแพร่ความคิดวนเกษตร ผักปลอดสารพิษ เพื่อรักษาสมดุลธรรมชาติไว้ ทำให้ชาวบ้านเริ่มมีความสามารถในการพึ่งตนเองทางด้านทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น

2.2.1.4 การพึ่งตนเองทางจิตใจ กลุ่มออมทรัพย์ตำบลคลองเปี้ยะได้จัดกระบวนการออมทรัพย์ โดยยึดหลักการของคุณธรรม จิตสำนึก สัจจะ ความเชื่อถือซึ่งกันและกัน ไม่ว่าจะเป็ความเชื่อถือที่นำเงินมาออมร่วมกัน การให้กู้เงิน ตลอดจนการส่งเงินคืนที่มีจิตสำนึก ในการปฏิบัติตามระเบียบด้วยตนเอง

2.2.1.5 การพึ่งตนเองทางสังคมวัฒนธรรม ก่อนดำเนินการกลุ่มออมทรัพย์ตำบลคลองเปี้ยะ จนสามารถดำเนินการมาจนถึงปี 2540 เป็นเวลา 17 ปีนั้น อัมพร ด่วงปาน และเฉลิม ทองพรหม กล่าวว่า "ก่อนนั้นในชุมชนจะมีปัญหาเรื่องของหาย ไม่สามารถจะนำผลผลิตอย่างแผ่น มอเตอร์ไซด์ สิ่งของมีค่าไว้รอกบ้านได้จะหายหมด จนมาถึงขณะนี้ของมีค่าเหล่านี้ รถยนต์จอดไว้รอกบ้าน ไม่ปรากฏว่ามีปัญหาเหล่านี้เกิดขึ้นเลย" นอกจากนี้ผลของการร่วมกิจกรรมกลุ่มออมทรัพย์ ทำให้เกิดกระบวนการกลุ่มในการช่วยเหลือกัน กิจกรรมทางสังคมงานประเพณีมีความร่วมมือกันมากขึ้น เช่น พิธีงานศพ งานสงกรานต์ งานแต่งงาน

2.2.2 กระบวนการสร้างขีดความสามารถ

2.2.2.1 การสร้างความสมดุล กลุ่มออมทรัพย์ตำบลคลองเปี้ยะ เริ่มงานจากจุดเด่นในการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ ที่สามารถออมทรัพย์เป็นกองทุนของชุมชน ให้สมาชิกนำไปเพื่อใช้ในการลงทุนประกอบอาชีพ ซื้อสิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็น หรือซื้อที่ดิน จากเงื่อนไข กติกาของกลุ่มได้ช่วยให้สมาชิกมีความสามารถในการพึ่งตนเองในด้านอื่น ๆ มีสัจจะ มีคุณธรรม และมีขีดความสามารถที่จะคืนเงินกู้ได้ตามกติกา ทำให้สมาชิกผู้นั้นสามารถอยู่ในชุมชนได้อย่างมีศักดิ์ศรี

2.2.2.2 การสร้างความสามารถในการจัดการ กลุ่มออมทรัพย์โดยผู้นำ และกลุ่มแกนนำ ใช้การประชุมหารือร่วมกันเพื่อความเข้าใจถึงความล้มเหลวของการตั้งกลุ่มออมทรัพย์หลังจากดำเนินการไปได้หนึ่งปี แล้วมาปรึกษาหารือกันที่จะอาศัยวิธีการออมทรัพย์จากกลุ่ม

ต่าง ๆ มาจัดวางแผนและวิธีการออมทรัพย์เฉพาะชุมชนขึ้นมาใหม่ จากนั้นก็ได้มีการจัดบทบาท ความรับผิดชอบและสามารถจัดกิจกรรมของกลุ่มได้อย่างต่อเนื่องเป็นเวลากว่า 17 ปีมาแล้ว

2.2.2.3 การสร้างเครือข่ายการทำงาน กลุ่มออมทรัพย์กำหนดให้มี คณะกรรมการ 3 คณะ คือ คณะกรรมการฝ่ายปฏิบัติการ คณะกรรมการฝ่ายควบคุม ตรวจสอบ บัญชีและหลักฐาน และคณะกรรมการที่ปรึกษา เพื่อเป็นเครือข่ายการทำงานภายในกลุ่มออม ทรัพย์ และมีเครือข่ายกับองค์กรภายนอก อาทิ สมาชิกฟื้นฟูหมู่บ้านชนบทสงขลา มูลนิธิหมู่บ้าน เพื่อทำงานร่วมกัน เครือข่ายการทำงานทำภายในกลุ่ม และเครือข่ายที่เป็นองค์กรภายนอกต่างก็ ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนบทเรียนและการสนับสนุนซึ่งกันและกันจนการดำเนินการเป็นไปอย่างต่อเนื่อง

2.3 พัฒนาการของเครือข่ายการเรียนรู้

2.3.1 การเกิด

จุดเริ่มของเครือข่ายการเรียนรู้ กลุ่มออมทรัพย์ตำบลคลองเปียง เริ่มมาจาก อัมพร ด่วงปาน ซึ่งเป็นนักการภารโรงของโรงเรียนวัดของเขาที่จบการศึกษาประถมศึกษาปีที่ 4 และ ปริญญาตรีชั้นโท มีประสบการณ์ในงานพัฒนาชุมชนมาก่อน เห็นว่าการพัฒนาทุกอย่างต้อง ใช้ทุน ถ้าไม่หาวิธีให้ชาวบ้านมีทุนของตนเองแล้ว การพัฒนาก็ยากจะประสบผลสำเร็จ เขากล่าว ว่า “รัฐยังงงหาเงินให้เกษตรกรกู๋ ไม่ได้มองว่าทำอะไรให้ชาวบ้านรวมตัวกันสะสมทุน ถ้า แค่หาเงินให้ชาวบ้านกู๋ก็ปีชาวบ้านก็ยังไม่ยอมอยู่อย่างนั้น” จึงได้รวมกลุ่มชาวบ้าน จำนวน 51 คน จาก 10 หมู่บ้าน ปรึกษากันในการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ ตกลงนำเงินมาออมร่วมกันคิดเป็นหุ้น ๆ ละ 100 บาท เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2523 ในเดือนแรกมีเงินสัจจะ 2,850 บาท (ในขณะนั้นสามารถ สร้างร่วมได้ 1 หลัง) โดยได้รับคำแนะนำการดำเนินงานจากกรมการพัฒนาชุมชน และกำหนดให้ สมาชิกกลุ่มฝากและกู้เงินผ่านธนาคาร

เมื่อสิ้นปีแรกกลุ่มออมทรัพย์ได้ดอกเบี้ยจากธนาคาร 604 บาท ปันผลให้สมาชิกหุ้นละ 2 บาท ทำให้สมาชิกเกิดความหือตอย และขอลาออกไป 24 คน ซึ่งกลุ่มได้ร่วมกัน วิเคราะห์ เห็นอุปสรรคในการดำเนินงาน ที่อาศัยระเบียบของทางราชการ กรณีนี้ อัมพร ด่วงปาน บอกว่า “กลุ่มใดก็ตามที่ยึดเอาระเบียบของทางราชการมาใช้ตลอดไป คงจะเป็นไปได้ไม่ราบรื่น ผู้ ปฏิบัติงานในกลุ่มออมทรัพย์ต้องเข้าใจปัญหาชุมชน ปัญหาชาวบ้านว่าเขาอยู่กันอย่างไร ต้องการ

ความสะดวก รวดเร็วมากนักน้อยแคไหน กลุ่มออมทรัพย์จึงต้องหาวิธีทำงานเพื่อตอบสนองความต้องการของชาวบ้าน และชุมชน"

เมื่อขึ้นปีที่ 2 คณะกรรมการบริหารกลุ่มออมทรัพย์ได้ประเมินผลงานที่ดำเนินการมา ได้เกิดการเรียนรู้ในการปรับปรุงระเบียบการดำเนินงานกลุ่มออมทรัพย์จากที่กรมการพัฒนาชุมชน วางไว้ และกำหนดระเบียบของกลุ่มเองขึ้นใหม่ให้ยืดหยุ่น เชื้อประโยชน์แก่สมาชิกบนพื้นฐานของความเชื่อมั่นในชุมชนและพลังสังคมในการควบคุมดูแลของสมาชิก ได้หาทางเลือกใหม่ให้สมาชิกกู้เงินสัจจะในแต่ละเดือนจากเงินทุนสะสม เงินเหลือจึงนำไปฝากธนาคาร ผลจากการหาทางเลือกครั้งนี้ทำให้สิ้นปีที่ 2 มีสมาชิกเพิ่มเป็น 63 คน มีเงินสะสมจำนวน 64,780 บาท ได้เงินปันผลรวม 4,205.50 บาท จ่ายปันผลให้สมาชิกหุ้นละ 6.50 บาทและเมื่อสิ้นปีที่ 3 สมาชิกได้เพิ่มขึ้นเป็น 335 คน มีเงินสะสมจำนวน 283,590 บาท ได้เงินปันผลรวม 21,262.50 บาท ปันผลให้สมาชิกหุ้นละ 8.25 บาท

2.3.2 การขยาย

เครือข่ายการเรียนรู้ กลุ่มออมทรัพย์ตำบลคลองเปียงะ เริ่มมีการขยายกลุ่มในช่วงที่มีการกำหนดระเบียบของกลุ่มขึ้นเองให้มีความยืดหยุ่น ตั้งแต่ขึ้นปี 2 ของการตั้งกลุ่ม ชาวบ้านที่เข้าใจและเรียนรู้ถึงความสำเร็จของกลุ่มได้เข้ามาเป็นสมาชิกเพิ่มขึ้น จำนวนเงินสะสมมากขึ้น การดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์ตำบลคลองเปียงะ มีคณะกรรมการบริหารซึ่งเป็นตัวแทนของแต่ละหมู่บ้านเป็นคณะกรรมการบริหารกลุ่มออมทรัพย์ อัมพร ด่วงปาน เป็นประธานคณะกรรมการบริหารกลุ่มได้พัฒนากิจกรรมการออมทรัพย์ ตั้งแต่ปี 2523 มาตลอด มีผู้สมัครเป็นสมาชิกเพิ่มขึ้น และเงินกองทุนเพิ่มขึ้นมาอย่างต่อเนื่อง เงื่อนไขที่ทำให้กลุ่มขยายตัวนี้ อัมพร ด่วงปาน ให้ความเห็นว่า "การมีสถาบันการเงินของเราขึ้นมา สมาชิกสามารถกู้เงินกลุ่มของตัวเองไปใช้ประโยชน์ได้ทุกเรื่อง สิ่งที่ดีที่สุดคือ กลุ่มสามารถรักษาดอกเบี้ยให้เป็นของกลุ่มเองได้ในที่สุด แทนที่จะเสียให้นายทุน หรือ ธ.ก.ส. หรือที่อื่น ๆ ก็มาเสียให้กลุ่มกันเองไม่ดีหรือพอสิ้นปีก็มีเงินปันผลอีก"

ผลการดำเนินงานแต่ละปีที่ผ่านมา สมาชิกและชาวบ้านในชุมชนเกิดความเชื่อมั่นและเข้าใจกลุ่มมากยิ่งขึ้น จึงได้สนใจสมัครเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มมากขึ้นและยินดีปฏิบัติตามระเบียบของการออมทรัพย์ จนถึงปี 2540 มีสมาชิกเพิ่มขึ้นเป็น 4,465 คน มีเงินกองทุนหมุนเวียนถึง 48 ล้านบาท

2.3.3 การพัฒนา

จากความคิดของผู้นำอย่าง อัมพร ด้วงปาน ที่เห็นว่า "ไม่มีใครหรอกที่ทำงานเสียละ ให้แก่กลุ่มตลอดไปได้ จำเป็นต้องให้เงินตอบแทนกรรมการบ้าง" คณะกรรมการกลุ่มจึงเรียนรู้ที่จะหาทางตอบแทนคณะกรรมการดำเนินการและมีข้อตกลงว่าดอกเบี้ยที่เกิดขึ้นรายปีจะหักไว้ร้อยละ 5 เป็นเงินค่าตอบแทนกรรมการกลุ่ม และจะเฉลี่ยให้กรรมการทุกคนเท่ากัน กรรมการที่ปรึกษาปีละ 7,200 บาท และจ่ายเป็นเงินสวัสดิการบำนาญให้กับกรรมการที่เกษียณอายุ ต่อมากลุ่มออมทรัพย์ตำบลคลองเปี้ยว ได้ประเมินงานในช่วงที่ผ่านมาพร้อมกันและค่อย ๆ พัฒนาการออมทรัพย์เพื่อการผลิตมาเป็นการออมทรัพย์เพื่อสวัสดิการ โดยนำดอกเบี้ยที่เหลือจากการจ่ายให้สมาชิกมาเป็นเงินสวัสดิการค่ารักษาพยาบาลที่สมาชิกได้รักษาที่โรงพยาบาลของรัฐ โดยช่วยเหลือร้อยละ 30 จากเงินค่ารักษาทั้งหมด และต่อมาเป็นร้อยละ 40 จนถึงปี 2540 เป็นร้อยละ 60 ตามลำดับ นอกจากนี้ยังจัดเป็นเงินสวัสดิการอื่น ๆ คือ เงินสงเคราะห์ทำศพ และกองทุนสวัสดิการเพื่อช่วยเหลือด้านการศึกษาการเสริมการเรียนรู้ของชาวบ้าน บรรเทาสาธารณภัย การลดดอกเบี้ยเงินกู้ และการผ่อนปรนหนี้สิน

2.3.4 การดำรงอยู่

เครือข่ายการเรียนรู้กลุ่มออมทรัพย์ตำบลคลองเปี้ยว ได้ดำเนินการ นับจากปี 2523 เป็นเวลา 17 ปีกว่า ที่กลุ่มสามารถดำรงอยู่ได้อย่างต่อเนื่อง มีหลายปรากฏการณ์ที่แสดงถึงการดำรงอยู่ของเครือข่ายการเรียนรู้ดังกล่าว อาทิ การเรียนรู้ที่จะยอมรับความคิดเห็นที่หลากหลายมาประยุกต์ให้เป็นหนึ่งเดียวกัน อัมพร ด้วงปาน ได้เคยพูดกับกรรมการว่า "อย่าเกรงใจที่เป็นประธาน อะไรที่ทำแล้วน้อง ๆ ไม่สบายใจ พูดกันตรง ๆ เลย เพราะการพูดกันตรงไปตรงมา นั่นคือการสร้างความเข้าใจและงานเราจะได้มั่นคง เอาความคิดที่ต่างกันตรงนี้มาประยุกต์ให้เป็นหนึ่งเดียวตรงนี้ก็คือเทคนิคในการจัดการ"

การเรียนรู้ที่จะปรับเปลี่ยนแนวคิด และวิธีการของกลุ่มออมทรัพย์ จากแนวคิดเดิมการออมทรัพย์เพื่อการผลิตเป็นการออมทรัพย์เพื่อสวัสดิการ เพราะ อัมพร ด้วงปาน ถือหลักว่า "ผมบอกว่าไม่มีอะไรหรอกครับที่มันจริงยั่งยืน เราจะทำให้ระบบนี้อยู่ตลอดไปได้ มันต้องแก่ กลุ่มของเราเคยแก่กติกามาแล้วหลายต่อหลายครั้ง เพราะว่ามันมีวิวัฒนาการ สถานการณ์เปลี่ยนไป สังคมเปลี่ยนไป เราก็แก้ไขตามไป แต่ว่าการแก้ไขแต่ละครั้งจะต้องมองผลประโยชน์ของสมาชิกเป็นสิ่งสำคัญ"

การเรียนรู้ที่สำคัญประการหนึ่ง คือเครือข่ายการเรียนรู้กลุ่มออมทรัพย์ตำบลคลองเปียง คือกระบวนการสร้างผู้นำขึ้นมาทดแทน จะทำให้การดำเนินงาน กลุ่มออมทรัพย์มีความยั่งยืน "ผมบอกว่าสร้างกิจกรรมไม่ยาก แต่กระบวนการสร้างคนสืบทอดต้องมีด้วย สร้างกิจกรรมกับสร้างคนสืบทอดต้องควบคู่กันไป" "การสร้างคนสืบทอด ผมไม่ได้เลือก ชุมชนเขาที่อยู่ เพราะในกรอบของผม บุคคลที่จะก้าวเข้ามาสู่ตำแหน่งประธานกลุ่มได้ ต้องได้รับการเลือกจากกรรมการชาวบ้านส่วนใหญ่ยอมรับจึงจะทำหน้าที่ตรงนี้ได้" "ผมจึงหาบุคคลที่กรรมการมองแล้วไปไหนต่อไหน เวลาใครเชิญผมจะขอพาไปอีกคนได้ไหม" นั่นคือกระบวนการในการสร้างคน โดยให้ค่อย ๆ เรียนรู้เพื่อให้สามารถสืบทอดการดำเนินงานในช่วงต่อไปได้ แนวคิด และวิธีการดังกล่าวของ อัมพร ด่วงปาน ได้พยายามสร้างผู้นำขึ้นมา เพื่อดูแลกิจกรรมออมทรัพย์ที่มีอยู่แล้วให้ดำรงอยู่ต่อไป

นอกจากกระบวนการเรียนรู้เพื่อการสร้างคนขึ้นมาสืบทอดกระบวนการออมทรัพย์ของกลุ่มนี้ กลุ่มออมทรัพย์ตำบลคลองเปียง ได้มีกติกาหรือระเบียบการดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์ตำบลคลองเปียง พ.ศ. 2536 ซึ่งระเบียบนี้ทางกลุ่มได้เรียนรู้ที่จะมีการแก้ไข ปรับปรุงมาตลอดให้เหมาะสมกับสถานการณ์ ในระเบียบฉบับดังกล่าวได้กำหนดให้มีคณะกรรมการบริหารกลุ่มอยู่ 3 คณะคือ คณะกรรมการฝ่ายปฏิบัติการ คณะกรรมการชุดนี้ไม่มีวาระให้อยู่ปฏิบัติหน้าที่จนอายุครบ 65 ปี จึงเกษียณอายุคณะกรรมการฝ่ายควบคุม ตรวจสอบบัญชีและหลักฐานชุดนี้อยู่ในวาระ 4 ปี และคณะกรรมการฝ่ายที่ปรึกษามี 2 คน ไม่มีวาระการปฏิบัติงาน คณะกรรมการเหล่านี้มีผลให้เกิดการดำรงอยู่ของเครือข่าย

สุดท้ายคือ การปลูกฝังคุณธรรมขึ้นในสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ ซึ่ง อัมพร ด่วงปาน ได้พูดและย้ำอยู่เสมอ ข้อมูลจากเอกสาร (คนดีศรีสังคม, 2538 : 59) ระบุว่า "คุณธรรมเท่านั้นที่จะเป็นสิ่งค้ำยันกลุ่มออมทรัพย์นี้เอาไว้"

2.4 องค์กรและโครงสร้างเครือข่ายการเรียนรู้

2.4.1 องค์กรโครงการสร้างภายในเครือข่าย

2.4.1.1 สมาชิกองค์กร

1) ผู้นำ ผู้นำสำคัญของกลุ่มออมทรัพย์ตำบลคลองเปียง คือ อัมพร ด่วงปาน เกิดเมื่อวันที่ 7 มีนาคม พ.ศ. 2486 อายุ 55 ปี เป็นบุตรคนที่ 6 ในจำนวน 10 คน ของ นายชื่น นางเจียม ด่วงปาน อยู่ที่หมู่ที่ 10 ต.คลองเปียง อ.จะนะ จ.สงขลา

อัมพร ด้วงปาน จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่โรงเรียนวัดของเขา ต.คลองเปี้ยะ ในปี พ.ศ.2507 เมื่ออายุครบ 20 ปี ได้เข้ารับการอุปสมบท 3 พรรษา ศึกษาธรรมะ สอบได้ปริยัติธรรมชั้นโท และได้ลาสิกขาบทเมื่อปี พ.ศ. 2509 และได้สมรสกับ ปราณี เพชรอ่อน ในปีเดียวกัน มีบุตร 2 คน ชาย 1 คน หญิง 1 คน ประกอบอาชีพทำสวนยางพารา

ในปี พ.ศ.2509 ได้ริเริ่มสร้างสะพานไม้แทนสะพานลึง ในชุมชนให้กับเด็กนักเรียนในระหว่างปี พ.ศ. 2517- 2518 ได้รับรางวัลอาสาสมัครดีเด่น กำจัดไข้มาเลเรีย

ปี พ.ศ. 2523 ทำงานเป็นนักการภารโรงที่โรงเรียนวัดเขาของ ต.คลองเปี้ยะ และต่อมาก็ได้รับยกย่องเป็นนักการภารโรงดีเด่น ของสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสงขลา ในปี พ.ศ. 2523 ยังได้รับรางวัลบุคคลดีเด่น ด้านสาธารณสุขมูลฐาน

เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2523 เริ่มก่อตั้งกลุ่มออมทรัพย์ตำบลคลองเปี้ยะ และในปี พ.ศ. 2526 ก่อตั้งศูนย์การตลาดตำบลคลองเปี้ยะ ปี พ.ศ. 2527 จัดตั้งคณะกรรมการประจำหมู่บ้าน ทำหน้าที่รับฝากและให้เงินกู้แก่สมาชิกในหมู่บ้านของตน ร่วมกับคณะกรรมการบริหารกลุ่มออมทรัพย์ตำบลคลองเปี้ยะ ปี พ.ศ. 2527 ได้รับรางวัลชนะเลิศจากการประกวดกลุ่มออมทรัพย์ในเขต 9 และเริ่มเป็นแหล่งดูงานของผู้ที่สนใจ

ในปี พ.ศ. 2531 ได้วางรากฐานทางความคิดเกี่ยวกับการจัดการทุนของชุมชน เพื่อนำไปสู่การพึ่งตนเองของชุมชน ปี พ.ศ. 2532 เริ่มสร้างเครือข่ายการเรียนรู้และพัฒนาสถาบันการเรียนรู้ของชุมชน จากความสนใจในการพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง ในปี พ.ศ. 2533 จึงเดินทางไปศึกษาดูงานในภาคอีสานร่วมกับผู้นำองค์กรชาวบ้านในจังหวัดสงขลา และได้มีโอกาสพูดคุยและแลกเปลี่ยนแนวคิดกับผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม

ในปี พ.ศ. 2534 เดินทางไปศึกษาดูงานเกี่ยวกับการจัดทุนในประเทศฝรั่งเศส และเยอรมัน ทำให้หันมาสนใจเครือข่ายการเรียนรู้มากขึ้น ในปีเดียวกันนั้นเองได้มีส่วนผลักดันให้เกิดสมาคมฟื้นฟูหมู่บ้านชนบทสงขลา ซึ่งพัฒนามาจากศูนย์กลาง ผู้บริโภคจังหวัดสงขลา สมาคมนี้นี้มีกิจกรรมการเรียนรู้ 7 อย่าง คือ การออมทรัพย์ ยางพารา ปศุสัตว์ ศูนย์กลางผู้บริโภค สิ่งแวดล้อม เกษตร และการศึกษา

อัมพร ดวงปาน ยังรับตำแหน่งประธานกรรมการดำเนินงานกองทุนหมุนเวียนชาวบ้านสงขลา มีแนวคิดในการถ่ายเทและเคลื่อนย้ายทุน ซึ่งสมาชิกสามารถกู้ยืมเงินจากกองทุนไปหมุนเวียนในยามต้องการได้ แนวคิดนี้ลงไปสู่ระดับอำเภอ จนเกิดกองทุนหมุนเวียนชาวบ้านระดับอำเภอขึ้น 3 แห่ง

จนถึง ปี พ.ศ.2540 งานของกลุ่มออมทรัพย์คลองเปี้ยวยังดำเนินการต่อเนื่องมีสมาชิก 4,465 คน เงินกองทุน 48 ล้านบาท

2) สมาชิกกลุ่ม คุณสมบัติของสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ตำบลคลองเปี้ยว จากคู่มือยุคพัฒนาการดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์ตำบลคลองเปี้ยว (2536 : 13) มีดังนี้

2.1) รับสมัครสมาชิกที่มีอายุตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 50 ปี

2.2) ในกรณีผู้สมัครเป็นผู้เยาว์ ให้ผู้ปกครองโดยชอบธรรมมาดำเนินการทำนิติกรรมแทน

2.3) ในครอบครัวหนึ่ง ๆ จะสมัครเป็นสมาชิกกี่คนก็ได้

2.4) กลุ่มรับสมัครสมาชิกทุกเพศ ทุกสาขาอาชีพ

สำหรับจำนวนสมาชิกและจำนวนเงินออม นั้น เมื่อสำรวจจากสมุดบันทึกของกลุ่มออมทรัพย์ตำบลคลองเปี้ยว พบว่า

ปี 2523 มีสมาชิก 51 คน มีเงินออม 2,850 บาท

สิ้นปี 2523 มีสมาชิก 51 คน มีเงินออม 30,200 บาท (ต่อมาสมาชิกลาออกไป 24 คน)

ปี 2525 มีสมาชิก 335 คน มีเงินออม 283,590 บาท

ปี 2535 มีสมาชิก 2,357 คน มีเงินออม 17 ล้านบาท

ปี 2540 มีสมาชิก 4,465 คน มีเงินออม 48 ล้านบาท

สมาชิกมีทั้งชายและหญิงจำนวนใกล้เคียงกัน ประกอบอาชีพทำสวนยาง ทำสวนผลไม้ ทำนา และ ด้านการเกษตรอื่น ๆ

2.4.1.2 การบริหารองค์กร

1) นโยบายและแนวคิด กลุ่มมีนโยบายให้ชุมชนออมทรัพย์ร่วมกัน และจัดการดูแลกันเอง เพื่อร่วมทุนในการดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพ คู่มือยุคพัฒนาการดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์ตำบลคลองเปี้ยว (2536 : 3) มีรายละเอียดเพิ่มเติมดังนี้

1.1) กลุ่มมีนโยบายในการกระจายอำนาจไปสู่หมู่บ้านต่าง ๆ ให้มีอำนาจในการตัดสินใจในเรื่องการออมทรัพย์

1.2) ใช้หลักสังคมวัฒนธรรม และสังจจะธรรมเป็นเครื่องมือในการปลูกฝังจิตสำนึกให้แก่สมาชิกค่อย ๆ เรียนรู้แทนการใช้กฎหมายหรือการบังคับ

1.3) กลุ่มมีนโยบายเปิดกว้างในการรับสมาชิก

1.4) ใช้หลักประชาธิปไตยในการตัดสินใจปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับกลุ่ม

1.5) มุ่งหวังที่จะสร้างเครือข่ายกับกลุ่มออมทรัพย์อื่น ๆ หรือกลุ่มอาชีพใดก็ตามที่มีเจตนารมณ์ และมีอุดมการณ์เดียวกันเพื่อช่วยเหลือและเอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกัน บนพื้นฐานของความเป็นธรรมและความสมดุลของผลประโยชน์

กลุ่มมีแนวคิดการรวมกลุ่มกันเพื่อออมทรัพย์ประจำเดือนตามอัธยาศัยของแต่ละคน เพื่อให้สมาชิกเกิดการพึ่งพากัน และพึ่งตนเอง ในการมีที่อยู่ มีที่ทำกิน ปลอดภัย และอยู่ดีกินดี

2) การบริหาร กลุ่มออมทรัพย์ตำบลคลองเปือย มีสถานภาพเป็นกลุ่มที่เป็นทางการ กลุ่มออมทรัพย์มีข้อตกลงของสมาชิกร่วมกัน และเขียนเป็นระเบียบไว้ มีการปรับปรุงและพัฒนาโดยลำดับล่าสุดเป็นระเบียบการดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์ตำบลคลองเปือย พ.ศ.2536 ประกอบด้วย 14 หมวด โดยกำหนดเป็นคำขวัญของการดำเนินการได้ดังนี้

คำขวัญของกลุ่มออมทรัพย์ตำบลคลองเปือย

การออมทรัพย์	ย่อมก่อให้เกิดทุน
เมื่อมีทุน	ก็ต้องมีการพัฒนาอาชีพ
เมื่อมีการพัฒนาอาชีพ	ก็ต้องมีรายได้เพิ่มขึ้น
เมื่อมีรายได้เพิ่มขึ้น	ก็ให้เก็บออมให้มากขึ้น
เมื่อมีการเก็บออมมากขึ้น	ฐานะก็ต้องมั่นคง

นี่คือ สิ่งที่เราปรารถนา

กลุ่มออมทรัพย์ตำบลคลองเปือยมีคณะกรรมการบริหารกลุ่มอยู่ 3 คณะ คือ คณะกรรมการฝ่ายปฏิบัติการประกอบไปด้วย ประธาน เลขานุการ เหรัญญิก และกรรมการร่วมปฏิบัติการมี 43 คน อยู่ในวาระปฏิบัติหน้าที่จนอายุครบ 65 ปี จึงเกษียณอายุมี อัมพร ด้วงปาน

เป็นประธานคณะกรรมการ คณะกรรมการฝ่ายควบคุม ตรวจสอบบัญชี และหลักฐาน ของกลุ่มมี 3 คน อยู่ปฏิบัติหน้าที่ได้คราวละ 4 ปี เมื่อครบ 4 ปี ให้จับสลากออกไปให้คงไว้ 1 คน และให้สมาชิกเลือกเข้ามาใหม่ให้ครบตามจำนวน และคนที่คงไว้ 1 คนนั้น ให้ปฏิบัติหน้าที่ได้อีก 1 ปี แล้วเลือกเข้ามาใหม่ เมื่อครบวาระ 4 ปีแล้ว ให้ใช้วิธีเลือกคณะกรรมการเข้ามาเช่นเดิม คณะกรรมการชุดสุดท้ายเป็นคณะกรรมการฝ่ายที่ปรึกษา มี 2 คน ให้อยู่ในดุลยพินิจของคณะกรรมการที่จะปรับปรุง หรือจะเปลี่ยนแปลงตามความเหมาะสม จะเห็นว่าคณะกรรมการจะอยู่ในวาระค่อนข้างถาวร ยกเว้นคณะกรรมการฝ่ายควบคุม ตรวจสอบบัญชีและหลักฐานต่าง ๆ อย่างไรก็ตามก็ตีระเบียบของกลุ่ม ได้กำหนดการพ้นจากหน้าที่ไว้เหมือนกันคือ เมื่อกรรมการตาย วิกฤติทุพพลภาพ ลาออก มีพฤติกรรมฉ้อโกง หรือด้วยเหตุผลใดก็ตามที่ไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้

สำหรับโครงสร้างของคณะกรรมการฝ่ายปฏิบัติการนั้น มาจากสมาชิกกลุ่มตามหมู่บ้านต่าง ๆ และมีอำนาจในการรับฝากเงินสะสมของสมาชิก รับดอกเบียเงินกู้ รับเงินกู้ที่สมาชิกส่งคืน มีอำนาจอนุมัติเงินกู้ อนุมัติให้สมาชิกหมู่บ้านตนเองลาออกได้ จะเห็นว่าคณะกรรมการฝ่ายปฏิบัติการโยงใยทุกหมู่บ้าน และได้รับการกระจายอำนาจดำเนินการเกี่ยวกับสมาชิกของหมู่บ้านตนเองได้ สำหรับระเบียบการดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์ตำบลคลองเปียงนอกเหนือจากหลักเกณฑ์ปฏิบัติเกี่ยวกับคณะกรรมการและการออมทรัพย์แล้ว เรื่องของการศึกษาและเรียนรู้เรื่องราวใหม่ ๆ ก็มีความสำคัญ ระเบียบของกลุ่มได้กำหนดหน้าที่ของคณะกรรมการบริหารกลุ่มไว้ข้อหนึ่งว่า "หมั่นศึกษาหาความรู้ใหม่ ๆ มาพัฒนากลุ่มให้มีความเจริญเติบโตและมั่นคง"

2.4.1.3 กิจกรรม

1) กิจกรรมหลัก กิจกรรมหลักของเครือข่ายการเรียนรู้กลุ่มออมทรัพย์ตำบลคลองเปียง คือการออมทรัพย์ของสมาชิกในชุมชน เพื่อเป็นกองทุนในการให้กู้และนำดอกผลมาปันผลให้กับสมาชิก และอีกส่วนหนึ่งจัดเป็นสวัสดิการ กิจกรรมหลักการออมทรัพย์นี้เกิดขึ้นจาก อัมพร ดวงปาน ร่วมกับสมาชิกในชุมชนประมาณ 20 คน แลกเปลี่ยนความคิดเห็นเรียนรู้กับเจ้าหน้าที่กรมการพัฒนาชุมชน จัดตั้งเป็นกลุ่มออมทรัพย์ จนปีต่อมาพัฒนาวิธีการออมทรัพย์เป็นของตนเอง

ระเบียบการออมทรัพย์ของกลุ่มนั้น เปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคนในตำบลคลองเปียงเป็นสมาชิก สมาชิกสามารถจะออมเงินเท่าไรก็ได้ แต่ต้องให้เท่ากันทุกเดือนตลอดปี เมื่อสิ้นปีใหม่จะเพิ่มลดใหม่ก็ได้ และออมเท่าจำนวนนั้นตลอดปีอีกเช่นกัน เงินที่ออมจะได้รับดอกเบีย ซึ่ง

แบ่งเป็น 2 ส่วน เงินออมในปีก่อนคิดดอกเบี้ยให้ไม่ต่ำกว่าเงินฝากธนาคารประมาณร้อยละ 13 แต่ไม่ได้เท่ากันทุกปี เงินออมคิดดอกเบี้ยให้ร้อยละ 7 การกู้เงินสมาชิกจะกู้เงินได้โดยไม่ต้องมีหลักทรัพย์ค้ำประกัน ถ้าการกู้เงินเป็นจำนวนมากกว่าเงินที่ออมไว้มากให้มีผู้ค้ำประกันคิดดอกเบี้ยร้อยละ 1.20 ต่อเดือน หรือร้อยละ 14.40 ต่อปี

2) กิจกรรมการศึกษาออกโรงเรียน กลุ่มออมทรัพย์ตำบลคลองเปี้ยะ ได้จัดกิจกรรมการศึกษาออกโรงเรียนในมิติพื้นฐานการดำรงชีวิต มิติการพัฒนาชาวสารข่อยมูล และมิติการพัฒนาทักษะและอาชีพ ดังจะกล่าวในรายละเอียดต่อไป

2.4.2 องค์กรเครือข่าย

2.4.2.1 องค์กรภาครัฐ ได้แก่ กรมการพัฒนาชุมชน บทบาทของพัฒนากรของสำนักงานพัฒนาการจังหวัดสงขลา กรมการพัฒนาชุมชน ซึ่งเป็นองค์กรภาครัฐได้มีส่วนร่วมตั้งแต่การเริ่มจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ตำบลคลองเปี้ยะเมื่อวันที่ 1 เมษายน 2523 โดยเป็นการให้คำแนะนำ และความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินงานออมทรัพย์ให้แก่ชาวบ้าน มีผลทำให้ อัมพร ด่วงปาน และคณะได้จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ขึ้น ซึ่งแม้ว่าต่อมาภายหลังทางกลุ่มจะได้พัฒนาระเบียบการออมทรัพย์ของชุมชนขึ้นใหม่ แต่ก็ได้อาศัยพื้นฐาน ความรู้ ความเข้าใจจากระเบียบการออมทรัพย์ที่เรียนรู้มาจากเจ้าหน้าที่ของกรมการพัฒนาชุมชน ซึ่งมีส่วนร่วมในการคิดการตัดสินใจในช่วงแรก

2.4.2.2 องค์กรภาคเอกชน ได้แก่

1) มูลนิธิหมู่บ้าน มูลนิธิหมู่บ้านซึ่งเป็นองค์กรเอกชนได้มีส่วนร่วมให้คำแนะนำเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน รวมทั้งสนับสนุนให้ อัมพร ด่วงปาน ได้ไปศึกษาดูงานเกี่ยวกับการจัดการทุนที่ประเทศฝรั่งเศส และเยอรมันในปี พ.ศ. 2534 ร่วมคณะไปกับ วิจิต นันทสุวรรณ (มูลนิธิหมู่บ้าน) ตริวิฐ พาระพัฒน์ (กลุ่มออมทรัพย์คีรีวง) ลัพ หนูประดิษฐ์ (สมาคมฟื้นฟูหมู่บ้านชนบทสงขลา) ประยงค์ รณรงค์ (กลุ่มเกษตรกรไม้เรียง อนันต์ ลิขิต ประเสริฐ (อาจารย์สถาบันราชภัฏบุรีรัมย์) พร้อมกับคณะจากประเทศลาวอีก 2 คน ซึ่งทำให้มีโอกาสแลกเปลี่ยนและเรียนรู้กิจกรรมและบทบาทของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาในพื้นที่ต่างกัน

2) สมาคมฟื้นฟูหมู่บ้านชนบทสงขลา ในจังหวัดสงขลา
องค์กรชุมชนได้พบปะเชื่อมโยงข้อมูลข่าวสารเพื่อการเรียนรู้เป็นเครือข่าย มีส่วนในการเป็นเวที
แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ในพื้นที่อื่นมีจุดเด่นเรื่องอะไร องค์กรที่เข้าร่วมก็จะพิจารณานำไป
ประยุกต์ใช้ในชุมชนของตน โดยกิจกรรมการเรียนรู้ของสมาคมฟื้นฟูหมู่บ้านชนบทสงขลา มี 7
กิจกรรม กระบวนการการออมทรัพย์ (อัมพร ด่วงปาน เป็นหัวหน้า) ปศุสัตว์ (เคล้า แก้วเพชร เป็น
หัวหน้า) ขางแผ่น (พริ้ม นันทรัตน์ เป็นหัวหน้า) การศึกษา (มบุญ ศรีสุทธาสินี เป็นหัวหน้า) สิ่ง
แวดล้อม (ชบ ยอดแก้ว เป็นหัวหน้า) เกษตรกรรมและศูนย์กลางผู้บริโภค นอกจากกิจกรรมการ
เรียนรู้ภายในสมาคมแล้ว สมาคมยังได้ตั้งกองทุนหมุนเวียนขึ้นเป็นเงินของแต่ละกลุ่มที่นำเป็นทุน
ร่วมกันมี 500,000-600,000 บาท เพื่อเป็นการถ่ายเทและเคลื่อนย้ายทุน หากกลุ่มออมทรัพย์ใด
ต้องการใช้เงิน มี อัมพร ด่วงปาน เป็นประธานกองทุนหมุนเวียน นอกจากนี้ยังได้จัดตั้งกองทุน
รวมน้ำใจระดับภาคอีกด้วย

3) องค์กรเครือข่ายระดับภาค กองทุนรวมน้ำใจระดับชาติ
มีสมาชิก 22 จังหวัด ส่วนใหญ่เป็นจังหวัดในภาคอีสาน และภาคใต้เป็นสมาชิก เช่น จังหวัด
บุรีรัมย์ นครราชสีมา ขอนแก่น กระบี่ สงขลา ได้มีการพบปะ พูดคุยกันในลักษณะเวทีแลกเปลี่ยน
เปลี่ยนความคิดและประสบการณ์ ปีละ 1 ครั้ง อันมีผลต่อการแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์
ของแต่ละเครือข่าย

2.4.2.3 องค์กรชุมชนต่างพื้นที่ องค์กรชุมชนจากต่างพื้นที่อย่าง
เช่น กลุ่มของพ่อค้าเตี๊ยะ ภาษี กลุ่มของผู้ใหญ่ผาย สร้อยระกลาง กลุ่มของพ่อเล็ก กุดวงศ์
แก้ว กลุ่มออมทรัพย์แบบพัฒนาครบวงจร และองค์กรอื่น ๆ ซึ่งเป็นองค์กรชุมชนได้มีส่วนร่วมใน
การแลกเปลี่ยนข้อมูลและพัฒนาความคิดของ อัมพร ด่วงปาน และคณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์
อย่างมาก เนื่องจากได้มีการศึกษาดูงานซึ่งกันและกัน

2.4.2.4 องค์กรธุรกิจ ได้แก่ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การ
เกษตร ทำหน้าที่รับฝากเงินของกลุ่มออมทรัพย์ในปีแรก และทำให้ชาวบ้านเรียนรู้ระบบในการจัด
การเงินทุน รวมทั้งเรียนรู้เกี่ยวกับข้อจำกัดของการใช้องค์กรธุรกิจภายนอกในการแก้ปัญหาของ
ชุมชน

2.4.2.5 องค์การวิชาการ ได้แก่ ภูมิปัญญาท้องถิ่นและนักวิชาการ ได้ให้ความรู้ และแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับองค์การวิชาการในชุมชน คือ ครูชบ ยอดแก้ว ได้ให้แนวความคิด การออมทรัพย์แบบพัฒนาครอบครัวชีวิต ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข้มเฉลิม ผู้ใหญ่ผาย สร้อยสระกลาง พ่อเล็ก กุดวงศ์แก้ว ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการทำวนเกษตร เกษตรธรรมชาติ นอกจากนี้ นักวิชาการอีกหลายท่าน เช่น สิปปนนท์ เกตุทัต โกวิท วรรณพัฒน์ เจือจันทร์ จงสถิตอยู่ เลขาปิยะอัจฉริยะ เสรี พงศ์พิศ วิจิต นันทสุวรรณ จ่านงค์ แรกพิณิจ และผู้อื่น ๆ องค์การวิชาการต่าง ๆ เหล่านี้มีส่วนพัฒนาความคิดของผู้นำ และคณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์ตำบลคลองเปือยเป็นอย่างมาก

กรณีนี้จะเห็นได้ว่า ทั้งองค์กรภาครัฐ องค์กรเอกชน องค์กรชุมชน องค์กรธุรกิจ และองค์การวิชาการ เป็นองค์กรเครือข่ายการเรียนรู้ของกลุ่มออมทรัพย์ตำบลคลองเปือย

2.5 กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่าย

2.5.1 กระบวนการเรียนรู้

ทั้งผู้นำและคณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์ เกิดกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องจนสามารถพัฒนาการออมทรัพย์ให้ก้าวหน้า และชุมชนสามารถพึ่งตนเอง กล่าวคือ อัมพร ด่วงปาน และกลุ่มชาวบ้านได้ร่วมกันเรียนรู้ และตระหนักถึงปัญหาของชุมชนที่จำเป็นต้องมีเงินทุนในการประกอบอาชีพและการใช้จ่ายที่จำเป็น และเป็นปัญหาร่วมกันว่า การกู้เงินนายทุนในชุมชนคิดดอกเบี้ยสูงมาก โดย อัมพร ด่วงปาน กล่าวว่า "รัฐยังงหาเงินให้เกษตรกร ไม่ได้มองว่าทำอะไรให้ชาวบ้านรวมตัวกันสะสมทุน ถ้าแค่หาเงินให้ชาวบ้านกู้ก็ปีชาวบ้านก็ยั้งจนอยู่อย่างนั้น" จึงได้ร่วมกันหาทางเลือกเพื่อแก้ปัญหา และเรียนรู้ว่ากรมการพัฒนาชุมชนมีระเบียบการตั้งกลุ่มออมทรัพย์ของชุมชน จึงได้ติดต่อขอความรู้จากเจ้าหน้าที่ของกรมการพัฒนาชุมชน ตั้งกลุ่มออมทรัพย์ขึ้นแต่เมื่อดำเนินการไปได้ 1 ปี ปรากฏว่าสมาชิกเกิดการเรียนรู้ว่าเป็นทางเลือกที่ไม่เหมาะสม ส่วนหนึ่งได้ขอลาออก กลุ่มชาวบ้านจึงร่วมกันแสวงหาทางเลือกในการแก้ปัญหาใหม่ โดยตั้งกติกาขึ้นมาใหม่ จากบทเรียนเกี่ยวกับข้อจำกัดของระเบียบของทางราชการ แล้วดำเนินการตามทางเลือกใหม่ เมื่อดำเนินการถึงปีที่ 2 จากการเก็บข้อมูลการออมทรัพย์และดอกเบี้ย รวมทั้งการจัดการเรื่องกองทุน โดยให้คนที่กู้ กู้เงินได้ทันที หากมีเงินเหลือจึงนำไปฝากธนาคาร เมื่อสิ้นปีที่ 2 กลุ่มได้ประเมินผลแล้วว่าได้ผลดี ชาวบ้านที่เรียนรู้และเข้าใจถึงการดำเนินงานของกลุ่มจึงเข้ามา

เป็นสมาชิกเพิ่มมากขึ้น จนกระทั่งต่อมาได้มีการประเมินและหาทางออกร่วมกันในบรรดาสมาชิก ว่า การออมทรัพย์ของกลุ่มจะให้เหมาะสมยิ่งขึ้นควรเป็นการออมทรัพย์เพื่อสวัสดิการ จึงกำหนดทางเลือกการออมทรัพย์ใหม่ ดำเนินการปรับปรุงแก้ไข และประเมินผล ปรากฏว่า เป็นที่พอใจของสมาชิก จึงมีการดำเนินการตามทางเลือกการออมทรัพย์เพื่อสวัสดิการตลอดมาจนถึงปัจจุบัน

2.5.2 กระบวนการมีส่วนร่วม

กระบวนการมีส่วนร่วม ในการดำเนินงานเครือข่ายการเรียนรู้กลุ่มออมทรัพย์ตำบลคลองเปียง เริ่มต้นด้วยการตัดสินใจโดยมีองค์กรภาครัฐ คือกรมการพัฒนารุมนกับชาวบ้านส่วนหนึ่งร่วมตัดสินใจในการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ครั้งแรก เมื่อ ปี พ.ศ. 2523 และเมื่อขึ้นปีที่สองกลุ่มออมทรัพย์ได้ตัดสินใจด้วยตนเองในการตั้งตึก การออมทรัพย์ขึ้นมาใหม่ การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการนั้น ปีแรกกรมการพัฒนารุมน และธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรมีส่วนร่วมปฏิบัติการ และถ่ายทอดความรู้ ให้แก่สมาชิกกลุ่มในรูปของการเป็นที่เลี้ยงและให้คำแนะนำการดำเนินงาน ปีต่อ ๆ มา ได้มีองค์กรภาคเอกชน คือมูลนิธิหมู่บ้าน สมาคมฟื้นฟูหมู่บ้านชนบทสงขลา องค์กรเครือข่ายระดับภาค เข้ามาร่วมปฏิบัติการโดยการเดินทางมาดูงานซึ่งกันและกัน สนทนาแลกเปลี่ยนความรู้เกี่ยวกับวิธีการออมทรัพย์ของชุมชน นอกจากนี้ยังร่วมแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นบทเรียน แนวทางการประกอบอาชีพ เช่น วนเกษตรไปด้วย การมีส่วนร่วมในการได้รับประโยชน์ มีองค์กรภาครัฐ คือกรมการศึกษานอกโรงเรียนได้นำกระบวนการและผลสำเร็จของกลุ่มออมทรัพย์ตำบลคลองเปียง จัดทำเป็นชุดวิชาเพื่อเผยแพร่ต่อไปยังชุมชนอื่น ๆ องค์กรเอกชน ทั้งมูลนิธิหมู่บ้าน สมาคมฟื้นฟูหมู่บ้านชนบทสงขลา องค์กรเครือข่ายระดับภาค เข้ามาเพื่อเผยแพร่ความคิดกระบวนการ และผลงานไปสู่ชุมชนอื่น ๆ ส่วนกระบวนการประเมินผลนั้น องค์กรเอกชน ดังกล่าว รวมทั้งองค์กรชุมชน อาทิ กลุ่มพ่อค้าเคื่อง ภาณี กลุ่มพ่อเล็ก กุดวงศ์แก้ว และองค์กรวิชาการ อาทิ นักวิชาการต่าง ๆ ได้เข้ามาเรียนรู้ตีชม ชักถาม ทำให้กลุ่มออมทรัพย์ได้เกิดข้อคิด ได้รับข้อติชม นำไปสู่การประเมินผลการออมทรัพย์ของตนเอง

การมีส่วนร่วมขององค์กรเครือข่ายดังกล่าวในแต่ละขั้นตอน การตัดสินใจ การปฏิบัติการ การได้รับผลประโยชน์และการประเมินผล สรุปได้ดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 การมีส่วนร่วมขององค์กรเครือข่ายในเครือข่ายการเรียนรู้กลุ่มออมทรัพย์
ตำบลคลองเปือย

องค์กรเครือข่าย	ตัดสินใจ	ปฏิบัติการ	รับประโยชน์	ประเมินผล
องค์กรภาครัฐ	มี	ไม่มี	ไม่มี	ไม่มี
องค์กรเอกชน	มี	มี	มี	มี
องค์กรชุมชน	มี	ไม่มี	ไม่มี	ไม่มี
องค์กรธุรกิจ	มี	มี	มี	มี
องค์กรวิชาการ	มี	ไม่มี	ไม่มี	ไม่มี

3. กิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียน

3.1 ประเภทของกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียน

กิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียน ได้พิจารณาสาระใน 3 มิติ คือด้านพื้นฐานการดำรงชีวิต ด้านพัฒนาข่าวสารข้อมูล และด้านพัฒนาทักษะและอาชีพ จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญ พบว่ากลุ่มออมทรัพย์ตำบลคลองเปือยได้เกิดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนดังนี้

3.1.1 ด้านพื้นฐานการดำรงชีวิต

คณะกรรมการและสมาชิกของเครือข่ายการเรียนรู้กลุ่มออมทรัพย์ตำบลคลองเปือย ทำให้คณะกรรมการ สมาชิก และชาวบ้านเรียนรู้ถึงการออม การจัดการ การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และการทำงานเพื่อกลุ่ม เพื่อชุมชนโดยผ่านการทำงาน การวิเคราะห์ปัญหา การแลกเปลี่ยนความคิดและประสบการณ์ระหว่างสมาชิก และกับองค์กรเครือข่ายภายนอก ซึ่งเป็นการศึกษานอกโรงเรียนที่นำไปสู่การพัฒนาพื้นฐานการดำรงชีวิตโดยตรง

สำหรับความต้องการการศึกษาสายสามัญเป็นรายบุคคล อัมพรด้วงปาน เคยศึกษาการศึกษาสายสามัญระดับประถมศึกษา (ป.6) เนื่องจากตัวเองจบ ป.4 ต้องการเรียนต่อ จนจบ ป.6 และยังมีชาวบ้านอีก 2-3 คน เรียนต่อลักษณะนี้เช่นกัน กรณีนี้

อัมพร ด้วงปาน ประธานกลุ่มออมทรัพย์ตำบลคลองเปียงะ และ วรวิทย์ กิตติคุณศิริ (ผู้อำนวยการศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอจะนะ) บอกเล่าตรงกันว่า "อัมพร ด้วงปาน และชาวบ้านได้เรียนการศึกษาสายสามัญระดับประถมศึกษา วิธีเรียนทางไกล แต่ไม่สามารถเข้าพบกลุ่มตลอดทุกวันอาทิตย์ได้ เนื่องจากมีภาระสำคัญด้านอื่นมาก จึงได้เลิกการเรียนไป ไม่จบหลักสูตร"

3.1.2 ด้านพัฒนาข่าวสารข้อมูล

จากการเก็บรวบรวมข้อมูล กลุ่มออมทรัพย์ตำบลคลองเปียงะ ซึ่งมีกิจกรรมออมทรัพย์เป็นกิจกรรมหลักของเครือข่าย มีการเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับกิจการออมทรัพย์ระเบียบกติกาของกลุ่ม โดยการนัดประชุม ที่ย้ำถึงสัจจะในการออมทรัพย์ การส่งงวดเงินกู้ให้ตรงตามกำหนดนัดหมาย การประชาสัมพันธ์ต่าง ๆ และมีการเผยแพร่ข้อมูล ด้านการประกอบอาชีพด้านการเป็นแบบอย่าง อาทิ เกษตรผสมผสาน ผักปลอดสารพิษ รวมทั้งเหตุการณ์ทั่วไป อัมพร ด้วงปาน ได้เล่าให้ฟังว่า "การทำงานต้องเป็นระบบเปิด เพื่อให้สมาชิกเกิดความมั่นใจในการออมทรัพย์ จึงได้เป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับกิจการออมทรัพย์ของกลุ่มอย่างต่อเนื่อง และเมื่อมีโอกาสก็จะให้ข้อมูลด้านการเกษตรผสมผสานวนเกษตรไปด้วย" และจากการศึกษาเอกสารพบว่า (คนดีศรีสังคม, 2538 : 55) "อัมพร ด้วงปาน เน้นให้สมาชิกได้ข้อมูลข่าวสารของกลุ่มให้มากที่สุด เพราะการทำงานมวลชนต้องทำเป็นระบบเปิด ให้สมาชิกตรวจสอบได้ตลอดเวลา" นอกจากนั้นแล้วการพัฒนาด้านข่าวสารข้อมูลยังเปิดให้แก่องค์กรเครือข่ายอื่น และผู้ที่สนใจได้เรียนรู้และเข้าใจงานของกลุ่มอีกด้วย

3.1.3 ด้านพัฒนาทักษะและอาชีพ

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลพบว่า กลุ่มออมทรัพย์ตำบลคลองเปียงะ ได้มีการพัฒนาความรู้ ความเข้าใจ และทักษะเกี่ยวกับกิจการออมทรัพย์ของกลุ่มและการจัดการอย่างต่อเนื่อง จากการศึกษาเอกสาร (คนดีศรีสังคม, 2538 : 51) พบว่า "อัมพร ด้วงปาน มีเป้าหมายว่า เมื่อมีกลุ่มออมทรัพย์ ทำอย่างไรให้อยู่ชั่วลูกชั่วหลาน ทำอย่างไรให้ชาวบ้านมีเงินเหลือและพึ่งตนเองได้ จึงมุ่งวางระบบการบริหารจัดการ และพัฒนาคุณธรรมเพื่อค้ำประกันกลุ่ม" และจากการสัมภาษณ์ อัมพร ด้วงปาน นอกจากจะได้ข้อมูลตรงกัน ยังพบว่า อัมพร ด้วงปาน ได้สนใจและช่วยให้สมาชิกได้รับการเพิ่มพูนความรู้เกี่ยวกับเกษตรผสมผสาน วนเกษตร และผักปลอดสารพิษ โดยได้จัดกลุ่มกันไปศึกษาดูงานนอกชุมชนที่องค์กรชุมชนภาคอีสาน กลุ่มโรงเรียนชุมชนอีสานใต้ จังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อศึกษาดูงานด้านเกษตรผสมผสาน การไปศึกษาดูงานได้พบกับผู้ใหญ่

วิบูลย์ เข็มเฉลิม ทำให้ได้รับแนวความคิดและการถ่ายทอดความรู้ด้านวณเลขตร จนคิดอยากจะทำบ้าง จะเห็นว่ากลุ่มออมทรัพย์ตำบลคลองเปือยะ ได้มีการพัฒนาทักษะและอาชีพเกี่ยวกับกิจการออมทรัพย์ของตน ซึ่งเป็นการพัฒนาความรู้และทักษะด้านการออมทรัพย์ของชุมชน

3.2 กระบวนการจัดกิจกรรมการศึกษาออกโรงเรียน

กระบวนการจัดกิจกรรมการศึกษาออกโรงเรียนของกลุ่มออมทรัพย์ตำบลคลองเปือยะนี้ จัดให้แก่สมาชิก คณะกรรมการ ชาวบ้าน และผู้สนใจ หรือเครือข่ายภายนอก โดยใช้กระบวนการจัดต่อไปนี้

3.2.1 การจัดรายการวิทยุผ่านหอกระจายข่าว อัมพร ดังปาน เล่าให้ฟังว่า "กลุ่มได้จัดตั้งหอกระจายข่าวขึ้นในหมู่บ้าน ผมได้จัดรายการกระจายเสียงให้ความรู้เกี่ยวกับกิจการออมทรัพย์ พลังของกลุ่มที่จะออมทรัพย์ร่วมกัน พันธะผูกพันและสัจจะที่ให้กลุ่มดำรงอยู่ได้ โดยผมจะพูดในช่วง 05.00 - 06.00 น. ต่อมาช่วง 06.00 - 07.00 น. ได้ถ่ายทอดเสียงรายการวิทยุบิณฑา ซึ่งเป็นรายการวิทยุท้องถิ่นของจังหวัดสงขลาที่เสนอข่าว เหตุการณ์ปัจจุบันเกี่ยวกับภาคใต้ และช่วงเวลา 07.00 - 08.00 น. ถ่ายทอดรายการข่าวจากสถานีวิทยุแห่งประเทศไทย ได้ดำเนินการลักษณะนี้เป็นประจำ" เมื่อได้สอบถามจากชาวบ้านก็บอกตรงกันว่าได้รับฟังรายการวิทยุดังกล่าว ผู้วิจัยได้สังเกตเห็นหอกระจายข่าวสูงประมาณ 15 เมตร มีลำโพง 4 ตัว ติดตั้ง 4 ด้านมีเครื่องเสียงพร้อมที่สามารถทำงานได้ นอกจากนี้เข้วันรุ่งขึ้น ผู้วิจัยได้ลองเปิดวิทยุรายการบิณฑา พบว่าเป็นรายการที่ใช้ภาษาถิ่นได้ พูดถึงข่าวเหตุการณ์ในภาคใต้ มีน้ำเสียงและรายการที่น่าฟังมาก

3.2.2 การประชุม กลุ่มออมทรัพย์ตำบลคลองเปือยะ ได้ใช้การประชุมทั้งการประชุมที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เพื่อแจ้งข้อมูล ตัดสินใจเกี่ยวกับกิจการออมทรัพย์ในแต่ละเดือน ให้กับสมาชิกของกลุ่ม ดังเช่นคำบอกเล่าของ เฉลิม ทองพรม ที่ว่า "คณะกรรมการฝ่ายปฏิบัติการของแต่ละหมู่บ้านจะประชุมร่วมกันก่อน เพื่อพิจารณาค่ากู้เงินแต่ละเดือน ตัดสินใจอนุมัติให้กู้เงินเท่าไร" "เมื่อคณะกรรมการฝ่ายปฏิบัติการ ประชุมหมู่บ้านของตนเองแล้ว จะมาเข้าร่วมประชุมร่วมกันทั้งกลุ่มเป็นประจำทุกเดือน เพื่อสรุปบัญชีรวมทั้งหมด แต่ละหมู่บ้านเก็บเงินฝากมาส่งเท่าไร หมู่บ้านใดต้องขอเบิกเงินเท่าไร เพื่อนำไปให้สมาชิกที่รออยู่" นอกจากนี้กลุ่มออมทรัพย์ตำบลคลองเปือยะ ยังได้มีการพบปะหรือเป็นการประชุมอย่างไม่เป็นทางการเป็นประจำ

ซึ่งสูงชัน บอกว่า "กรรมการและสมาชิกบางส่วนได้มีการจับกลุ่มนั่งคุยกันอยู่เสมอ ๆ เกี่ยวกับกิจการออมทรัพย์ของกลุ่ม" การประชุมดังกล่าวนี้จัดโดยคณะกรรมการของกลุ่มออมทรัพย์

3.2.3 การจัดกิจกรรมแทรกในงานประเพณี วิธีการหนึ่งในการเผยแพร่ข้อมูล กิจการและผลงานของกลุ่มออมทรัพย์ คือ การส่งเสริมจัดงานประเพณี และการสอดแทรกข้อมูลในงานประเพณีของตำบล เฉลิม ทงพรหม และสูงชัน ได้เล่าให้ฟังว่า "ถึงวันสงกรานต์ กลุ่มออมทรัพย์ ได้จัดงานสงกรานต์ขึ้น ถือเป็นวันครอบครัว วันของผู้สูงอายุ เชิญผู้สูงอายุในหมู่บ้านมารดน้ำ ระหว่างงานมีการกล่าวเชื่อมโยงถึงกิจการออมทรัพย์ จะทำให้ชุมชนเกิดความมั่นคง สืบทอดประเพณีการเคารพผู้ใหญ่" "เมื่อมีงานศพขึ้นในหมู่บ้านไปเคารพศพ และนำเงินสวัสดิการของกลุ่มออมทรัพย์ จำนวน 1,500 บาท ไปมอบให้ญาติของผู้ตาย" ซึ่งจะเห็นว่ากลุ่มออมทรัพย์ โดยคณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์ได้สอดแทรกข้อมูล ข่าวสาร ระบบคุณค่า และกิจการของกลุ่มออมทรัพย์เข้าไปในงานประเพณีของชุมชน

3.2.4 การเข้าร่วมสัมมนา กลุ่มออมทรัพย์ได้รับทราบข้อมูล ความเคลื่อนไหวของกลุ่มออมทรัพย์ในเขตภาคใต้ และในขณะเดียวกันได้เผยแพร่ข้อมูลกิจการออมทรัพย์ของกลุ่มกับสังคมภายนอกชุมชน จากการศึกษาเอกสาร (คนดีศรีสังคม, 2538 : 51 - 52) กล่าวว่า "ปลายปี 2532 กลุ่มออมทรัพย์ในจังหวัดสงขลา 23 กลุ่ม สถาบันทักษิณคดีศึกษา และมูลนิธิหมู่บ้านได้จัดสัมมนาที่สถาบันทักษิณคดีศึกษาอำเภอเมือง จังหวัดสงขลา มีการแลกเปลี่ยนข้อมูล แลกเปลี่ยนประสบการณ์ที่หลากหลายระหว่างกลุ่มทั้งทางด้านแนวคิด การบริหารการจัดการ และเทคนิคต่าง ๆ ซึ่ง อัมพร ด่วงปาน เป็นคนหนึ่งที่เข้าร่วมสัมมนาในครั้งนี้ "และข้อมูลดังกล่าวได้สอดคล้องกับการบอกเล่าของ อัมพร ด่วงปาน และ เฉลิม ทงพรหม

สำหรับผู้จัดสัมมนาที่ทำให้กลุ่มออมทรัพย์ตำบลคลองเปือยมีโอกาสแลกเปลี่ยนความรู้ บทเรียนและประสบการณ์กับองค์กรเครือข่ายอื่นเป็นระยะ ๆ ขึ้นนั้น คือ สถาบันทักษิณคดีศึกษา มูลนิธิหมู่บ้านสมาคมฟื้นฟูหมู่บ้านชนบทสงขลา คณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชนภาคใต้ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

นอกจากการเข้าร่วมสัมมนาข้างต้นเพื่อการพัฒนาข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับกิจการออมทรัพย์แล้ว ยังได้มีโอกาสเรียนรู้ยุทธวิธีการจัดการออมทรัพย์ ข้อดี ข้อเสีย ของการดำเนิน

กิจการออมทรัพย์ของกลุ่มอื่น ๆ ทำให้ได้นำความรู้เหล่านั้นมาปรับใช้กับกิจการออมทรัพย์ของกลุ่ม

3.2.5 การสนทนาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ผู้วิจัยได้ขออนุญาตอ่านบันทึกสมุดเยี่ยมของกลุ่มพบว่า มีองค์กรเครือข่ายจำนวนมากที่ขอเข้ามาศึกษาดูงานกลุ่มออมทรัพย์ตำบลคลองเปือย อาทิ กลุ่มเลี้ยงโคหนองหญ้าไทร จังหวัดนครราชสีมา กลุ่มออมทรัพย์อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ องค์การยูนิเซฟ นายแพทย์ประเวศ วะสี กลุ่มนักศึกษาจากสถาบันการศึกษาทั้งในกรุงเทพมหานครและต่างจังหวัด รวมทั้งกลุ่มศึกษาดูงานจากประเทศจีน ประเทศฟิลิปปินส์ และประเทศอื่น ๆ ทำให้ อัมพร ด่วงปาน และคณะกรรมการได้มีโอกาสสนทนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน มีการบันทึกการตรวจเยี่ยมไว้ อาทิ

"กิจการเช่นนี้เป็นตัวอย่างอันดีของการเรียนรู้ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อันเป็นการพึ่งตนเอง ช่วยกันสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ช่วยเสริมสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ของชาวบ้าน" (สิปนันท์ เกตุทัต, 26 พฤษภาคม 2538)

"กลุ่มออมทรัพย์ตำบลคลองเปือย ได้สะท้อนถึงความสามารถในการคิด ริเริ่ม ความสร้างสรรค์ การจัดการ เพื่อการพัฒนาของชุมชน และเปิดโอกาสให้ชุมชนได้เรียนรู้กระบวนการดังกล่าวได้สมกับที่จะเป็นแหล่งเรียนรู้ด้วย" (เจือจันทร์ จงสถิตอยู่, 22 เมษายน 2538)

"น่าจะมีการเสนอเรื่องปัจจัยของความสำเร็จ ปัญหาและการแก้ปัญหา ฯลฯ ซึ่งจะช่วยเป็นวิทยาทาน จึงยินดีมากที่ได้ทราบว่า กรมการศึกษานอกโรงเรียน กำลังขอให้ท่านประธาน คุณอัมพร ด่วงปาน ช่วยทำบทเรียนการศึกษานอกโรงเรียน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อไปมาก" (เลขา ปิยอัจริยะ, 22 เมษายน 2538)

นอกจากนี้ การจัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์กันระหว่างสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งเป็นผลต่อเนื่อง การเข้าร่วมสัมมนาทำให้มีโอกาสแลกเปลี่ยนประสบการณ์ด้านกิจการออมทรัพย์เป็นอย่างมาก

3.2.6 การศึกษาดูงาน จากการทำ อัมพร ด่วงปาน ได้รวมกลุ่มกันไปศึกษาดูงานองค์กรชุมชนภาคอีสาน กลุ่มโรงเรียนชุมชนอีสานใต้ จังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อหาความรู้ด้านการออมทรัพย์ ด้านการเกษตร เกษตรผสมผสาน การศึกษาดูงานครั้งนั้นได้พบกับผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม

ทำให้มีโอกาสสนทนากันได้รับแนวคิด และการทำวนเกษตร จน อัมพร ด่วงปาน ได้นำความคิดนี้ มาทำเป็นตัวอย่างที่ตำบลคลองเปี้ยว และจากการศึกษาเอกสาร (คนดีศรีสังคม, 2538 : 56) ระบุว่า "ปี 2533 อัมพร ด่วงปาน ได้เดินทางไปศึกษาดูงานในภาคอีสานร่วมกับผู้นำองค์กรชาวบ้านใน จังหวัดสงขลา เพื่อแสวงหาความรู้มาปรับใช้ในการพัฒนาเครือข่ายขององค์กรชาวบ้าน นอกจากนี้ อัมพร ด่วงปาน ยังประทับใจมากในครั้งนี่ คือการได้พบ พุดคุย และแลกเปลี่ยนแนวคิดกับผู้ใหญ่ วิบูลย์ เข็มเฉลิม บ้านห้วยหิน อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา เมื่อกลับมาจึงได้ลงมือทำวน เกษตรเมื่อปี พ.ศ. 2534"

ผลการจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียน ในกลุ่มออมทรัพย์ตำบลคลองเปี้ยว มีกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนส่วนใหญ่ 2 มิติ คือ ด้านพัฒนาข่าวสารข้อมูล และด้านพัฒนา ทักษะและอาชีพเมืององค์กรเครือข่ายที่เข้ามาจัดคือ องค์กรชุมชน องค์กรวิชาการ เป็นหลัก และ เครือข่ายการเรียนรู้ได้มีการทำงานเพื่อกลุ่ม มีการวิเคราะห์ปัญหา การแลกเปลี่ยนความคิดและ ประสบการณ์ระหว่างสมาชิกและองค์กรเครือข่าย จึงนำไปสู่การพัฒนาพื้นฐานการดำรงชีวิตด้วย เช่นกัน

ผลของกระบวนการจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียน การประชุม และการ สนทนาแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับเจ้าหน้าที่ของกรมการพัฒนาชุมชน ส่งผลให้เกิดกิจกรรมหลัก ของเครือข่ายการเรียนรู้ คือการออมทรัพย์ และต่อมาได้มีการสนทนาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ กับกลุ่มออมทรัพย์ในเขตภาคใต้ ทำให้เครือข่ายการเรียนรู้กลุ่มออมทรัพย์เปลี่ยนจากการออม ทรัพย์เพื่อการผลิตเป็นการออมทรัพย์เพื่อสวัสดิการ ส่งผลให้เครือข่ายการเรียนรู้เกิดการพึ่งตนเอง ทั้งด้านเทคโนโลยีการออมทรัพย์ (T) และด้านเศรษฐกิจ (E) ผลการจัดรายการวิทยุผ่านหอ กระจายข่าว การจัดกิจกรรมแทรกในงานประเพณี ส่งผลให้กิจกรรมการออมทรัพย์มีสมาชิกเพิ่ม มากขึ้น สมาชิกเห็นความสำคัญของสัจจะที่ให้ไว้ต่อกลุ่มเกิดความศรัทธา และเชื่อมั่นกับกระบวนการกลุ่มมากขึ้น ส่งผลให้เกิดการพึ่งตนเองในด้านจิตใจ (M) และสังคมวัฒนธรรมมากขึ้น (S) นอกจากนี้ การเข้าร่วมสัมมนา การศึกษาดูงาน ทำให้เกิดความรู้ด้านวนเกษตร ส่งผลให้เกิดการ พึ่งตนเองด้านทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น (R) กระบวนการจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนดัง กล่าวนี้ ก่อให้เกิดกระบวนการสร้างขีดความสามารถของสมาชิกเครือข่ายการเรียนรู้ซึ่งสามารถ นำไปสู่การพึ่งตนเองได้

4. การวิเคราะห์แนวทางและปัจจัยในการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้การศึกษา นอกโรงเรียน

4.1 แนวทางการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ศึกษานอกโรงเรียน

จากการศึกษากลุ่มออมทรัพย์ตำบลคลองเปียงะ โดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญ และการศึกษาเอกสาร ได้แนวทางการพัฒนาการดำเนินงานของเครือข่ายการเรียนรู้ศึกษานอกโรงเรียนได้ดังต่อไปนี้

4.1.1 ยึดคนเป็นศูนย์กลาง การทำให้เครือข่ายการเรียนรู้กลุ่มออมทรัพย์เพื่อให้คนในชุมชนเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาแหล่งเงินทุนทั้งการสะสมทุน และการกู้ยืมเพื่อการดำรงชีวิต ต้องมุ่งที่ตัวชาวบ้านโดยตรง เพราะกลุ่มมองเห็นว่า "ถ้าไม่หาวิธีการให้ชาวบ้านเรียนรู้ในการจัดการเงินทุนของตนเองแล้ว การพัฒนาก็ยากที่จะประสบผลสำเร็จ" ถึงแม้ว่ามีการตั้งกลุ่มออมทรัพย์ขึ้นแล้ว กระบวนการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาหรือการปรับเปลี่ยนการดำเนินงานของกลุ่มก็ยังยึดคนเป็นศูนย์กลางจะเห็นว่าการปรับเปลี่ยนจากการออมทรัพย์เพื่อการผลิตเป็นการออมทรัพย์เพื่อสวัสดิการได้ยึดหลักการให้สมาชิกได้เรียนรู้ถึงความจำเป็นของคนในหลาย ๆ ด้านทั้งการช่วยเหลือค่ารักษาพยาบาล ช่วยเหลืออุบัติเหตุ

4.1.2 ชุมชนเป็นเจ้าของ เครือข่ายการเรียนรู้กลุ่มออมทรัพย์ดำเนินการในระยะแรก โดยการพึ่งคนภายนอก ได้แก่ เจ้าหน้าที่ของกรมการพัฒนาชุมชน และธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ต่อมาเรียนรู้ถึงข้อจำกัดของการพึ่งพาภายนอก จึงได้แนวทางเลือกเป็นการดำเนินการโดยคนในชุมชน เพื่อคนในชุมชน ทุกคนในชุมชนเรียนรู้ที่จะเป็นเจ้าของ และรับผิดชอบร่วมกัน การที่เครือข่ายการเรียนรู้จะมั่นคงก็ด้วยการถือสัจจะและยึดมั่นความเป็นคนในชุมชนเดียวกันแล้ว ข้อตกลงที่กลุ่มร่วมกันกำหนดขึ้น และเรียนรู้ในการแบ่งปันผลประโยชน์ให้แก่สมาชิกทุกคนได้รับผลประโยชน์เท่าเทียมกัน

4.1.3 เริ่มต้นจากงานเล็กไปสู่งานใหญ่ เครือข่ายการเรียนรู้กลุ่มออมทรัพย์เริ่มต้นจากการเรียนรู้ในเรื่องเฉพาะหน้าอย่างเช่น ออมทรัพย์แล้วให้สมาชิกกู้เพียงวิธีการเดียว ต่อมากลุ่มได้ซึมซับประสบการณ์ของตนเองและกลุ่มออมทรัพย์ในภาคใต้ จนขยายการเรียนรู้ไปยังเรื่องอื่น เช่น วนเกษตร คุณธรรม การอยู่ร่วมกัน และขยายการเรียนรู้จากสมาชิกในกลุ่มไปยังชาวบ้าน

องค์กรรมชนอื่น ๆ และผู้สนใจทำนองเดียวกันกับการขยายงานไปสู่การออมทรัพย์เพื่อสวัสดิการจากสมาชิก 51 คน เงินออม 2,850 บาท จนถึงปี 2540 มีสมาชิก 4,465 คน มีเงินออม 48 ล้านบาท อัมพร ด่วงปาน ให้ความเชื่อมั่นว่า “ถ้าทำ 100 บาทได้ 100 ล้านก็ทำได้ด้วยวิธีเดียวกัน”

4.1.4 กระบวนการกลุ่ม กลุ่มออมทรัพย์ได้ใช้กระบวนการกลุ่มในการเรียนรู้ ทำความเข้าใจปัญหา สาเหตุ และแนวทางการแก้ปัญหา อัมพร ด่วงปาน ได้กล่าวว่า “ผมเคยพูดกับกรรมการทุกคนว่าอย่าเกรงใจที่เป็นประธาน อะไรที่ทำแล้วคนอื่นไม่สบายใจ พูดกันตรง ๆ เลย เพื่อสร้างความเข้าใจ และงานเราจะมั่นคง แยกส่วนตัวกับส่วนรวมออกให้ได้ เราสามารถที่จะเอาความคิดที่ต่างกันมาประยุกต์ให้เป็นหนึ่งได้”

4.1.5 ความสะดวกและง่าย การดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้กลุ่มออมทรัพย์เป็นไปอย่างสะดวกและง่าย โดยนอกจากข้อกำหนดในการเรียนรู้ของคณะกรรมการกลุ่มแล้ว การเรียนรู้ของสมาชิกค่อนข้างจะสะดวก และเข้าไปเรียนรู้ถึงการดำเนินงานของกลุ่มได้อย่างสะดวก สมาชิกหรือประชาชนสนใจในการเรียนรู้ทำความเข้าใจงานของกลุ่ม ทำได้ค่อนข้างสะดวก ความสะดวกดังกล่าวนี้ รวมไปถึงความสะดวกในการเรียนรู้จากบุคคลภายนอกที่สนใจอีกด้วย

4.1.6 การกระจายอำนาจ โดยกระจายอำนาจความรับผิดชอบในการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการดำเนินงานของกลุ่มไปที่กรรมการจากหมู่บ้าน โดยกรรมการจากหมู่บ้านสามารถเผยแพร่ให้ความรู้ แก่สมาชิกในแต่ละหมู่บ้านโดยตรง หากจำเป็นกรรมการจากหมู่บ้านอื่นสามารถให้ความช่วยเหลือเพื่อเสริมสร้าง จะเห็นว่ากลุ่มออมทรัพย์ได้ใช้กลไกของความยืดหยุ่นและการกระจายอำนาจ เพื่อการเรียนรู้และทำความเข้าใจแก่สมาชิกและผู้สนใจในการดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์ซึ่งได้ผลดีมาตลอด

4.1.7 ความเชื่อถือและศรัทธา การที่ อัมพร ด่วงปาน สามารถเป็นตัวอย่างให้คำแนะนำแก่ผู้อื่นได้และเป็นที่ยอมรับ เป็นการสร้างความเชื่อถือและศรัทธาให้แก่ชาวบ้านสมาชิก คณะกรรมการ และองค์กรเครือข่ายอื่นอย่างต่อเนื่อง

4.1.8 การทำความดี จากการทำกลุ่มมีข้อคิดว่า กลุ่มออมทรัพย์จะอยู่ได้อย่างยั่งยืนนั้น ขึ้นอยู่กับคณะกรรมการเป็นหลักเพราะคณะกรรมการจะรู้ช่องทางเกี่ยวกับระบบการเงิน ทั้งเป็นผู้

ถือเงินอยู่เป็นประจำ คณะกรรมการจึงต้องยึดมั่นในการประกอบความดี ไม่ข้อโกง การทำความดีดังกล่าวทำให้คณะกรรมการสามารถให้คำแนะนำ และชี้แจงการทำงานของกลุ่มให้เป็นที่ยอมรับของผู้อื่นได้

4.2 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความสำเร็จของเครือข่ายการเรียนรู้การศึกษานอกโรงเรียน

การวิเคราะห์เครือข่ายการเรียนรู้กลุ่มออมทรัพย์ตำบลคลองเปียง พบว่ามีปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ ได้แก่ปัจจัยต่อไปนี้

4.2.1 ปัจจัยภายนอกเครือข่ายการเรียนรู้

4.2.1.1 การรับแนวความคิดจากภายนอกชุมชน กลุ่มออมทรัพย์ตำบลคลองเปียงได้เรียนรู้และเริ่มรับแนวความคิดการออมทรัพย์มาจากองค์กรภายนอก ได้แก่ กรมการพัฒนาชุมชน และต่อมามีการพัฒนาแนวความคิดการออมทรัพย์สู่การออมทรัพย์เพื่อสวัสดิการ จากการแลกเปลี่ยนและเรียนรู้ร่วมกับองค์กรเครือข่ายภายนอก ได้แก่ ครูบาศรี ขอดแก้ว มูลนิธิหมู่บ้าน และองค์กรเครือข่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง องค์กรชุมชน และองค์กรวิชาการ

4.2.1.2 การได้รับเงินทุนสนับสนุน กรมการพัฒนาชุมชนได้ให้เงินยืมจำนวน 100,000 บาท ให้ยืม 5 ปี โดยไม่คิดดอกเบี้ย กลุ่มออมทรัพย์จึงมองหาวิธีที่จะบริหารเงินนี้ โดยได้นำเงินก้อนนี้ให้สมาชิกกู้ได้ดอกเบี้ยเดือนละ 1,200 บาท แล้วนำดอกเบี้ยเข้ากองทุนสวัสดิการเพื่อนำมาใช้จ่ายในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของชุมชน

4.2.1.3 การได้รับความช่วยเหลือสนับสนุนอื่น ในเรื่องการค้าเงินงานกลุ่มออมทรัพย์ได้เกิดประเด็นปัญหาขึ้นว่า • การออมทรัพย์ของกลุ่มออมทรัพย์ตำบลคลองเปียง หรือกลุ่มอื่น ๆ ในลักษณะนี้ เจ้าหน้าที่ธนาคารแห่งประเทศไทยพิจารณาว่าเป็นกลุ่มเดือน เนื่องจากไม่มีกฎหมายรองรับ เป็นธุรกิจการเงินนอกระบบ แต่ บุญชู โรจนเสถียร รองนายกรัฐมนตรีขณะนั้นได้ออกมาปกป้องว่าถ้าใครมาฟ้องกลุ่มออมทรัพย์ว่าเดือน ท่านจะหาหนทางให้ ต่อมาภายหลังกรมการพัฒนาชุมชน จึงได้จัดตั้งสมาคมให้ แต่กลุ่มออมทรัพย์จำนวนมากไม่ได้จดทะเบียนกับสมาคม รวมทั้งกลุ่มออมทรัพย์ตำบลคลองเปียงด้วย แต่ถึงแม้ว่าไม่ได้จดทะเบียนกับสมาคม แต่กลุ่มออมทรัพย์ก็ต้องเรียนรู้ในการร่วมงานกับองค์กรเครือข่ายอื่นอย่างใกล้ชิดเพื่อเป็นการต่อรองหากได้รับแรงกดดันจากภายนอก

4.2.2 ปัจจัยภายในเครือข่ายการเรียนรู้

4.2.2.1 องค์ประกอบของคนในชุมชน คนในชุมชนส่วนใหญ่จบ ป.6 แต่ยังมีผู้ที่มีผู้ที่จบ ป.4 และต่ำกว่าอยู่ด้วย คนในชุมชนนี้ศรัทธาและมีความเชื่อมั่นต่อผู้นำของชุมชนสูง อาทิ อัมพร ด่วงปาน ซึ่งเป็นนักการภารโรงของโรงเรียน แต่เป็นผู้นำในการคิดระบบการออมทรัพย์ขึ้นในชุมชน และเป็นกลุ่มที่เป็นทางการ ที่คนในชุมชนศรัทธาจนมีสมาชิกถึง 4,465 คน มีเงินออม 48 ล้านบาท และยังมีผู้นำชุมชน คนอื่น ๆ อีก ที่ทำงานด้วยความเสียสละและคำนึงถึงชื่อเสียง และผลประโยชน์ของส่วนรวม นอกจากนี้คนในชุมชนมีองค์ประกอบและพื้นฐานเหมือนกัน มีความใกล้ชิดกัน จึงช่วยในการเรียนรู้ที่จะยอมรับในพลังของสังคมเป็นบทลงโทษแก่ผู้ที่ไม่ปฏิบัติตามกติกาสากลุ่มสนใจในงานพัฒนา และมีความกระตือรือร้นในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน

4.2.2.2 การได้รับผลประโยชน์โดยตรงและเป็นรูปธรรม จากการที่ชาวบ้านสามารถเรียนรู้ในการดำรงชีวิตการพัฒนาข่าวสารข้อมูล และการพัฒนาทักษะและอาชีพในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับปัญหาของสมาชิกและประชาชนในชุมชน จึงทำให้ชาวบ้านยอมรับ และสนใจในการเรียนรู้เรื่องนี้เป็นประโยชน์โดยตรงแก่ตนเองมากยิ่งขึ้น

4.2.2.3 กระบวนการกลุ่ม กลุ่มออมทรัพย์และ อัมพร ด่วงปาน ได้ใช้กระบวนการกลุ่มในการดำเนินงาน ใช้หลักประชาธิปไตยในการเลือกตั้งกรรมการ การใช้พลังกลุ่มพลังสังคมในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ขึ้น เช่น การร่วมกันจัดตั้งหอกระจายข่าว การแบ่งงานกันทำ เมื่อมีคณะเข้ามาดูงานในชุมชน

4.2.2.4 ความสามารถของผู้นำ อัมพร ด่วงปาน ถือได้ว่าเป็นผู้นำที่มีความรู้ความสามารถ ความซื่อสัตย์สุจริต และมีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีแนวคิดในการจัดกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้ขึ้น เช่น การจัดกิจกรรมแทรกในงานประเพณี การพาคณะไปศึกษาดูงานชุมชนอื่น

4.2.2.5 การสร้างบรรยากาศเอื้อการเรียนรู้ กลุ่มออมทรัพย์ตำบลคลองเปี้ยะ มีบรรยากาศเอื้อการเรียนรู้ โดยมีสำนักงานสถานการเรียนรู้เพื่อการพึ่งตนเอง หรือมหาวิทยาลัยชาวบ้านเป็นที่พบกัน การกระจายเสียงผ่านหอกระจายข่าว การใช้วิธีการต่าง ๆ ในการชี้แจงและให้ความรู้เกี่ยวกับการออมทรัพย์และการประกอบอาชีพ

กรณีศึกษาที่ 2 เครือข่ายการเรียนรู้กลุ่มบ่มชุมชนสหกรณ์การเกษตรศรีประจันต์

1. ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนอำเภอศรีประจันต์

จากการศึกษารายงานข้อมูลของศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอศรีประจันต์ และสำนักงานศึกษาธิการอำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนศรี-ประจันต์สามารถสรุปได้ดังนี้

1.1 สภาพทั่วไปของอำเภอศรีประจันต์ อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี อยู่ห่างจากตัวจังหวัดสุพรรณบุรี บนเส้นทางสายสุพรรณบุรี-อ่างทอง ระยะทาง 18 กิโลเมตร มี 9 ตำบล 64 หมู่บ้าน พื้นที่ของอำเภอเป็นที่ราบ มีแม่น้ำสุพรรณบุรีไหลผ่าน มีคลองชลประทานเชื่อมต่อในพื้นที่ของอำเภอ

จังหวัดสุพรรณบุรี มีสหกรณ์การเกษตร 9 สหกรณ์ เฉพาะอำเภอศรีประจันต์ มี 2 สหกรณ์ คือ สหกรณ์การเกษตรศรีประจันต์ และสหกรณ์การเกษตรตำบลนาหว้า

1.2 จำนวนครัวเรือนและประชากร มีครัวเรือน 15,132 ครัวเรือน มีประชากร 65,195 คน ประชากรเฉลี่ย 4 คน ต่อครัวเรือน เป็นชาย 31,240 คน เป็นหญิง 33,955 คน

1.3 การศึกษา ระดับการศึกษาของประชากร ส่วนใหญ่จบการศึกษามัธยมศึกษา มีวัด 40 วัด มีโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา 3 โรงเรียน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ 37 โรงเรียน มีที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน 19 แห่ง มีห้องสมุดประชาชน 1 แห่ง มีศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 9 แห่ง

1.4 การประกอบอาชีพ ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการเกษตร ทำนา ทำสวน ผักและผลไม้ ประกอบธุรกิจ และรับจ้าง มีโรงงานอุตสาหกรรม 7 โรงงาน ผลิตแห้วกระป๋อง ว่างหางจระเข้กระป๋อง และมะพร้าวอ่อนบรรจุถุง

1.5 ศาสนาและประเพณี ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ มีประเพณีสงกรานต์ ประเพณีลอยกระทง การแสดงและศิลปะพื้นบ้าน

1.6 องค์กรในชุมชน มีสมาคมชาวนา สมาคมชาวไร่อ้อย มูลนิธิวัดป่าพระเจ้า มูลนิธิ เพื่อการศึกษาโรงเรียนศรีประจันต์เมธีประมุข ชมรมกำนันผู้ใหญ่บ้าน ชมรมสตรีศรีประจันต์ ชมรมแม่บ้าน ชมรมตำรวจ ชมรมลูกเสือชาวบ้าน

2. ข้อมูลพื้นฐานเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน

2.1 ความเป็นมา

ช่วงปี พ.ศ.2528 รัฐบาลตัดสินใจผนวกกิจการโรงกลั่นน้ำมันซัมมิทที่กำลังประสบ ภัยพิวามมาเป็นของรัฐ แล้วเปลี่ยนเป็นโรงกลั่นน้ำมันทหาร แต่ดำเนินกิจการได้ไม่กี่ปีกลับขาดทุน สะสมถึงกว่า 4,000 ล้านบาท และมีผลกระทบต่อฐานะของรัฐบาล ฯพณฯ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ รัฐบาลจึงได้สรรหาผู้บริหารใหม่เข้ามาดำเนินงาน คุณโสภณ สุภาพงษ์ จึงถูกส่งมา เป็นผู้บริหาร และเปลี่ยนชื่อเป็นบริษัทน้ำมันบางจากปิโตรเลียม ภายในเวลาเพียงปีเดียวบริษัท สามารถพลิกสถานการณ์ทำให้บริษัทมีกำไร ด้วยวิธีการง่ายๆ คือ "พึ่งตนเอง" และ "ต้องสร้าง สภาพการทำงานที่มีความสุข" (วันชัย ตันติวิทยาพิทักษ์, 2538 : 103)

โดยบริษัทบางจากได้ร่วมมือกับชุมชนจัดดำเนินการป้อน้ำมันขนาดเล็ก ขึ้นในชุมชน เรียกว่าป้อนชุมชน สหกรณ์การเกษตรศรีประจันต์เป็นองค์กระดับชุมชนแห่งแรกที่บริษัทบางจาก เสนอทางเลือกให้จัดทำป้อนชุมชนร่วมกัน

ผลงานของแนวความคิดป้อนชุมชนที่สหกรณ์การเกษตรศรีประจันต์ ได้เรียนรู้จากบริษัท บางจาก จำกัด ทำให้ได้มีผลงานก้าวหน้ามาเป็นลำดับคือปี พ.ศ.2533 เริ่มตั้งป้อนชุมชนขนาดเล็ก แห่งแรกขึ้น ที่สหกรณ์การเกษตรศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี ปี พ.ศ.2537 ป้อนชุมชนบาง จากเริ่มพัฒนาขึ้นเป็นป้อนชุมชนบางจากกลุ่มพัฒนา (ป้อนขนาดมาตรฐานจำหน่ายทุกผลิตภัณฑ์) จนถึงปี 2539 มีป้อนชุมชนบางจากเข้าร่วมโครงการป้อนชุมชนกลุ่มพัฒนา กว่า 50 แห่ง ปี พ.ศ.2538 ป้อนชุมชนบางจากเริ่มมีรถขนส่งน้ำมันเป็นของตนเอง เพื่อขยายธุรกิจค้าส่งน้ำมันไปยังจุดจำหน่าย ย่อยตามร้านค้าย่อยของสมาชิก และป้อนชุมชนบางจากในทำเลที่เหมาะสมได้เริ่มเปิดมินิมาร์ท เลมอนกรีน จำหน่ายสินค้าท้องถิ่น และสินค้าอุปโภคบริโภค โดยเน้นผลิตภัณฑ์ปลอดสารพิษเพื่อ สุขภาพ ปี พ.ศ.2539 มีองค์กร ชุมชนเข้าร่วมโครงการป้อนชุมชนกว่า 600 แห่ง กระจายอยู่ทั่ว ประเทศ ประกอบด้วยสมาชิกมากกว่า 1,000,000 คนหรือเกือบ มีวงเงินการค้าขายประมาณ

3,000 ล้านบาท มียอดขาย ตั้งแต่ 30,000 - 400,000 ลิตรต่อเดือน สมาชิกเกษตรกรได้ซื้อน้ำมัน ในราคาต่ำลง 50 ล้านบาทต่อปี และรับเงินเฉลี่ยคืนจากองค์กร รวม 100 ล้านบาทต่อปี

2.2 การพึ่งตนเองของชุมชน

2.2.1 ลักษณะการพึ่งตนเองของชุมชน

2.2.1.1 ด้านเทคโนโลยี เครือข่ายการเรียนรู้กลุ่มปั้มน้ำมันสหกรณ์การเกษตรศรีประจันต์ ได้รับการเรียนรู้จากการถ่ายทอดเทคโนโลยีด้านธุรกิจน้ำมันจากบริษัทบางจาก เพื่อให้ดำเนินการธุรกิจน้ำมันใน รูปแบบของปั้มน้ำมันขนาดเล็กได้ อาทิ เรียนรู้เรื่องการตรวจรับน้ำมัน การใช้หัวจ่ายน้ำมัน การตรวจสอบ ลติอกน้ำมัน การทำบัญชีรายรับ รายจ่าย การบริการลูกค้า จนพนักงานของกลุ่มปั้มน้ำมันเรียนรู้เทคโนโลยีที่สามารถดำเนินการปั้มน้ำมันได้เอง

2.2.1.2 ด้านเศรษฐกิจ โดยปกติราคาน้ำมันในชนบทจะมีราคาสูงกว่าในเมืองเพราะต้นทุนสูงขึ้นจากการขนส่ง และการค้าผ่านพ่อค้าคนกลางหลายขั้นตอน เมื่อมีปั้มน้ำมันเกิดขึ้น ทำให้เกษตรกรได้ซื้อน้ำมันในราคาที่ถูกลง และชุมชนโดยสหกรณ์เป็นเจ้าของการค้าเอง ทำให้ผลกำไรที่เกิดขึ้นเป็นของสหกรณ์ และเป็นผลกำไรคืนให้เกษตรกร ส่งเสริมให้มีความสามารถในการพึ่งตนเองในด้านเศรษฐกิจ

2.2.1.3 ด้านทรัพยากรธรรมชาติ การดำเนินงานของกลุ่มปั้มน้ำมันชุมชนสหกรณ์การเกษตรศรีประจันต์ไม่มีข้อมูลปรากฏชัดเจนเกี่ยวกับการพึ่งตนเองด้านทรัพยากรธรรมชาติ

2.2.1.4 ด้านจิตใจ การที่เครือข่ายการเรียนรู้กลุ่มปั้มน้ำมันชุมชนสหกรณ์การเกษตรศรีประจันต์ได้เรียนรู้ในการทำธุรกิจน้ำมันร่วมกัน มีการจัดทำบัญชีรายรับรายจ่าย การกำหนดเงินปันผลคืน ทำให้เรียนรู้ที่จะต้องแบ่งงานกันทำ กระบวนการกลุ่มของเครือข่ายการเรียนรู้ทำให้เกิดความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยให้เกิดจริยธรรมทางธุรกิจ เสริมสร้างคุณธรรมของชุมชนขึ้น

2.2.1.5 ด้านสังคมวัฒนธรรม จากการซื้อน้ำมันที่ราคาถูกกว่าท้องตลาด และการปันผลกลับมาสู่ชุมชนแล้ว เครือข่ายการเรียนรู้ทำให้ชุมชนเกิดความมั่นใจว่าจะมีน้ำมันใช้ โดยน้ำมันไม่ขาดตลาดและเป็นน้ำมันที่มีคุณภาพ การที่สมาชิกสหกรณ์การเกษตรศรีประจันต์ ได้ร่วมมือและใช้บริการจากปั้มน้ำมัน เกษตรกรเกิดการเรียนรู้ เกิดพลังในความร่วมมือ เกิดความเชื่อมั่นในสหกรณ์การเกษตรเกิดความเข้มแข็งของชุมชน จึงเป็นการพึ่งตนเองด้านสังคมที่เข้มแข็งขึ้นในชุมชน

2.2.2 กระบวนการสร้างขีดความสามารถของชุมชน

2.2.2.1 การสร้างความสมดุล กลุ่มบั้งชุมชนสหกรณ์การเกษตรศรีประจันต์ มีกิจกรรมบั้งชุมชน ทำให้สมาชิกพึ่งตนเองทางด้านเศรษฐกิจ ดังนี้ การซื้อน้ำมันในราคาที่ถูกลงกว่าท้องตลาด ได้รับเงินปันผล การปรับใช้เทคโนโลยี ความรู้จากการดำเนินการธุรกิจน้ำมันที่ชุมชนสามารถดำเนินการเองได้จากความสามารถในการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจได้ สืบเนื่องในเรื่องของการพึ่งตนเองด้านอื่น ๆ ทุกด้านยกเว้นด้านสิ่งแวดล้อมซึ่งยังไม่มีข้อมูลชัดเจนในเรื่องนี้ เห็นได้จากการมีกิจกรรมร่วมกันของสมาชิก เช่น กิจกรรม 5 ธันวาคมหาราช

2.2.2.2 การสร้างความสามารถในการจัดการ การตั้งบั้งชุมชน คณะกรรมการและสมาชิกสหกรณ์ต้องเตรียมตัวในเรื่อง การจัดการ เกิดกระบวนการคิด เกิดกระบวนการเรียนรู้ ตกเถียงกัน ต้องมีการสำรวจตลาด ทำรายละเอียดต่าง ๆ มีคำถามเกิดขึ้นมากมาย และสมาชิกจำเป็นต้องร่วมกันหาคำตอบหาทางเลือก กว่าจะมีใจ กว่าจะลงมือทำ กระบวนการจัดการของชาวบ้านก็พัฒนาได้มาก

2.2.2.3 การสร้างเครือข่ายการทำงาน กลุ่มบั้งชุมชนสหกรณ์การเกษตรศรีประจันต์ ได้ดำเนินการตั้งบั้งชุมชนเป็นแห่งแรก โดยเริ่มตั้งแต่ปี 2533 ในช่วงเวลาดังกล่าวได้มีการขยายตัวโดยมีเครือข่ายการทำงานในสายงานของสหกรณ์การเกษตรศรีประจันต์ คือแบ่งเป็นกลุ่มโซน 40 กลุ่มโซน ในกลุ่มโซนแบ่งเป็นกลุ่มย่อยมีทั้งหมด 174 กลุ่มย่อย ทั้งกลุ่มโซนและกลุ่มย่อยมีหน้าที่ในการจัดทำบัญชีการซื้อขายทั้งนั้น เพื่อใช้ในการเกษตร เพื่อใช้หาข้อมูลการปันผลปลายปี

2.3 พัฒนาการของเครือข่ายการเรียนรู้

2.3.1 การเกิด

ปี พ.ศ. 2517 เกษตรกรในตำบลศรีประจันต์ ประมาณ 2,000 คน รวมตัวกันตั้งเป็น สหกรณ์ที่ดินพัฒนา แต่การดำเนินงานไม่ประสบผลสำเร็จ จึงล้มเลิกไป ต่อมาได้รวมตัวกันขึ้นใหม่ เพื่อช่วยเหลือเกษตรกรด้วยกัน ในลักษณะการออมและการกู้เงิน การค้าเกี่ยวกับการเกษตรที่ไม่ได้มุ่งผลกำไร เพื่อให้เกิดการช่วยเหลือกัน เลี้ยงตัวเองภายในกลุ่ม และต่อมาได้จัดตั้งเป็นสหกรณ์การเกษตรศรีประจันต์ อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี อยู่ในความควบคุมดูแลของสำนักงาน สหกรณ์อำเภอศรีประจันต์ จากการเรียนรู้เกี่ยวกับระเบียบของสหกรณ์ที่กำหนดให้สมาชิกเลือกกรรมการดำเนินการ 15 คน เพื่อบริหารงานสหกรณ์ จึงได้ดำเนินการตามระเบียบ

ดังกล่าว และได้จ้าง ชูชาติ อินสว่าง พนักงานธนาคารกรุงไทย ขณะนั้นมาเป็นผู้จัดการสหกรณ์ โดยลาออกจากงานเดิม

การดำเนินงานของเครือข่ายการเรียนรู้สหกรณ์การเกษตรศรีประจันต์ ได้มีการรวมตัวกัน เพื่อพัฒนากิจการสหกรณ์จาก 3 ฝ่าย คือสำนักงานสหกรณ์จังหวัดสุพรรณบุรี สำนักงานสหกรณ์อำเภอศรีประจันต์ และคณะกรรมการสหกรณ์การเกษตรศรีประจันต์ ในส่วนของสหกรณ์การเกษตรศรีประจันต์ผู้จัดการสหกรณ์และพนักงานได้ร่วมประชุม และปรึกษาหารือกันเพื่อแก้ปัญหา ร่วมกันเป็นประจำ โดยช่วงต้นปี 2533 ผู้จัดการสหกรณ์คือ ชูชาติ อินสว่าง นำคณะจาก 3 ฝ่าย ศึกษาดูงานเพื่อเปิดวิสัยทัศน์ให้กว้างไกล จุดแรกศึกษาดูงานของรัฐสภา และสังเกตการณ์ การประชุมสภาผู้แทนราษฎร จุดที่สองศึกษาดูงานองค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย (อ.ส.ม.ท.) และจุดสุดท้ายศึกษาดูงานที่บริษัทบางจากปิโตรเลียม เนื่องจากสนใจว่าบริษัทแห่งนี้มี พนักงานเป็นคนไทยล้วน เป็นบริษัทสะอาดเรียบร้อย ในครั้งนั้นได้รับการต้อนรับและฟังบรรยาย จาก โสภณ สุภาพงษ์ กรรมการผู้จัดการใหญ่ของบริษัท และมีการถามตอบเกี่ยวกับกิจการของ บริษัท คำถามหนึ่งที่กรรมการดำเนินการสหกรณ์สอบถาม โสภณ สุภาพงษ์ ในเชิงหยอกล้อเล่นว่า เอาข้าวเปลือกมาแลกกับน้ำมันได้ไหม ซึ่งก่อให้เกิดแนวคิดการตั้งปั้มชุมชนขึ้นที่สหกรณ์การเกษตรศรีประจันต์ในระยะเวลาต่อมา

หลังจากคณะของสหกรณ์ได้กลับจากการศึกษาดูงานประมาณ 1 สัปดาห์ บริษัท บางจาก ได้ส่งคนดูพื้นที่ และเจรจาหาแนวทางร่วมกันในการตั้งปั้มชุมชน โดยจะลดราคาน้ำมันให้ ลิตรละ 5 สตางค์ เงินส่วนนี้จะขอซื้อเป็นข้าวสารแทน เพื่อบริษัทจะนำไปแจกให้กับโรงเรียน ที่จัดโครงการอาหารกลางวันในกรุงเทพมหานคร บริษัทบางจากจะเข้ามาช่วยเหลือและสอนงาน ให้ เกี่ยวกับการทำธุรกิจน้ำมัน และการช่วยเหลือในการดำเนินการก่อสร้างในเริ่มแรก

ในช่วงแรก ชูชาติ อินสว่าง ไม่เห็นด้วยที่จะทำปั้มน้ำมัน เนื่องจากตัวเองเคยเรียนรู้ จากการมี ประสบการณ์เป็นเด็กปั้มอยู่ 3 ปี 9 เดือน ในช่วงที่ศึกษาเล่าเรียนอยู่ที่ประเทศสหรัฐอเมริกา เพราะเข้าใจถึงธุรกิจน้ำมันว่าผู้เกี่ยวข้องต้องมีความซื่อสัตย์ รอบคอบเป็นพิเศษ ถึงการ เก็บรักษาและการขนส่งน้ำมัน แต่ได้มีการประชุมหารือกันระหว่างกรรมการดำเนินการสหกรณ์ ผู้จัดการและพนักงาน รวมทั้งผู้แทนจากบริษัทบางจาก จนกระทั่งเข้าใจแล้วตัดสินใจตั้งปั้มชุมชน ร่วมกัน

การตั้งปั๊มชุมชนของสหกรณ์การเกษตรศรีประจันต์ในระยะแรก บริษัทบางจากได้ให้ยืม ถังน้ำมันขนาด 20,000 ลิตร พร้อมหัวจ่าย 1 หัว ส่งคนมาดูแลงานการก่อสร้าง อบรมคนให้และ สามารถเปิดดำเนินการได้ในวันที่ 15 กันยายน 2533 เป็นปั๊มชุมชนขนาดเล็กที่จำหน่ายน้ำมัน ดีเซล อย่างเดียว เป็นปั๊มชุมชนแห่งแรก ติดป้ายโฆษณาราคาน้ำมันถูกกว่าน้ำมันในกรุงเทพฯ เนื่องจากสหกรณ์บวกราคาน้ำมันเพียงลิตรละ 29 สตางค์ ในขณะที่ปั๊มทั่ว ๆ ไป บวกราคา 45 สตางค์ รถที่เข้ามาเติมน้ำมันคันที่ 1 คันที่ 2 เป็นที่ตื่นเต้นของคณะทำงานอย่างมาก ชูชาติ อินสว่าง เริ่มต้นงานปั๊มชุมชนดูความเป็นไปได้ก่อน โดยพยายามทำงานด้วยทรัพยากรเท่าเดิม เขาเล่าถึงว่า "เราต้องยอมรับว่า พนักงานของเราในจำนวน 17 คน (จำนวนขณะนั้น) เราไม่สามารถที่จะจ้างคนอื่นมาทำงานได้ ทุกคนต้องลงไปช่วยกันเพราะเราไม่รู้ว่าจุดคุ้มทุนอยู่ตรงไหน ถ้าเราต้องจ้างคนแล้ว ไม่สำเร็จมันจะดึงตัวยอดเงินของสหกรณ์ลงมา ก็เลยต้องช่วยกัน ตนเองก็ ลงไปขายเอง จนเรารู้จุดคุ้มทุน หลังจากนั้นอีก 2-3 ปี จึงจ้างคนมาทำปั๊มชุมชน"

ในระยะต่อมา การดำเนินงานของปั๊มชุมชนมีการเจริญเติบโตมากขึ้นจนสามารถจัดซื้อ ถังน้ำมันขนาด 20,000 ลิตร พร้อมหัวจ่ายเพิ่มอีก 1 หัว เมื่อต้นปี 2534 ได้ซื้อรถขนส่งน้ำมัน และรถพ่วงเป็นของสหกรณ์เอง และได้แก้ไขข้อบกพร่องของสหกรณ์ให้ทำการค้าขายได้ เพื่อขนส่ง น้ำมันของตนเองจากบริษัทบางจาก และรับจ้างขนส่งน้ำมันซึ่งมีรายได้จากการขนส่งน้ำมันปีละ ประมาณ 400,000-500,000 ปี พ.ศ. 2539 การค้าขายน้ำมันได้กำไรประมาณ 1,000,000 บาท

2.3.2 การขยาย

ระหว่างการทำงาน บริษัทบางจากได้เสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง โดยได้เชิญ บุคลากรของกลุ่มปั๊มน้ำมันสหกรณ์การเกษตรศรีประจันต์เข้าอบรมที่บริษัทปิละ 2 ครั้ง เกี่ยวกับการ กฤษฎีในการค้าขายน้ำมัน และการรับส่งน้ำมัน การตรวจสอบ หลังจากนั้น 2 ปี ทางบริษัท บางจากได้เชิญ ชูชาติ อินสว่าง เป็นวิทยากรให้ความรู้แก่กลุ่มอื่น ๆ ที่จะตั้งปั๊มชุมชนขึ้นมาใหม่

สำหรับกิจการของสหกรณ์การเกษตรศรีประจันต์ที่ก้าวหน้า และได้รับการเชื่อถือ อย่างมากอีกกิจการหนึ่ง คือ ตลาดกลางการเกษตรไทยข้าวเปลือก ระหว่างสมาชิกของสหกรณ์ ขายตรงกับพ่อค้า ซึ่งสหกรณ์การเกษตรศรีประจันต์เป็นตลาดกลางขายข้าวเปลือกประจำตำบล แห่งแรกของประเทศ ซึ่งนายบุญชู โรจนเสถียร รองนายกรัฐมนตรี ขณะนั้น ได้จัดสรรงบประมาณ ให้ 2,090,000 บาท เพื่อทำลานยุงเก็บข้าว และสำนักงานสหกรณ์ได้ส่งคนไปดูงาน การค้าขาย

ข้าวเปลือกที่ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธ.ก.ส.) การดูพันธุ์ข้าวเปลือก ศึกษาคูแค้น จุดด้อย นำมาประยุกต์ใช้จนดำเนินการเปิดตลาดได้ การซื้อขายข้าวเปลือกของตลาดกลางมี ปริมาณปีละประมาณ 500,000 ตัน ซึ่งเป็นปริมาณการซื้อขายที่สูงมาก

กิจการตลาดกลางขายข้าวเปลือกนี้เป็นงานที่สนับสนุนและส่งเสริมป้่มชุมชนซึ่งกัน และกัน เนื่องจากเกษตรกรได้มารวมตัวกันเพื่อเสนอขายข้าวเปลือกทำให้ทั้งกลุ่มเกษตรกร และ พ่อค้าได้มาใช้บริการจากการเติมน้ำมันจากปั้มทำให้ปั้มมีรายได้มากขึ้น ขณะเดียวกันก็เป็น การอำนวยความสะดวกให้แก่เกษตรกรและพ่อค้าเติมน้ำมันในราคาถูกและยังได้รับเงินปันผลคืน

2.3.3 การพัฒนา

การพัฒนาและการเรียนรู้ในระบบใหญ่นั้นเริ่มต้นจากบริษัทบางจากมีกพรประสานงาน และวางแผนร่วมกับกรมส่งเสริมสหกรณ์ กรมโยธาธิการ ที่จะร่วมมือและประสานกับระดับล่าง คือ สหกรณ์การเกษตรศรีประจันต์ เพื่อเอื้อให้เกิดการตั้งปั้มชุมชนขึ้นในสหกรณ์การเกษตร ศรีประจันต์ที่มี ชูชาติ อินสว่าง เป็นผู้จัดการ

2.3.4 การดำรงอยู่

การดำรงอยู่ของปั้มชุมชนสหกรณ์การเกษตรศรีประจันต์ เกิดจากแรงเชื่อมโยงในแนวตั้ง (vertical ties) บริษัทบางจาก และหน่วยราชการที่สนับสนุนกับสหกรณ์การเกษตรศรีประจันต์ ที่ เอื้อให้สามารถดำเนินงานปั้มชุมชนได้ ขณะเดียวกันปั้มชุมชนสามารถบริการน้ำมันให้กับสมาชิก ของสหกรณ์ และขนส่งน้ำมันไปให้สมาชิกในชุมชนที่ต้องการน้ำมันใช้ในการเกษตร สมาชิกได้ซื้อ น้ำมันในราคาถูกกว่าท้องตลาด และได้รับเงินปันผลอีกด้วย

นอกจากนี้ด้วยความสามารถของ ชูชาติ อินสว่าง ผู้จัดการสหกรณ์สามารถบริหารงาน ด้วยความศรัทธา ความเชื่อถือของสมาชิก และการสร้างบรรยากาศให้องค์กรตื่นตัว เรียนรู้อยู่ ตลอดเวลา และสร้างจิตสำนึกให้พนักงานทุกคนเห็นความสำคัญขององค์กรที่จะต้องช่วยกันทำ ให้มันคง จึงทำให้สหกรณ์ และกิจการของปั้มชุมชนรวมทั้งเครือข่ายการเรียนรู้ดำรงอยู่ได้

2.4 องค์การและโครงสร้างของเครือข่ายการเรียนรู้

2.4.1 องค์การ โครงสร้างภายในเครือข่าย

2.4.1.1 สมาชิกองค์กร

1) ผู้นำผู้นำที่มีความสำคัญต่อเครือข่ายการเรียนรู้กลุ่มป้าชุมชน สหกรณ์ การเกษตรศรีประจันต์ ได้แก่ โสภณ สุภาพงษ์ กรรมการผู้จัดการบริษัทบางจากปิโตรเลียม และ ชูชาติ อินสว่าง ผู้จัดการสหกรณ์การเกษตรศรีประจันต์

โสภณ สุภาพงษ์ อายุ 50 ปี จบการศึกษาระดับปริญญาตรีบัณฑิต จาก จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร ดำรงตำแหน่งกรรมการผู้จัดการใหญ่บริษัทบางจาก และทำงานสำคัญ ๆ ร่วมกับองค์กรต่าง ๆ อาทิ คณะกรรมการทบทวน มหาวิทยาลัย กรรมการสภาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ คณะกรรมการส่งเสริมสวัสดิการสังคมแห่งชาติ คณะกรรมการกองทุนวัฒนธรรมแห่งชาติ เลขาธิการ มูลนิธิสื่อสร้างสรรค์ กรรมการมูลนิธิเด็ก นอกจากนี้ยังได้รับเกียรติยกย่องให้เป็นตัวอย่างแก่สังคม อาทิ กรรมการสภาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี ประกาศยกย่อง เป็นบุคคลดีเด่นของชาติ ประจำปี 2539 แนวคิดของ โสภณ สุภาพงษ์ ที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาพอสรุปได้ดังนี้

1.1) พัฒนางค์กรภายในให้พึ่งตนเองก่อน เมื่อเริ่มต้นตั้งบริษัท บางจาก ชื่อกิจการเดิมซึ่งมีปัญหาด้านทุนถึง 4,000 ล้านบาท จึงได้ตั้งเป้าหมายในการสร้างองค์กรภายใน ให้สามารถพึ่งตนเอง สร้างสภาพการทำงานให้มีความสุข ปรากฏว่าได้ผลดีเปลี่ยนจากขาดทุนเป็นกำไรในปีแรก ต่อมาจึงได้สร้างเป้าหมายอีกสองประการ คือ การเป็นองค์กรที่มีประสิทธิภาพกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการกินดีอยู่ดีของชุมชนชนบท

1.2) ความสมดุล การพิจารณาสิ่งใด ๆ ตามความเป็นจริงตามธรรมชาติ มองความสมดุลพยายามทำให้แต่ละคนมีความสมดุลเหมาะสมของแต่ละคนเท่าที่แต่ละคนจะมี จะเป็น

1.3) ห่วงถิ่นดูแลตนเอง ให้ท้องถิ่นมีสิทธิในการจัดการเรื่องทรัพยากร มีสิทธิในการกำหนดความต้องการของตนเอง บริหารเงินของตัวเอง จะทำให้สร้างการเรียนรู้ที่อยู่ในชีวิตประจำวันจากการที่จัดการในสิ่งเหล่านี้

1.4) กระบวนการกลุ่ม มีแนวความคิดรวมตัวกันในรูปแบบต่าง ๆ เพราะได้มีชีวิตที่พึ่งพาพร้อมเรียนรู้ มีกำลังใจ ปัญหาหลายอย่างจะได้ร่วมกันแก้ไข เห็นด้วยกับรูปแบบของสหกรณ์เพราะเป็นเครือข่ายหนึ่ง จึงคิดว่ากลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มอาชีพ น่าสนใจมากกว่า เพราะเป็นการรวมกลุ่มกันที่มีความผูกพันอยากจะทำอะไรที่เป็นของตัวเอง เมื่อเป็นของตนเอง ก็เกิดการจัดการ ช่วยกันดู ช่วยกันคิด ลองทำ ทบทวน ทำให้เกิดการพัฒนา

1.5) หลักธรรมชาติ สอนพนักงานของบริษัทให้เข้าใจธรรมชาติ ให้เข้าใจสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัว ถ้าเอาวัสดุเป็นตัวเป้า คนก็เป็นตัวประกอบ แต่ถ้าไม่ออกมาจากธรรมชาติของคน สิ่งนั้นก็ไม่มียั่งยืน เป้าจึงอยู่ที่คน อยู่ที่จิตใจ ไม่ได้พัฒนาคนแบบสั่งให้เป็นอะไร

1.6) ถือหลักเรื่องการจัดการเป็นสิ่งสำคัญที่สุด เพราะเรามีทุกอย่างจำกัด จึงต้องจัดการ และการจัดการเปรียบเหมือนการตัดทิ้ง ในสิ่งที่ไม่จำเป็นออก

ชูชาติ อินสว่าง ผู้ดำรงตำแหน่งผู้จัดการสหกรณ์การเกษตรศรีประจันต์ เกิดที่จังหวัดสุพรรณบุรี อายุ 46 ปี มีพี่น้องรวม 5 คน พี่สาวคนโตทำงานอยู่ที่บริษัทบางจาก พี่ชายคนที่ 2 ทำงานเป็นพยาบาล พี่ชายคนที่ 3 เป็นผู้ว่าราชการจังหวัดน่าน พี่ชายคนที่ 4 ทำงานเป็นหัวหน้าส่วนในธนาคารทหารไทย สาขาราชดำเนิน และ ชูชาติ อินสว่าง เป็นลูกชายคนสุดท้าย ภรรยา รับราชการเป็นอาจารย์ของโรงเรียนประถมศึกษา ในอำเภอศรีประจันต์ มีบุตร 2 คน

ชูชาติ อินสว่าง ได้รับการศึกษา ป.1-ป.2 ที่จังหวัดสุพรรณบุรี ป.3-ม.ศ.3 ที่โรงเรียนกรุงเทพคริสเตียน กรุงเทพฯ ปี พ.ศ.2517 เข้าเรียนวิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ในระดับ ป.กศ. หลังจากนั้นได้ไปศึกษาต่อที่ประเทศสหรัฐอเมริกา มลรัฐแคลิฟอร์เนีย จนจบปริญญาตรี สาขาการบัญชี ใช้ชีวิตอยู่ในประเทศสหรัฐอเมริกา 4 ปี 2 เดือน ในช่วงนั้นได้ทำงานเป็นเด็กบิ๊มเพื่อหารายได้ในการเรียนต่อไปด้วย เป็นเวลา 3 ปี 9 เดือน ระหว่างศึกษาชอบทำกิจกรรมต่าง ๆ เป็นอย่างมาก จึงมักจะต้องรับหน้าที่เป็นผู้นำ ผู้จัดการในกิจกรรมต่าง ๆ

สำหรับหลักการทำงานนั้น เขามีหลักว่า การทำงานต้องสร้างศรัทธาให้ทุกคนให้เกิดการยอมรับจากบุคคลอื่น ทำงานด้วยความตั้งใจจริง ทำจริง มีความซื่อสัตย์ต่อบุคคลและองค์กร ทำงานเพื่อสังคมจะทำให้ได้ความรักความผูกพัน เกิดเครือข่ายในการทำงานขึ้น

2) สมาชิกกลุ่ม

คุณสมบัติของสมาชิกกลุ่มปื้มชุมชนสหกรณ์การเกษตรศรีประจันต์ คือสมาชิกของสหกรณ์การเกษตรศรีประจันต์ ที่ประกอบอาชีพด้านการเกษตร

สำหรับจำนวนสมาชิกของกลุ่มปื้มชุมชนสหกรณ์การเกษตรศรีประจันต์ เมื่อสำรวจจากทะเบียนของปื้มชุมชนสหกรณ์การเกษตรศรีประจันต์ พบว่า ปี 2533 (เริ่มตั้งกลุ่มปื้มน้ำมัน) มีสมาชิก 810 คน ปี 2535 มีสมาชิก 1,130 คน และปี 2540 มีสมาชิก 3,024 คน มีทั้งชายและหญิง ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำสวนผักและผลไม้ ทำนา และด้านการเกษตรอื่น ๆ

2.4.1.2 การบริหารองค์กร

1) นโยบายและแนวคิด

แนวคิดปื้มชุมชนเป็นแนวทางที่ได้ช่วยสร้างโอกาสและการกระจายรายได้แก่เกษตรกรอย่างเป็นรูปธรรม เกษตรกรได้เรียนรู้ทักษะการค้าขายและสามารถพัฒนาไปสู่กิจการค้าอื่น ๆ เช่น มินิมาร์ท อาชีพเสริม การเกษตรปลอดสารพิษ หัตถกรรมพื้นบ้าน เป็นต้น ซึ่งล้วนแต่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน และคุณภาพชีวิตของเกษตรกรให้ดีขึ้นอย่างยั่งยืน บริษัทบางจากซึ่งเป็นองค์กรธุรกิจร่วมมือกับสหกรณ์การเกษตรศรีประจันต์ ซึ่งเป็นองค์กรเอกชนในชุมชนดำเนินงานปื้มชุมชนขึ้น ทำให้เกิดเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ ส่งเสริมการพึ่งตนเองของชุมชนดังนี้

แนวความคิดและรูปแบบของปื้มชุมชน เกิดจากความเชื่อว่าชุมชนเป็นรากฐานสำคัญของสังคมความแข็งแรงของชุมชนจะเป็นความแข็งแรงของทั้งสังคม การสนับสนุนให้ชุมชนเป็นเจ้าของปื้มน้ำมันบางจาก เป็นความพยายามเล็กๆ ทางหนึ่ง ในการสร้างเศรษฐกิจชุมชนให้เข้มแข็ง ให้ครอบครัวไทยยังสามารถอยู่ในท้องถิ่นได้ เพื่อแม่ได้กอดลูก เพื่อบ้านเป็นบ้านที่อบอุ่น (บริษัทบางจากปิโตรเลียม, 2540)

บนพื้นฐานของการพัฒนาคนและชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง บริษัทบางจากปิโตรเลียมจำกัด จึงได้ร่วมสร้างเศรษฐกิจชุมชน โดยสนับสนุนให้องค์กรในชุมชนได้เป็นเจ้าของกิจการปื้มน้ำมัน เรียนรู้ที่จะดำเนินการโดยตัวแทนของชุมชนเอง ซึ่งเป็นทิศทางการพัฒนาประเทศที่มุ่งกระจายรายได้สู่ชนบท สร้างโอกาสและพัฒนาคุณภาพชีวิตคน

ปื้มชุมชน เริ่มต้นจากแนวคิดที่ต้องการให้คนชนบทได้มีโอกาสในการหารายได้เสริมเพื่อให้มีความสามารถในการพึ่งตนเองได้ และในขณะเดียวกันก็จะได้เรียนรู้การค้าขาย โดยบริษัท บางจากปิโตรเลียม จำกัด ทำการส่งเสริมให้เกษตรกรเป็นเจ้าของปื้มน้ำมัน ค่าน้ำมันคุณภาพดี ราคายุติธรรม และดำเนินการโดยองค์กรชุมชนเอง เป็นการเพิ่มรายได้ให้ชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์ของโครงการปื้มชุมชนคือ 1) เพื่อให้เกษตรกรเป็นเจ้าของปื้มน้ำมัน ค่าน้ำมันใช้เอง เพื่อให้ได้น้ำมัน ในราคาที่ยุติธรรม และดำเนินการโดยองค์กรชุมชนของตนเอง และ 2) เพื่อเป็นการกระจายรายได้สู่ชนบท และพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนของประเทศ

2) การบริหาร

เครือข่ายการเรียนรู้ปื้มชุมชนสหกรณ์การเกษตรศรีประจันต์ ตั้งอยู่เลขที่ 371 หมู่ 2 ตำบลศรีประจันต์ อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นปื้มชุมชนแห่งแรกของประเทศไทย ที่บริษัทบางจากร่วมกับสหกรณ์การเกษตรศรีประจันต์ โดยมีชูชาติ อินสว่าง เป็นผู้จัดการสหกรณ์ จัดตั้งขึ้นดำเนินการโดยชุมชนเอง มีหัวจ่ายน้ำมัน 1 หัวจ่าย บริการขายน้ำมันดีเซลอย่างเดียว

ปื้มชุมชนสหกรณ์การเกษตรศรีประจันต์ เปิดกิจการเมื่อ 15 กันยายน 2533 เป็นกิจการธุรกิจชุมชน ภายใต้การบริหารงานของสหกรณ์การเกษตรศรีประจันต์ ซึ่งสหกรณ์การเกษตรศรีประจันต์ ดำเนินงานตามพระราชบัญญัติสหกรณ์ พุทธศักราช 2511 เลขทะเบียนที่ กสค.127/2517 ประเภทสหกรณ์การเกษตร การดำเนินงานของสหกรณ์การเกษตรศรีประจันต์ มีกรรมการดำเนินงานซึ่งอยู่ในวาระ 2 ปี และผู้จัดการสหกรณ์จะสิ้นสุดวาระตามกรรมการดำเนินงานเช่นกัน แต่สามารถได้รับการจ้างเข้ามาเป็นผู้จัดการใหม่ได้ ปัจจุบันมีคณะกรรมการดำเนินงานล่าสุด จำนวน 15 คน เป็นชุดที่ 24 ดำเนินการเลือกตั้ง เมื่อการประชุมใหญ่สามัญประจำปีในเดือนสิงหาคม 2540 โดยมีนายประสาร เพชรมอญ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 4 เป็นประธาน และมีพนักงานและลูกจ้าง จำนวน 25 คน มีนายชูชาติ อินสว่าง เป็นผู้จัดการสหกรณ์

สหกรณ์การเกษตรศรีประจันต์ แบ่งเป็นกลุ่มโซน 40 กลุ่มโซน และกลุ่มย่อย 174 กลุ่มย่อย ทำให้สะดวกและเกิดความคล่องตัวในการประสานงาน และเผยแพร่แลกเปลี่ยนข้อมูลต่าง ๆ ของกิจการของสหกรณ์รวมทั้งเป็นผู้แทนในการจัดการแทนสหกรณ์ สหกรณ์การเกษตรศรีประจันต์จึงมีองค์กรเครือข่ายภายในเป็นข่ายใยที่เชื่อมโยงกันทำงานอย่างต่อเนื่อง และกระจายไปทุกพื้นที่

2.4.1.3 กิจกรรม

1) กิจกรรมหลัก

กิจกรรมหลักของกลุ่มบีมน้ำมันสหกรณ์การเกษตรศรีประจันต์ คือ ทำธุรกิจค้าขายน้ำมันดีเซล และน้ำมันหล่อลื่นต่าง ๆ ของรถยนต์ กิจกรรมการทำธุรกิจน้ำมันเกิดจากคณะกรรมการดำเนินงานสหกรณ์การเกษตรศรีประจันต์ และผู้จัดการสหกรณ์ เรียนรู้จากเจ้าหน้าที่บริษัทบางจาก ที่ถ่ายทอดการทำธุรกิจน้ำมันในรูปแบบบีมน้ำมันให้ลูกค้าเป็นสมาชิกของสหกรณ์การเกษตรศรีประจันต์ และบุคคลทั่วไป เปิดบริการ 24 ชั่วโมง โดยได้รับความช่วยเหลือจากบริษัทบางจาก โดยจัดส่งน้ำมันและการฝึกอบรมการทำธุรกิจน้ำมันให้

2) กิจกรรมการศึกษาออกโรงเรียน

กลุ่มบีมน้ำมันสหกรณ์การเกษตรศรีประจันต์ได้จัดกิจกรรมการศึกษาออกโรงเรียน ในมิติการเรียนรู้ต่าง ๆ นำพื้นฐานการดำรงชีวิต พัฒนาข่าวสารข้อมูล และพัฒนาทักษะอาชีพ ดังจะกล่าวในรายละเอียดต่อไป

2.4.2 องค์กรเครือข่าย

2.4.2.1 องค์กรเครือข่ายระดับบน

1) องค์กรภาครัฐ ได้แก่

- 1.1) สำนักงานคณะกรรมการนโยบายพลังงานแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรีในการกำหนดหลักเกณฑ์ และเงื่อนไขในการดำเนินงานบีมน้ำมัน
- 1.2) กระทรวงการคลัง ในฐานะเป็นเจ้าของบริษัทบางจาก ที่มีนโยบายในการกระจายรายได้และการเสริมอาชีพในชุมชน
- 1.3) กรมส่งเสริมสหกรณ์ มีนโยบายส่งเสริมสหกรณ์ และนโยบายเปิดโอกาสให้สหกรณ์มีอำนาจในการบริหารการจัดการได้กว้างขวางยิ่งขึ้น
- 1.4) กรมโยธาธิการ เป็นองค์กรเครือข่ายที่มีบทบาทในการตกลงเกี่ยวกับแบบแปลนของบีมน้ำมัน และการให้นโยบายไปยังสำนักงานโยธาธิการจังหวัด เพื่อตรวจสอบและอนุมัติแบบแปลนของบีมน้ำมันที่องค์กรชุมชนจะขอดำเนินการ

2) องค์กรธุรกิจ ได้แก่ บริษัทบางจากปิโตรเลียม ซึ่งเป็นองค์กรเครือข่ายที่มีแนวความคิดในการสร้างเศรษฐกิจชุมชน โดยการปรับกระบวนการของธุรกิจน้ำมันของตนเอง มาสู่ธุรกิจชุมชนในฐานะที่มีส่วนริเริ่มและผลักดันให้เกิดเครือข่ายการเรียนรู้ของบีมน้ำมัน

2.2.1.2 องค์การเครือข่ายระดับชุมชน

1) องค์การภาครัฐ ได้แก่

1.1) สำนักงานสหกรณ์อำเภอศรีประจันต์ เป็นองค์การเครือข่ายที่ให้ความรู้ด้านวิชาการ และการบริหารด้านสหกรณ์การเกษตร สนับสนุน ส่งเสริมการดำเนินการสหกรณ์การเกษตร

1.2) สำนักงานโยธาจังหวัด เป็นองค์การเครือข่ายที่มีส่วนร่วมในการพิจารณาและอนุมัติแบบแปลนของป้อมชุมชน

2) องค์การธุรกิจ ได้แก่ สหกรณ์การเกษตรศรีประจันต์ เป็นองค์กรหลักใน

การทำให้เกิดเครือข่ายการเรียนรู้ป้อมชุมชนสหกรณ์การเกษตรศรีประจันต์ ตามระเบียบสหกรณ์การเกษตรต้องมีคณะกรรมการดำเนินการคณะหนึ่งโดยที่ประชุมใหญ่เลือกตั้งสมาชิกเป็นกรรมการดำเนินการ มีจำนวนไม่เกิน 15 คน และให้คณะกรรมการดำเนินการที่ประชุมใหญ่เลือกตั้งแล้วเลือกตั้งระหว่างกันเองขึ้นเป็นประธานกรรมการคนหนึ่ง รองประธานกรรมการคนหนึ่ง เลขานุการคนหนึ่ง และ/หรือเหรัญญิกคนหนึ่ง แล้วเสนอให้ที่ประชุมใหญ่ และที่ประชุมกลุ่มทราบการเลือกตั้งดังกล่าวต้องกระทำทุกครั้งที่มีการเลือกตั้งคณะกรรมการดำเนินการให้กรรมการดำเนินการอยู่ในตำแหน่ง คราวละ 2 ปี

2.5 กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่าย

2.5.1 กระบวนการเรียนรู้

สมาชิกกลุ่มหนึ่งของสหกรณ์การเกษตรศรีประจันต์ เมื่อได้ศึกษาดูงานที่บริษัทบางจากแล้ว เริ่มมีความคิดว่าชุมชนของตนที่ทำนาได้ข้าวมาขายนั้น ต้องขายข้าวจำนวนมากเพื่อซื้อสินค้าภายนอก เช่น น้ำมันที่มีราคาแพงและเกษตรกรจำเป็นต้องซื้อหาตามราคาที่พ่อค้าคนกลางกำหนด ประกอบกับบริษัทบางจาก มีนโยบายให้ชุมชนดำเนินการธุรกิจชุมชนในลักษณะการตั้งป้อมชุมชน สมาชิกกลุ่มหนึ่งของสหกรณ์การเกษตร โดยเฉพาะคณะกรรมการดำเนินงานและฝ่ายบริหารของสหกรณ์การเกษตรศรีประจันต์ จึงตระหนักว่าควรจะต้องช่วยตนเองให้มากขึ้นในการดำเนินงานธุรกิจน้ำมันที่ได้ผลกำไร เพื่อให้สมาชิกของตนซื้อน้ำมันในราคาถูกลงกว่าท้องตลาด หลังจากนั้น บริษัทบางจาก และคณะกรรมการดำเนินงานฝ่ายบริหารของสหกรณ์จึงหาทางเลือกในการประกอบธุรกิจน้ำมันในชุมชนร่วมกัน จึงตัดสินใจดำเนินการเปิดกิจการป้อมได้ในวันที่ 15 กันยายน 2533 กลุ่มป้อมชุมชนสหกรณ์การเกษตรสามารถเรียนรู้ปฏิบัติการ ดำเนินการในปีแรกที่ไม่จ้างพนักงานเพิ่ม โดยอาศัยประสบการณ์ของชุมชน อินสว่จระหว่างดำเนินการมีการเรียนรู้ถึงการจัดทำบัญชีรายรับ รายจ่าย จนรู้จักต้นทุน ปีต่อมาจึงจ้าง

พนักงานทำหน้าที่ประจำบีมโดยเฉพาะ และสุดท้ายได้มีการประเมินผลงานที่ประสบผลสำเร็จ จึงมีการขยายธุรกิจน้ำมันขึ้น โดยเพิ่มหัวจ่ายอีกหนึ่งหัว ซึ่งรถขนส่งน้ำมันอีก 1 คัน

2.5.2 กระบวนการมีส่วนร่วม

กระบวนการมีส่วนร่วมของบีมชุมชนสหกรณ์การเกษตรศรีประจันต์ เริ่มต้นด้วยการตัดสินใจขององค์กรธุรกิจระหว่าง 2 แห่ง คือบริษัทบางจาก และสหกรณ์การเกษตรศรีประจันต์ ในการจัดตั้งบีมชุมชนร่วมกัน และองค์กรภาครัฐที่ร่วมจัดทำนโยบายเบื้องต้นร่วมกันคือ สำนักงานคณะกรรมการพลังงานแห่งชาติ กระทรวงการคลัง กรมส่งเสริมการเกษตร กรมโยธาธิการ การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการนั้นมีองค์กรภาคธุรกิจ คือ บริษัทบางจาก ดำเนินการร่วมกัน ในการหาแหล่งน้ำมัน และลดราคาให้ ส่วนสหกรณ์การเกษตรศรีประจันต์ ทำหน้าที่ในการขายให้กับลูกค้า ทำให้ทั้งสององค์กรธุรกิจได้รับประโยชน์ร่วมกัน ส่วนการมีส่วนร่วมในการประเมินผลนั้น ทั้งองค์กรธุรกิจ และองค์กรภาครัฐดังกล่าว ทำการประเมินผลร่วมกัน

การมีส่วนร่วมขององค์กรเครือข่ายดังกล่าวในแต่ละขั้นตอนการตัดสินใจ การปฏิบัติการ การได้รับผลประโยชน์และการประเมินผลสรุปได้ดังตารางที่ 5

ตารางที่ 5 การมีส่วนร่วมขององค์กรเครือข่ายในเครือข่ายการเรียนรู้ กลุ่มบีมชุมชนสหกรณ์การเกษตรศรีประจันต์

องค์กรเครือข่าย	ตัดสินใจ	ปฏิบัติการ	รับประโยชน์	ประเมินผล
องค์กรภาครัฐ	มี	ไม่มี	ไม่มี	มี
องค์กรธุรกิจ	มี	มี	มี	มี

3. กิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียน

3.1 ประเภทของกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียน

กิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนได้พิจารณาสาระใน 3 มิติ คือ ด้านพื้นฐานการดำรงชีวิต ด้านพัฒนาข่าวสารข้อมูล และด้านพัฒนาทักษะและอาชีพ จากการสัมภาษณ์ผู้ให้

ข้อมูลคนสำคัญ พบว่า กลุ่มป้อมชุมชนสหกรณ์การเกษตรศรีประจันต์ ได้เกิดกิจกรรมการศึกษา
นอกโรงเรียน ดังนี้

3.1.1 ด้านพื้นฐานการดำรงชีวิต ผู้บริหารและสมาชิกได้มีการเรียนรู้ถึงความ
เข้าใจในการพึ่งตนเอง การรวมตัวของกลุ่ม การจัดการ การวิเคราะห์ และการแก้ปัญหาต่าง ๆ
จากการดำเนินงานเครือข่ายการเรียนรู้ป้อมชุมชนสหกรณ์การเกษตรศรีประจันต์ที่ผ่านมา

เครือข่ายการเรียนรู้กลุ่มป้อมชุมชนสหกรณ์การเกษตรศรีประจันต์ไม่ได้มีการจัด
กิจกรรมการรู้หนังสือ หรือการศึกษาสายสามัญตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียน แต่ตัว
ประธานคณะกรรมการดำเนินงานสหกรณ์การเกษตรศรีประจันต์ คือ ประสาร เพชรมอญ ได้เข้า
เรียนตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียน ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายจนจบหลักสูตร ทั้ง
ประสาร เพชรมอญ และ ชูชาติ อินสว่าง เล่าให้ฟังตรงกันว่า เนื่องจาก ประสาร เพชรมอญ เป็น
ผู้ใหญ่บ้าน ที่ยังไม่จบระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย แต่กรมการปกครองร่วมกับกรมการศึกษา
นอกโรงเรียนมีนโยบายขยายโอกาสทางการศึกษาแก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ประสาร เพชรมอญ จึง
เห็นความจำเป็นในการศึกษาและจะได้นำความรู้มาใช้ในกิจการของกลุ่มป้อมชุมชน จึงเข้าศึกษา
ต่อระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย วิธีเรียนทางไกล กับศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ
ศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี

3.1.2 ด้านพัฒนาข่าวสารข้อมูล จากการเก็บรวบรวมข้อมูลพบว่า กลุ่มป้อมชุมชน
ซึ่งมีกิจการธุรกิจน้ำมันเป็นกิจกรรมหลัก ได้รับข่าวสารข้อมูลเกี่ยวกับธุรกิจน้ำมัน การบริการลูกค้า
และเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับการใช้บริการน้ำมันรวมทั้งสิทธิประโยชน์ต่าง ๆ ให้กับสมาชิกของ
ป้อมน้ำมัน จากวารสารกรีนนิวส์ เป็นวารสารรายเดือนจัดทำโดยบริษัทบางจาก

3.1.3 ด้านพัฒนาทักษะและอาชีพ จากการเก็บรวบรวมข้อมูลพบว่า กลุ่มป้อม
ชุมชนได้มีกิจกรรม เพื่อพัฒนาทักษะและการประกอบธุรกิจน้ำมัน ทั้งการขนถ่ายน้ำมันจากรถชน
ส่งลงสู่ถัง การตรวจสอบการรั่วไหล การขายน้ำมัน การบริการลูกค้า การจัดทำบัญชี จากวารสาร
กรีนนิวส์เช่นกัน และได้รับความรู้จากการฝึกอบรมเคลื่อนที่ (mobile training) จากบริษัทบางจาก
ปีละ 1 ครั้ง

3.2 กระบวนการจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียน

สำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนนี้ กลุ่มป้อมชุมชนใช้วิธีการหลายวิธีที่
สอดคล้องกับวิถีการดำเนินงานของกลุ่ม ดังนี้

3.2.1 การประชุม ชูชาติ อินสว่าง เล่าให้ฟังว่า "สหกรณ์การเกษตรศรีประจันต์ มีการประชุมคณะกรรมการดำเนินงานทุกเดือน เพื่อรายงานและรับทราบข้อมูล การดำเนินงาน สหกรณ์การเกษตร ครั้งหนึ่งเมื่อต้นปี พ.ศ. 2533 ได้ตกลงกันว่าจะไปศึกษาดูงานภายนอกชุมชน เพื่อเปิดวิสัยทัศน์ของคณะกรรมการดำเนินงาน และพนักงานสหกรณ์การเกษตรศรีประจันต์"

จากการสัมภาษณ์ ชูชาติ อินสว่าง และประสาร เพชรมอญ ทำให้ทราบว่าสหกรณ์การเกษตรได้ใช้วิธีการประชุมเป็นทางการเป็นหลัก เพื่อรายงานข้อมูลและแลกเปลี่ยนข้อมูลเพื่อ การตัดสินใจ การยอมรับข้อเสนองานของบริษัทบางจาก เพื่อก่อตั้งบิ๊มชุมชนขึ้นในสหกรณ์การเกษตรศรีประจันต์ การขยายกิจการโดยการซื้อตั้งน้ำมันขนาด 20,000 ลิตร 1 ถัง ซื้อหัวจ่ายเพิ่มอีก 1 หัว และการซื้อรถขนส่งน้ำมัน 1 คัน ก่อให้เกิดการขยายและดำรงอยู่ของกลุ่มบิ๊มน้ำมัน

3.2.2 การศึกษาดูงาน การศึกษาดูงานครั้งแรกเพื่อศึกษาข่าวสารข้อมูลใหม่ ๆ และการเปิดวิสัยทัศน์ ครั้งแรกในต้นปี พ.ศ. 2533 สหกรณ์การเกษตรศรีประจันต์ได้จัดศึกษาดูงานที่รัฐสภา องค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย(อ.ส.ม.ท.) และบริษัทบางจาก การศึกษาดูงานทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับการประชุมของสภาผู้แทนราษฎรในการเสนอความคิดเห็น การประชาสัมพันธ์ และการจัดสำนักงานที่สะอาด ร่มรื่น

3.2.3 การฝึกอบรม บริษัทบางจากได้ทำการฝึกอบรมให้กับกรรมการดำเนินการ และพนักงานของสหกรณ์เกี่ยวกับการดำเนินงานธุรกิจน้ำมัน และการบริการการขาย สหกรณ์การเกษตรศรีประจันต์ มีความพร้อมด้านสถานที่ แรงงาน แต่ขาดความพร้อมในเรื่องการดำเนินการธุรกิจน้ำมัน จึงเป็นการเสริมกระบวนการเรียนรู้ให้แก่ชุมชนเพื่อการประกอบอาชีพ นอกจากนี้ สหกรณ์การเกษตรศรีประจันต์ ได้มีการฝึกอบรมให้กับสมาชิกสหกรณ์ที่เข้าใหม่ในแต่ละปี ได้เข้าใจถึงระเบียบและข้อบังคับของสหกรณ์รวมทั้งการใช้บริการจากบิ๊มชุมชนและผลตอบแทน นอกจากนี้บริษัทบางจากได้จัดฝึกอบรมเคลื่อนที่ (mobile training) ให้กับกลุ่มบิ๊มชุมชนอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง

3.2.4 การสอนงาน (coaching) บริษัทบางจากมีการสอนงานในลักษณะของคำแนะนำ มีกระบวนการพาทำ การสอนเรื่องการตรวจปริมาตรและคุณภาพของน้ำมัน การลงและตรวจบัญชี วิธีการขาย การดูแลลูกค้า ซึ่งส่งผลให้สหกรณ์การเกษตรศรีประจันต์ได้รับประโยชน์ เกิดกระบวนการเรียนรู้ขึ้นระหว่างการทำงานที่จะดำเนินการธุรกิจน้ำมัน พัฒนากิจการให้ดีขึ้น

ได้รับประโยชน์เกิดกระบวนการเรียนรู้ขึ้นระหว่างการทำงานที่จะดำเนินการธุรกิจน้ำมัน พัฒนา
กิจการให้ดีขึ้น สำหรับการดำเนินงานของปั้มน้ำมัน ชูชาติ อินสว่าง ได้ใช้วิธีการสอนงานให้กับ
พนักงานปั้มน้ำมันและพนักงานของสหกรณ์การเกษตรศรีประจันต์เช่นกัน จากการที่ผู้วิจัยได้ออก
ไปเก็บ รวบรวมข้อมูลทั้ง 2 ครั้ง ได้พบเห็นวิธีการสอนให้กับพนักงานปั้มน้ำมันเช่นกัน อาทิ "น้อง
(พนักงาน) ช่วยสอบถามคุณป้าที่มานั่งคอยสิ ว่ามาทำอะไร แล้วช่วยพาไปด้วย อย่าปล่อยให้
คอย เพราะ คุณป้าไม่รู้ว่าจะไปติดต่อดตรงไหน" ซึ่ง ชูชาติ อินสว่าง อธิบายให้ผู้วิจัยทราบ ว่า "ผม
ต้องการให้พนักงานมีจิตใจในการบริการ พวกเราต้องเป็นฝ่ายเข้าไปสอบถาม พูดคุยกับสมาชิกไม่
ใช่ให้สมาชิกนั่งเก้ออย่างนั้นทำอะไรไม่ถูก"

ผลของกระบวนการจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียน ในกลุ่มปั้มน้ำมันมีกิจกรรมการ
ศึกษานอกโรงเรียน 3 มิติ มีองค์ประกอบช่วยร่วมจัดกิจกรรมคือ บริษัทบางจาก และสหกรณ์การ
เกษตรศรีประจันต์ ซึ่งเป็นองค์กรธุรกิจ

ผลของกระบวนการจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียน การศึกษาดูงาน การประชุม การ
ฝึกอบรม เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ในมิติพัฒนาทักษะและอาชีพ ส่งผลให้เกิดกิจกรรมหลักของ
เครือข่ายการเรียนรู้ คือการทำธุรกิจน้ำมันของชุมชนเกิดขึ้น จึงก่อให้เกิดการพึ่งตนเองทางด้าน
เทคโนโลยี (T) และด้านเศรษฐกิจ (E) มากขึ้น การศึกษาดูงานภายนอกชุมชนก่อให้เกิดการเรียนรู้
รู้ด้านสิ่งแวดล้อม ทำให้เกิดการพัฒนาลังแวดล้อมของชุมชนมากขึ้น (R) และการฝึกอบรม และ
การสอนงาน ก่อให้เกิดการพัฒนากิจกรรมธุรกิจน้ำมัน การอยู่ร่วมกัน กระบวนการกลุ่ม และ
กิจกรรมหลักสามารถดำเนินการได้ดี ส่งผลให้เกิดการพึ่งตนเองด้านเทคโนโลยี (T) ด้านจิตใจ (M)
และสังคมวัฒนธรรมมากขึ้น (S) กระบวนการจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียน ดังกล่าวนี้ออกให้
เกิดกระบวนการสร้างความสามารถของสมาชิกของเครือข่ายการเรียนรู้ ซึ่งสามารถนำไปสู่
การพึ่งตนเองได้

4. การวิเคราะห์แนวทางและปัจจัยในการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้การศึกษานอกโรงเรียน

4.1 แนวทางการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้การศึกษานอกโรงเรียน

จากการศึกษากลุ่มปั้มน้ำมันสหกรณ์การเกษตรศรีประจันต์เกี่ยวกับยุทธวิธีการดำเนินงานของเครือข่ายการเรียนรู้ สามารถสรุปเป็นแนวทางในการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้การศึกษานอกโรงเรียนได้ดังต่อไปนี้

4.1.1 ยึด "คน" "กลุ่มคน" เป็นศูนย์กลาง จุดยืนของการดำเนินงานกลุ่มป้อมชุมชน คือ การดำเนินงานป้อมชุมชนไม่เหมือนกับองค์กรธุรกิจอื่นที่เข้ามาพัฒนาชุมชนที่ประสานธุรกิจตัวเองเข้ากับการหารายได้จากชาวบ้าน แต่ โสภณ สุภาพงษ์ (2537) กล่าวว่า "รูปแบบป้อมชุมชน เริ่มต้นจากผลประโยชน์ของ ตัว "คน" เป็นหลัก ผลประโยชน์ของ "สหกรณ์" เป็นหลัก ไม่ใช่การค้าขายหรือกำไรของ "บริษัท" เป็นหลัก โดยให้กลุ่มใช้รูปแบบของสหกรณ์ดำเนินการโดยไม่เสียดังนั้นแนวทางการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้การศึกษาออกโรงเรียนจากประสบการณ์ในการดำเนินงานป้อมชุมชน จึงยึด "คน" "กลุ่มคน" เป็นศูนย์กลางในการกำหนดวิธีการแก้ปัญหา

4.1.2 ชุมชนเป็นเจ้าของ หลักการสำคัญของเครือข่ายการเรียนรู้ตามแนวทางการสร้างเศรษฐกิจชุมชนของบางจากคือ "เศรษฐกิจพาไปสู่การเรียนรู้และวัฒนธรรมชุมชน" การพัฒนาเพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชนทุกเรื่องต้องเป็นการพัฒนาด้วยชุมชนเอง โดยชุมชนเป็นเจ้าของ บางจากเป็นผู้ร่วมทุนร่วมค้า ชุมชนบริหารจัดการเอง (โสภณ สุภาพงษ์, 2538) และการถือหลักให้ชุมชนเป็นเจ้าของนั้นบริษัทบางจากได้ร่วมมือกับสหกรณ์การเกษตรศรีประจันต์ เป็นกลุ่มดำเนินการโดยมีหลักว่าคนทุกคนมีความเท่าเทียมกันในการที่จะเรียนรู้ ในการหาเลี้ยงชีพ ควรมีการสร้างโอกาสเพื่อให้เกิดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเอง และมีความฉลาดขึ้นด้วยตนเอง สร้างหนทางในการหาเลี้ยงชีพ เพื่อให้เขามีความแข็งแกร่งในการดำรงชีวิต และสามารถเรียนรู้ร่วมไปกับการเปลี่ยนแปลง สิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อเขามีโอกาสได้เรียนรู้ มีโอกาสที่จะหาเลี้ยงชีพโดยรู้จักที่จะเป็นเจ้าของการค้าขาย จะทำให้เขาได้มีโอกาสการพัฒนาทักษะและการจัดการไปสู่ความสำเร็จอย่างเต็มที่ ซึ่งถือว่าเป็นการศึกษานอกระบบที่สำคัญมาก คือ การเรียนรู้จากการทำด้วยตนเอง (โสภณ สุภาพงษ์, 2537 : 62)

4.1.3 เริ่มต้นจากงานเล็กไปสู่งานใหญ่ เครือข่ายการเรียนรู้สหกรณ์การเกษตรศรีประจันต์ตัดสินใจที่จะร่วมงานกับบริษัทบางจากตั้งป้อมชุมชนที่มีหัวจ่ายเดียว และเรียนรู้ที่จะไม่เสียดังมากนัก โดยการใช้นุเคราะห์เดิมทำงานโดยไม่จ้างคนใหม่จนกระทั่ง รู้จุดคุ้มทุนและกำไร จึงเริ่มจ้างพนักงานขึ้นมาทำงานเฉพาะ และเริ่มเรียนรู้ที่จะพัฒนาป้อมชุมชนจากหัวจ่ายเดียวเพิ่มเป็น 2 หัวจ่าย ซื้อมอเตอร์ขนส่งน้ำมันเอง และซื้อถังสำรองน้ำมัน ซึ่งจะเห็นว่ากำหนดงานให้เล็กในส่วนพอจะทำได้ เมื่อเริ่มเรียนรู้และรู้จุดคุ้มทุนจึงขยายงานให้ใหญ่ขึ้น

4.1.4 กระบวนการกลุ่ม เครือข่ายการเรียนรู้ป้อมชุมชนได้ดำเนินการโดยใช้กระบวนการ กลุ่มตั้งแต่เกิดการตัดสินใจเริ่มตั้งป้อมชุมชนขึ้นที่ระดมหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

เพื่อหาทางออกในด้านนโยบายและการช่วยเหลือจากหน่วยงานในส่วนกลาง รวมทั้งการใช้กระบวนการกลุ่มภายในสหกรณ์การเกษตรศรีประจันต์เพื่อตั้งป้อมชุมชน การใช้พลังของกลุ่มในการดำเนินงานครั้งแรกตั้งแต่ช่วงที่ยังไม่มีบุคลากร โดยการผลักดันหรือใครว่างช่วงใดก็ลงไปช่วยชายน้ำมัน ทำให้ป้อมชุมชนอยู่รอดมาได้และมีผลกำไร จนสามารถจะพัฒนาให้กิจการเจริญขึ้นได้

4.1.5 การกระจายอำนาจ เครือข่ายการเรียนรู้ป้อมชุมชนเป็นเครื่องมือที่ช่วยจัดความขัดแย้งในการดำเนินงานของสหกรณ์การเกษตรศรีประจันต์ที่ดำเนินกิจการป้อมชุมชน โดยแบ่งกลุ่มสมาชิกทั้งหมดออกเป็น 40 กลุ่มโซน แต่ละกลุ่มโซนแบ่งกลุ่มย่อยลงไปอีก ซึ่งมีทั้งหมด 174 กลุ่มย่อย และให้เครือข่ายนี้กระจายอำนาจในการส่งเสริมการเรียนรู้ลงไปโดยคณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์ดูแล และประสานงานกับกลุ่มโซนลดหลั่นกันไป กลุ่มโซนดูแลและประสานงานกับกลุ่มย่อย โดยมอบอำนาจในการเผยแพร่แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ข้อเสนอในแต่ละชั้นมาเสนอในกลุ่มใหญ่ การมอบอำนาจให้ดูแลผลประโยชน์ด้านบริการต่างๆ

4.1.6 ความเชื่อถือและศรัทธา การที่ผู้จัดการสหกรณ์มีประสบการณ์ที่เรียนรู้การทำงานป้อมน้ำมันมาก่อนรวมทั้งการบริหารงานที่ผ่านมาจากคณะกรรมการดำเนินงานได้ตกลงจ้างมา 3 วาระแล้ว แสดงให้เห็นถึงความเชื่อถือและเกิดศรัทธาที่จะเรียนรู้ ทำให้อยู่ร่วมและทำงานกันได้ ประธานกรรมการดำเนินงานกล่าวว่า “โครงการแต่ละอย่างเราไม่ค่อยห่วงสามารถทำได้ แต่พวกเราได้เคยถามผู้จัดการสหกรณ์ (ชูชาติ อินสว่าง) จะลาออกไปจาก สหกรณ์ ไม่อยู่กับพวกเราหรือ เราอยากให้เขาอยู่กับพวกเราไปนานๆ “ ซึ่งแสดงถึงความเชื่อถือและศรัทธาในตัวผู้นำอีกประการหนึ่ง

4.2 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความสำเร็จของเครือข่ายการเรียนรู้การศึกษา นอกโรงเรียน

การวิเคราะห์เครือข่ายการเรียนรู้กลุ่มป้อมชุมชนสหกรณ์การเกษตรศรีประจันต์ พบว่ามีปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ได้แก่ปัจจัยต่อไปนี้

4.2.1 ปัจจัยภายนอกเครือข่ายการเรียนรู้

4.2.1.1 การประสานนโยบายเบื้องต้นร่วมกัน บริษัทบางจากได้มีแนวนโยบายเศรษฐกิจชุมชนที่จะปรับกระบวนการธุรกิจน้ำมันให้เข้าถึงชุมชนในรูปแบบของการให้การ

ศึกษาและพัฒนาการดำเนินงานร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการนโยบายพลังงานแห่งชาติ กระทรวงการคลัง กรมส่งเสริมสหกรณ์ และกรมโยธาธิการ

4.2.1.2. การร่วมมือลักษณะหุ้นส่วน บริษัทบางจากได้รับกระบวนการธุรกิจทั้งด้านที่จะเชื่อมโยงกับองค์กรชุมชนในลักษณะหุ้นส่วน (partnership) ที่จะเป็นเพื่อนร่วมคิด แลกเปลี่ยนบทเรียนทั้งในด้านการถ่ายทอดความรู้ให้แก่สหกรณ์และรับทราบจากการดำเนินงานของสหกรณ์ไปเผยแพร่กับชุมชนแห่งอื่น ร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติการ รับผิดชอบต่อประโยชน์และร่วมประเมินผล

4.2.2 ปัจจัยภายในเครือข่ายการเรียนรู้

4.2.2.1 องค์ประกอบของคนในชุมชน คนในชุมชนมีความรู้สึกเป็นชุมชนร่วมกันส่วนใหญ่จบการศึกษา ป.6 ส่วนใหญ่คนในชุมชนประกอบอาชีพเกษตรกรรมในเชิงธุรกิจ ในการเพาะปลูกโดยเฉพาะการปลูกข้าวเป็นหลัก ที่ต้องอาศัยปัจจัยการผลิต ทั้งพันธุ์พืช ปุ๋ย สารเคมี และเงินลงทุน รวมทั้งพลังในการต่อรองทั้งการซื้อและการขาย เครือข่ายการเรียนรู้มีส่วนทำให้คนในชุมชนรวมตัวกันเป็น สหกรณ์การเกษตร และต่อมามีการจัดตั้งป้อมชุมชนขึ้น เป็นส่วนหนึ่งของ สหกรณ์ สมาชิกสหกรณ์มีความภูมิใจที่เป็นเจ้าของกิจการเล็ก ๆ ของตนเอง และมีความสามารถพึ่งตนเองได้ในด้านต่าง ๆ สมาชิกสหกรณ์เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่จะดำเนินกิจการของสหกรณ์ และการพึ่งสหกรณ์ในการประกอบอาชีพ ประกอบกับสหกรณ์ได้ผู้ที่มีความสามารถ และประสบการณ์สูงมาเป็นผู้จัดการสหกรณ์ นอกจากนี้ สมาชิกมีความกระตือรือร้นในกิจกรรมของสหกรณ์และของชุมชน ทำให้ชุมชนเกิดการพัฒนาตามแนวคิดการพึ่งตนเองของชุมชนได้

4.2.2.2 กระบวนการกลุ่ม เครือข่ายการเรียนรู้ป้อมชุมชนสหกรณ์การเกษตรศรีประจันต์มีการรวมตัวกันและเคารพกฎระเบียบ แบ่งกลุ่มเล็กภายในเพื่อความสะดวกในการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ในแต่ละพื้นที่ ทำให้เกิดเป็นข่ายใยการเรียนรู้กว้างขวางทั่วทั้งกลุ่มใหญ่

4.2.2.3 ความสามารถของผู้นำ กลุ่มป้อมชุมชนสหกรณ์การเกษตรศรีประจันต์ ดำเนินการมาด้วยดี ส่วนหนึ่งมาจากบทเรียน ประสบการณ์ และความสามารถของผู้นำ คือ ชูชาติ อินสว่าง ผู้จัดการสหกรณ์ ที่สามารถเชื่อมต่อระหว่างบริษัทบางจากกับคณะกรรมการ

ดำเนินงานสหกรณ์ และเจ้าหน้าที่ของสหกรณ์ได้ รวมทั้งการนำประสบการณ์ที่เคยเรียนรู้มา ประยุกต์ใช้พัฒนาปริมชุมชนได้

4.2.2.4 การสร้างบรรยากาศเอื้อต่อการเรียนรู้ สหกรณ์มีการสร้าง บรรยากาศเอื้อต่อการเรียนรู้ ที่จะเรียนรู้ประเด็นปัญหา ศึกษารายละเอียดให้ชัดเจน การหาทางเลือก และลงมือดำเนินการ ในลักษณะการผสมผสานให้เกิดการเรียนรู้ในองค์กรด้วยกระบวนการ การศึกษานอกโรงเรียน

กรณีศึกษาที่ 3 เครือข่ายการเรียนรู้กลุ่มยุทธศาสตร์การพัฒนา

1. ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนตำบลเกษตรพัฒนา

จากการศึกษารายงานข้อมูลของศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ บ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร สามารถสรุปข้อมูลพื้นฐานของตำบลเกษตรพัฒนา ได้ดังนี้

1.1 สภาพทั่วไปของตำบลเกษตรพัฒนา ตำบลเกษตรพัฒนาอยู่ในอำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร ประกอบด้วย 5 หมู่บ้าน อยู่ห่างจากอำเภอบ้านแพ้ว ประมาณ 7 กิโลเมตร หรือห่างจากตัวจังหวัดประมาณ 38 กิโลเมตร พื้นที่ของตำบลเป็นที่ราบลุ่ม สภาพเป็นสวน ประชาชนในตำบลใช้น้ำในคลอง และน้ำประปาในหมู่บ้าน มีไฟฟ้าใช้ทุกหมู่บ้าน สำหรับโทรศัพท์มีใช้ในบางหมู่บ้าน

1.2 จำนวนครัวเรือนและประชากร ตำบลเกษตรพัฒนา มีครัวเรือน 683 ครัวเรือน มีประชากร 3,462 คน ประชากรเฉลี่ย 5 คนต่อครัวเรือน เป็นชาย 1,670 คน เป็นหญิง 1,792 คน

1.3 การศึกษา. จากการสำรวจของศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอบ้านแพ้ว ประชากรส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับ ป.6 และมีประชากรจบการศึกษาในระดับ ปวส.ถึงปริญญาตรีประมาณ 30 คน ในตำบลมีโรงเรียนอนุบาล 1 โรงเรียน และโรงเรียนประถม

ศึกษา 2 โรง มีห้องสมุดของชุมชน 3 แห่ง ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน 3 แห่ง ศูนย์การเรียนรู้ 1 แห่ง และหอกระจายข่าว 3 แห่ง ในปีการศึกษา พ.ศ. 2540 มีกลุ่มนักศึกษาการศึกษานอกโรงเรียน ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย และกลุ่ม ปอ. รวม 4 กลุ่ม

1.4 การประกอบอาชีพ ประชากรเกือบทั้งหมดประกอบอาชีพทำสวน ทำนา โดยมีพืชเศรษฐกิจที่สำคัญคือ ข้าว มะพร้าวอ่อน มะพร้าวตาล มะม่วง มะนาว พืชตัดดอก ชมพู มีพื้นที่ในการทำเกษตรประมาณ 9,440 ไร่

2. ข้อมูลพื้นฐานของเครือข่ายการเรียนรู้กลุ่มเยาวชนเกษตรกรเกษตรพัฒนา

2.1 ความเป็นมา

กลุ่มเยาวชนเกษตรกรเกษตรพัฒนาเป็นกลุ่มเยาวชนที่กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้พัฒนาขึ้นจากกลุ่มเยาวชนที่มีการรวมตัวกันอยู่แล้วในชุมชน ต่อมาได้ขอจัดตั้งเป็นกลุ่มเยาวชนกรขึ้นเมื่อต้นปี พ.ศ. 2536 อยู่ที่ตำบลเกษตรพัฒนา อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร หลังจากนั้นสมาชิกของกลุ่มได้สมัครเรียนหลักสูตร ปอ. (ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น) ของกรมการศึกษานอกโรงเรียน ตามคำแนะนำของผู้นำชุมชนและศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอบ้านแพ้ว จนจบหลักสูตร กลุ่มได้มีพัฒนาการมาเป็นลำดับจากสมาชิกเริ่มต้น 19 คน เพิ่มเป็น 26 คน องค์กรเครือข่ายต่าง ๆ ได้มีส่วนร่วมให้กลุ่มเยาวชนเกษตรกรเกษตรพัฒนาได้มีส่วนถ่ายทอดความรู้และกลุ่มเกิดกระบวนการเรียนรู้ ในการแก้ปัญหาและพัฒนาการประกอบอาชีพ โดยใช้พลังของกลุ่มเป็นหลัก จนสามารถพึ่งตนเองได้ในด้านต่าง ๆ

ผลการดำเนินงานของกลุ่มเยาวชนเกษตรกรเกษตรพัฒนา ได้รับรางวัลกลุ่มเยาวชนกรดีเด่นประจำปี พ.ศ. 2540 จากกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานโล่รางวัลในพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ เมื่อวันที่ 9 พฤษภาคม พ.ศ. 2540 และได้รับรางวัลเยาวชนดีเด่น และผู้ทำคุณประโยชน์ต่อสังคมสาขาอาชีพ ประจำปี พ.ศ. 2540 โดยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร พระราชทานโล่และเกียรติบัตร เมื่อวันที่ 20 กันยายน พ.ศ. 2540 จนกลายเป็นแหล่งความรู้ และกรณีตัวอย่างแก่หน่วยงาน และมีผู้สนใจขอเข้าไปศึกษาดูงานมากขึ้นตามลำดับ

2.2 การพึ่งตนเองของชุมชน

2.2.1 ลักษณะการพึ่งตนเองของชุมชน

2.2.1.1 ด้านเทคโนโลยี กลุ่มได้อาศัยความรู้ทางด้านการเกษตรสมัยใหม่ มาประยุกต์ใช้กับการประกอบอาชีพของตน สมาชิกเล่าว่า "ความรู้จากการอบรมบางส่วน เอาไปใช้ประโยชน์ได้ บางส่วนยังไม่เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เราเป็นอยู่เราไปดูได้ ดูเอามาคิดก็มาเปรียบเทียบกับของเรา บางส่วนเอามาใช้ได้ บางส่วนเอามาใช้กับของเราไม่ได้" และเรียนรู้เทคโนโลยีทางการเกษตร การพัฒนา และการเกิดกลุ่มจนสามารถพึ่งตนเองได้ จนเป็นตัวอย่างที่มีผู้สนใจมาศึกษาการดำเนินงานของมาตามลำดับ

2.2.1.2 ด้านเศรษฐกิจ สมาชิกของกลุ่มยุทธศาสตร์เกษตรพัฒนาได้มีการออมทรัพย์ในลักษณะกองทุนของกลุ่มโดยมีข้อตกลงกันว่าเมื่อมีการประชุมแต่ละครั้งจะนำเงินมาออม คนละ 20 บาท ขณะนี้มีกองทุนประมาณ 40,000 บาท โดยฝากธนาคารไว้ หากสมาชิกมีความจำเป็นอย่างไรจะให้กู้ โดยคิดดอกเบี้ยร้อยละ 1 ต่อเดือน และให้ผ่อนกลับเป็นรายเดือน ทำให้พึ่งตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ ในเรื่องเงินลงทุนของกลุ่มที่เป็นงานรวม หรืองานกลุ่มย่อยที่ใช้เงินจำนวนมาก กลุ่มสามารถหาแหล่งเงินทุนในชุมชนได้เอง ตัวอย่างหนึ่งในปี พ.ศ. 2539 มีสมาชิกรวมตัวกัน 26 คน ปลูกกุหลาบ โดยดำเนินการในพื้นที่จำนวน 5 ไร่ ในพื้นที่ของ สมาน เหมือนมณี ที่ยังให้เงินกู้เป็นจำนวนเงิน 110,000 บาท โดยไม่คิดดอกเบี้ย ซึ่ง สมาน เหมือนมณี เป็นผู้ใหญ่บ้าน เป็นที่ปรึกษากลุ่มและเป็นบิดาของ สุมล เหมือนมณี กรรมการกลุ่มยุทธศาสตร์เกษตรพัฒนา

2.2.1.3 ด้านทรัพยากรธรรมชาติ สมาชิกของกลุ่มยุทธศาสตร์เกษตรพัฒนา ได้มีส่วนฟื้นฟู รักษาสิ่งแวดล้อมของชุมชน เช่น กิจกรรมพัฒนาชุมชน 5 ธันวาคมหาราช แต่สำหรับการประกอบอาชีพทางด้านเกษตร ยังมีความเสี่ยงกับทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การใช้สารเคมี การใช้ยาปราบศัตรูพืช

2.2.1.4 ด้านจิตใจ สมาชิกของกลุ่มยุทธศาสตร์เกษตรพัฒนา มีความมั่นคงทางด้านจิตใจ เชื่อมมั่นในการประกอบอาชีพทางเกษตรกรรมของตนเอง การรวมกลุ่มกันประกอบด้วยความศรัทธา และความเชื่อถือซึ่งกันและกัน

2.2.1.5 ด้านสังคมวัฒนธรรม การดำเนินงานของกลุ่มเยาวชนเกษตรกร เกษตรพัฒนาในด้านสังคมวัฒนธรรม มีการรื้อฟื้นประเพณี การลงแขกมาใช้ในการประกอบอาชีพ ที่จะช่วยเหลือซึ่งกันและกันที่เป็นไปตามธรรมชาติ

2.2.2 กระบวนการสร้างขีดความสามารถของชุมชน

2.2.2.1 การสร้างความสมดุล กลุ่มได้มีการถ่วงรองความรู้และเทคโนโลยีสมัยใหม่ เข้ามาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับลักษณะการประกอบอาชีพของตนเอง และในแง่ของเศรษฐกิจนั้นถึงแม้มีเงินก้อนหนึ่งจากการขายผลผลิตแต่ละครั้งก็ได้ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย หรือมัวเมาอยู่กับอบายมุข ได้มีการใช้จ่ายอย่างประหยัด จากความสามารถที่ตนเองได้ทางเทคโนโลยีนำไปสู่การพึ่งตนเองทางด้านเศรษฐกิจ และขยายผลจนเกิดความสมดุลในการพึ่งตนเองด้านสิ่งแวดล้อม ด้านจิตใจ และด้านสังคมวัฒนธรรมต่อไป

2.2.2.2 ความสามารถในการจัดการ เครือข่ายการเรียนรู้กลุ่มเยาวชนเกษตรกรพัฒนาได้เสริมความสามารถในการจัดการให้แก่สมาชิก โดยในส่วนของประกอบอาชีพ สมาชิกแต่ละคนได้เรียนรู้ที่จะใช้ความขยันเป็นวิธีการจัดการ เพื่อให้ภารกิจลุล่วงไป หรือถ้าจำเป็นต้องใช้แรงงานมาก ได้ใช้ประเพณีการลงแขกมาใช้ หรือแม้แต่การจัดการกับเวลาของตนกับงานส่วนรวมของกลุ่ม เช่น ผู้เข้ามาศึกษาดูงาน กลุ่มสมาชิกตกลงกันว่า แต่ละครั้งใครจะพบปะกับแขกบ้าง การมาแต่ละครั้งให้บางคนไปก่อน ไปหลัง ที่จะพิจารณาไม่ให้งานทั้งสองงานเสียหาย สำหรับในเชิงความรู้นั้น เนื่องจากทั้งกลุ่มจบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จึงมีความสามารถในการรับรู้ ความรู้ทั้งทางการเกษตร งานพัฒนาอื่น ๆ ได้ดี

2.2.2.3 การสร้างเครือข่ายการทำงาน เนื่องจากกลุ่มมีพลังของกลุ่มเป็นหลักอยู่แล้ว ประกอบกับกลุ่มเป็นกลุ่มทางการของกรมส่งเสริมการเกษตร และเคยเป็นกลุ่มนักศึกษา ปอ. ของกรมการศึกษานอกโรงเรียน นอกจากนี้ยังมีกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และผู้นำ กิ่งทางการที่ใกล้ชิดและทำงานเกี่ยวข้องอยู่ตลอดเวลา กลุ่มจึงมักจะปรึกษาและประสานงานผ่านกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และผู้นำกิ่งทางการ เพื่อขอความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในขั้นต้น หากกลุ่มจะติดต่อกับองค์กรภายนอก เช่น เกษตรอำเภอ ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียน อำเภอ แหล่งดูงานกลุ่มจะขอให้บุคคลดังกล่าว ติดต่อประสานงานให้ จึงมีเครือข่ายในการทำงาน และมีกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มได้

นอกจากการรวมตัวกันของกลุ่มเสมือนพี่น้องคบหากันด้วยความศรัทธา และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และมีการประชุมกลุ่มเยาวชนตรกรทุกเดือน ทำให้เกิดเครือข่ายภายในกลุ่มในการทำงาน การพัฒนาต่าง ๆ โดยรื้อฟื้นประเพณีลงแขกมาช่วยเหลือกันภายในกลุ่ม ทำให้กลุ่มมีความเข้มแข็งเป็นอย่างยิ่ง

2.3. พัฒนาการของเครือข่ายการเรียนรู้กลุ่มเยาวชนเกษตรกรเกษตรพัฒนา

2.3.1 การเกิด

กลุ่มเยาวชนเกษตรกรเกษตรพัฒนา เริ่มเกิดขึ้นจากคนหนุ่มสาวในตำบลเกษตรพัฒนา ประมาณ 10 คน รวมตัวกันอย่างไม่เป็นทางการ เนื่องจากมีการประกอบอาชีพทำสวนที่ ต้องพึ่งพาซึ่งกันและกัน และบางส่วนมีลักษณะเป็นเครือญาติกัน วิชัย บอกว่า "กลุ่มนี้รวมตัวกัน อยู่แล้ว ไม่ว่าจะทำอะไรก็ทำไปด้วยกัน ไปงานอะไรก็ไปด้วยกัน เราชวมกันอยู่แล้ว" และได้ใกล้ชิด ชิดกับ ศักดิ์ชัย กิจชัย ซึ่งเป็นรุ่นพี่ของกลุ่มคนหนุ่มสาวดังกล่าว ศักดิ์ชัยเรียนจบจากโรงเรียนใน ชุมชนจนจบมัธยมศึกษาตอนต้น แล้วไปเรียนต่อจนจบ ปวส. ที่วิทยาลัยเกษตรกรรมสิงห์บุรี เมื่อ ปี พ.ศ. 2529 มีลักษณะเป็นผู้นำอย่างไม่เป็นทางการของกลุ่มคนหนุ่มสาวนี้ และได้ทราบว่ ากรมส่งเสริมการเกษตรมีกิจกรรมกลุ่มเยาวชนตรกรตามโครงการฝึกอาชีพการเกษตร (นอกโรงเรียน) จึงได้นำมาพูดคุยกับกลุ่มคนหนุ่มสาวนี้ ต่อมากลุ่มจึงเห็นพ้องกันว่าจะสมัครเป็นกลุ่มเยาวชนเกษตรกร เนื่องจากสมาชิกกลุ่ม คือ วิชัย พบข้อดีก่อนหน้านี้ว่า "เมื่อเกษตรกรมีการอบรมอะไร หาก เราแจ้งไปเป็นกลุ่มเขาจะพิจารณาของเราก่อน เรายังมีส่วนไปกับเขา(เกษตรอำเภอ)ได้ ถ้าเราไม่ได้ อยู่เป็นกลุ่ม เหมือนกับคนข้างนอก" และประกอบกับศักดิ์ชัยมีพี่สาวเป็นข้าราชการกรมการ ศึกษาออกโรงเรียนทำงานที่ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอกระทุ่มแบน จังหวัด สมุทรสาคร จึงได้เรียนรู้การจัดการกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนจากพี่สาวในลักษณะการจัดการ ศึกษาออกโรงเรียนตามหลักสูตรประกาศนียบัตรอาชีพ(หลักสูตร ปอ.) ซึ่งมีศักดิ์และสิทธิ์เท่ากับ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จึงได้แนะนำให้กลุ่มเยาวชนเกษตรกรกลุ่มนี้สมัครเรียนหลักสูตร ปอ.ซึ่งได้รับการตอบรับจากศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอบ้านแพ้วให้ลงทะเบียนเรียน และจัดการ ศึกษาให้

การรวมตัวของกลุ่มเยาวชนเกษตรกรเกษตรพัฒนาที่มีการรวมตัวกันมาก่อน เมื่อร่วม เป็นกลุ่มเยาวชนเกษตรกร ของกรมส่งเสริมการเกษตร และเป็นกลุ่มนักศึกษา ปอ. ของกรมการศึกษา

นอกโรงเรียน จึงเป็นจุดกำเนิดทำให้กลุ่มเริ่มเข้มแข็ง และรวมตัวกันในการประกอบอาชีพ และพึ่งพากันอย่างแน่นหนามากขึ้น

2.3.2 การขยาย

เมื่อพิจารณากลุ่มยุทธศาสตร์การพัฒนาในเชิงจำนวนสมาชิกกลุ่มแล้ว พบว่าเมื่อเริ่มจัดตั้งกลุ่มอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 12 กันยายน พ.ศ. 2536 มีสมาชิกกลุ่ม 19 คน เมื่อกลุ่มดำเนินการถึงเดือนธันวาคม พ.ศ. 2540 มีสมาชิกเพิ่มขึ้นอีก 7 คน รวมทั้งหมดจึงมีสมาชิก 26 คน

หากพิจารณาการขยายเครือข่ายการเรียนรู้กลุ่มในเชิงการประกอบอาชีพแล้ว นับว่ากลุ่มมีการขยายตัวในเรื่องกระบวนการเรียนรู้มากขึ้น ได้เข้ารับการอบรมจากสำนักงานเกษตรอำเภอ และหน่วยงานอื่น ๆ ที่จัดขึ้น เฉลี่ยปีละ 7-8 ครั้ง มีโครงการประกอบอาชีพร่วมกัน ทั้งงานรวม และงานกลุ่มย่อย กลุ่มได้ร่วมศึกษาตามหลักสูตร ปอ. จนจบหลักสูตร

กลุ่มยุทธศาสตร์การพัฒนาได้มีการขยายตัวทั้งเชิงปริมาณคือ มีสมาชิกเพิ่มมากขึ้น และมีการขยายตัวในการเข้าร่วมกิจกรรมการอบรมของสำนักงานเกษตรอำเภอ และหน่วยงานอื่น ๆ รวมทั้งได้ศึกษาตามหลักสูตร ปอ. จนจบหลักสูตร สามารถนำความรู้จากการอบรมและการเรียนมาประยุกต์ และเกิดกระบวนการเรียนรู้ที่นำมาใช้ในการประกอบอาชีพรวมทั้งการดำรงชีวิตประจำวันด้วย

2.3.3 การพัฒนา

กลุ่มยุทธศาสตร์การพัฒนามีการพัฒนามาเป็นลำดับ โดยมีสมาชิกรวมกลุ่มมากขึ้น กลุ่มสนใจศึกษาในระดับที่สูงขึ้นโดยสมัครเรียนหลักสูตร ปอ. ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนจนจบหลักสูตร และผ่านการฝึกอบรมความรู้เกี่ยวกับการเกษตร การเข้ารับการอบรมจากสำนักงานเกษตรอำเภอและหน่วยงานอื่นนั้น กลุ่มเห็นว่ามีประโยชน์ สามารถปรับใช้กับการประกอบอาชีพได้ โดย วิชัย กล่าวว่ "ความรู้จากการอบรมบางส่วนเอาไปใช้ประโยชน์ได้ บางส่วนยังไม่เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เราเป็นอยู่เราไปดูได้ ดูเอามาคิดก็มาเปรียบเทียบกับของเรา บางส่วนเอามาใช้ได้ บางส่วนเอามาใช้กับของเราไม่ได้ เราไปดูแล้วไม่แน่ว่าจะต้องเอาไปใช้ทั้ง

หมด" ขณะเดียวกันความรู้ที่กลุ่มเรียนจากหลักสูตร ปอ. นำมาใช้ประโยชน์ในการประกอบอาชีพ ด้วย ศักดิ์ชัย กล่าวว่า "ความรู้จาก ปอ. ใช้ได้เยอะ นำมาใช้ในชีวิตประจำวัน วิชาความรู้เกี่ยวกับการบรรจุหีบห่อ เช่น การบรรจุหีบห่อฝรั่ง มะนาว การใช้ปุ๋ย การใช้ยา" ความรู้ต่าง ๆ เหล่านี้ ทำให้กลุ่มได้มีการพัฒนาในความรู้ด้านการเกษตรที่ลึกซึ้งขึ้น และมีความสามารถปลูกพืชได้หลากหลายชนิดมากขึ้น

สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ (2540:132) ได้ประกาศยกย่องให้เป็นเยาวชนดีเด่นว่า เป็นกลุ่มยุวเกษตรกรที่มีการพัฒนาการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง มีความร่วมมือกันในการดำเนินงาน มีระเบียบกฎเกณฑ์ในการปฏิบัติ อย่างชัดเจน และใช้การตัดสินใจร่วมกันก่อนดำเนินการร่วมกัน นับเป็นตัวอย่างที่ดีสำหรับกลุ่มเยาวชนอื่น ๆ ที่จะได้นำไปเป็นแบบอย่างในการพัฒนาคุณภาพชีวิต อาชีพจึงสมควรได้รับการยกย่องให้เป็นกลุ่มเยาวชนดีเด่นสาขาอาชีพ

2.3.4 การดำรงอยู่

กลุ่มยุวเกษตรกรเกษตรพัฒนาเกิดขึ้นจากการรวมตัวกันอย่างไม่เป็นทางการมาก่อน ด้วยความรู้สึกผูกพันและการช่วยเหลือซึ่งกันและกันต่อมาได้เข้าร่วมเป็นกลุ่มยุวเกษตรกร และกลุ่มนักศึกษา ปอ. ซึ่งการประกอบอาชีพของกลุ่มจำเป็นต้องใช้ข้อมูลข่าวสาร และความรู้ทางด้านการเกษตรและการค้าขาย ทำให้กลุ่มดำรงอยู่ได้ เพราะมีความจำเป็นในการดำรงชีวิต รวมทั้งการเป็นกลุ่มยุวเกษตรกรทำให้หน่วยงานเกษตรอำเภอได้ให้การส่งเสริม และสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ความช่วยเหลือกันของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชนที่มีต่อกลุ่ม และกลุ่มก็ได้ช่วยเหลือชุมชนในงานต่าง ๆ เช่นกัน และเป็นตัวอย่างการประกอบอาชีพด้านการเกษตรแก่ประชาชนในชุมชนด้วย จึงมีผลทำให้กลุ่มดำรงความเป็นเครือข่ายอยู่อย่างต่อเนื่อง

2.4 องค์กรและโครงสร้างเครือข่ายการเรียนรู้

2.4.1 สมาชิกองค์กร

1) ผู้นำ

กลุ่มเยาวชนเกษตรกรเกษตรพัฒนามีคณะกรรมการตามหลักเกณฑ์ของการจัดตั้งกลุ่มเยาวชนของกรมส่งเสริมการเกษตร ซึ่งมีคณะกรรมการเป็น 2 คณะ ประกอบด้วย

คณะกรรมการกลุ่มเยาวชนเกษตรกร

(1) นายทวีศักดิ์ ปุจฉาการ	ประธาน
(2) นายสมชาย บัวสาคร	รองประธาน
(3) น.ส.นิตยา บัวสาคร	เลขานุการ
(4) น.ส.วรรณภา เกตุแก้ว	เหรัญญิก
(5) นายสุมล เหมือนมณี	ปฏิคม

คณะกรรมการที่ปรึกษากลุ่ม

(1) นายไสว รัศมี	ฝ่ายกิตติมศักดิ์
(2) นายเรือง ปุจฉาการ	ฝ่ายกิตติมศักดิ์
(3) นายสมาน เหมือนมณี	ฝ่ายกิตติมศักดิ์
(4) นายประชุม ยิ้มชื่น	ฝ่ายกิตติมศักดิ์
(5) นายศักดิ์ชัย กิจชัย	ฝ่ายส่งเสริมอาชีพ,บริหาร
(6) น.ส.มุกดา ยิ้มชื่น	ฝ่ายส่งเสริมอาชีพ, เคนกิจเกษตร

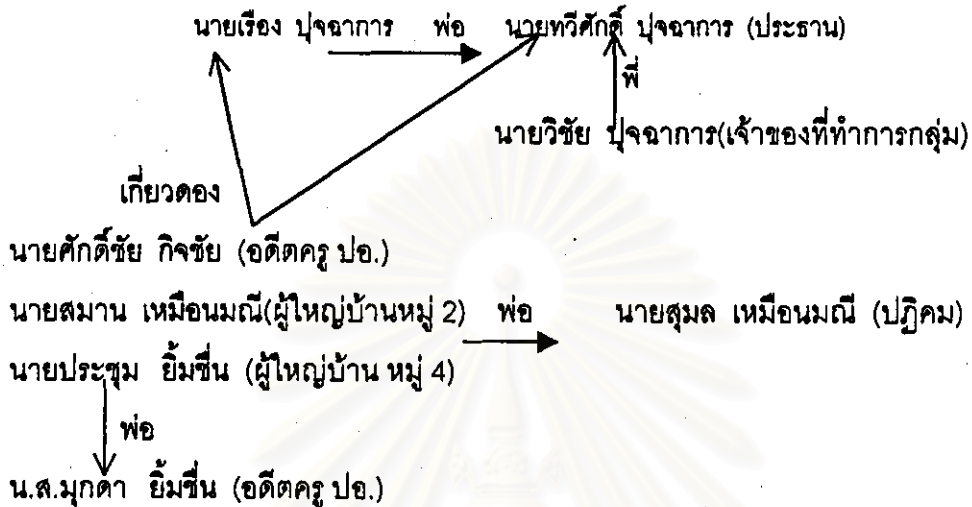
สำหรับโครงสร้างของกลุ่มเยาวชนเกษตรกรเกษตรพัฒนาที่เป็นนักศึกษาการศึกษานอกโรงเรียน หลักสูตร ปอ.นั้น ในช่วง 1 ปีแรกมี ศักดิ์ชัย กิจชัย เป็นครูประจำกลุ่ม ต่อมาในช่วง 2 ปีหลังมี มุกดา ยิ้มชื่น เป็นครูประจำกลุ่ม

ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์กลุ่มเยาวชนเกษตรกรเกษตรพัฒนาทำให้พบความสัมพันธ์ ลักษณะเครือญาติ คือ คณะที่ปรึกษา 2 ราย (รายหนึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้าน) เป็นพ่อของคณะกรรมการกลุ่มเยาวชนเกษตรกรและคณะที่ปรึกษา (เป็นผู้ใหญ่บ้าน) เป็นพ่อของที่ปรึกษากลุ่มอีก 1 ราย ที่เคยทำหน้าที่ครู ปอ.ด้วย กรรมการที่ปรึกษาอีกท่านหนึ่ง เป็นอดีตครู ปอ. และเกี่ยวข้องกับกรรมการที่ปรึกษาและกรรมการเยาวชนเกษตรกร ประธานกรรมการเยาวชนเกษตรกร เป็นพี่ชายของกรรมการเยาวชนเกษตรกรที่เป็นเจ้าของที่ทำการกลุ่ม ความสัมพันธ์ลักษณะเครือญาติ และลักษณะครูกับศิษย์ได้แสดงไว้ดังแผนภูมิข้างล่างนี้

คณะที่ปรึกษากลุ่ม

กลุ่มเยาวชนตรกร
(กลุ่มนักศึกษา ปอ.)

นายไสว รัตมี (กำนัน)

นายสมชาติ บัวสาคร(รองประธาน)
 น.ส.นิตยา บัวสาคร(เลขานุการ)
 น.ส.วรรณภา เกตุแก้ว (เหรัญญิก)
 นายวิเชียร ปลठी

แผนภูมิที่ 6 ความสัมพันธ์ลักษณะเครือข่าย และครูกับศิษย์ของคณะกรรมการ ที่ปรึกษาและคณะกรรมการเยาวชนตรกรเกษตรพัฒนา

2) สมาชิกกลุ่ม

คุณสมบัติของสมาชิกกลุ่มเยาวชนตรกร มีดังนี้

- (1) เป็นเยาวชนอายุ 10-35 ปี ที่อยู่ในหมู่บ้านที่มีความตื่นตัวและสนใจ ที่จะร่วมกิจกรรมพัฒนาอาชีพและสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้าน
- (2) เป็นเยาวชนจะต้องอยู่ในหมู่บ้าน ที่มีผู้ปกครอง ผู้นำหมู่บ้านให้การสนับสนุนกิจการเยาวชนตรกร

สำหรับจำนวนสมาชิกของกลุ่มเยาวชนตรกรเกษตรพัฒนา เมื่อสำรวจจากทะเบียนของกลุ่ม พบว่า เมื่อเริ่มจัดตั้งกลุ่มในต้นปี 2535 มีสมาชิก 19 คน ต่อมาถึงปี 2540

มีสมาชิก 26 คน เป็นชาย 18 คน และหญิง 8 คน สมาชิกทั้งหมดประกอบอาชีพทำสวนผักผลไม้ และไม้ติดดอก และทำนา

2.4.1.1 การบริหารองค์กร

1) นโยบายและแนวคิด เครือข่ายการเรียนรู้กลุ่มยุวเกษตรกรรเกษตรพัฒนา มีแนวทางการดำเนินงานตามแนวทางของกรมส่งเสริมการเกษตร(2539 : 1) มีนโยบายในการพัฒนาเยาวชนเกษตรกร ให้มีความรู้ทักษะเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ พัฒนาอาชีพของผู้ปกครอง ในลักษณะดังกล่าว โดยกรมส่งเสริมการเกษตร จะฝึกอบรมและส่งเจ้าหน้าที่เข้ามาสนับสนุนช่วยเหลือ เพื่อให้สมาชิกสามารถพึ่งตนเองได้ในการประกอบอาชีพ พร้อมทั้งเป็นตัวอย่างให้แก่ประชาชนในชุมชน และชุมชนอื่น ๆ

2) การบริหาร เครือข่ายการเรียนรู้กลุ่มยุวเกษตรกรรเกษตรพัฒนา เป็นกลุ่มยุวเกษตรกรรตามโครงการฝึกอาชีพการเกษตร(นอกโรงเรียน)ของกรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เมื่อเริ่มจัดตั้งปี 2536 เมื่อเริ่มเป็นสมาชิกกลุ่มส่วนใหญ่ จบการศึกษาประถมศึกษาปีที่ 6 หลังจากจัดตั้งกลุ่มยุวเกษตรกรได้สมัครเรียนหลักสูตร ปอ. (ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น) ถึงสิ้นปีการศึกษา 2539 ทั้งกลุ่มจบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นทั้งหมด

2.4.1.2 กิจกรรม

1) กิจกรรมหลัก กิจกรรมหลักของกลุ่มยุวเกษตรกรรเกษตรพัฒนา คือ การรวมกลุ่มกันประกอบอาชีพด้านการเกษตร ทำสวนผัก ผลไม้และไม้ติดดอก และทำนา โดยการสนับสนุนจากผู้ปกครองชุมชน กิจกรรมหลักนี้เกิดจาก ศักดิ์ชัย กิจชัย ผู้นำชุมชนร่วมกับกลุ่มหนุ่มสาว รวมตัวกันเพื่อขอความช่วยเหลือจากกรมส่งเสริมการเกษตรจัดตั้งเป็นกลุ่มยุวเกษตรกรรเกษตรพัฒนา และสมัครเรียนตามหลักสูตร ปอ. ของกรมการศึกษานอกโรงเรียน

2) กิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียน กลุ่มยุวเกษตรกรรเกษตรพัฒนา ได้จัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียน ในด้านพื้นฐานการดำรงชีวิต ด้านพัฒนาข่าวสารข้อมูล และด้านพัฒนาทักษะและอาชีพ ดังจะกล่าวในรายละเอียดต่อไป

2.4.2. องค์การเครือข่าย

2.4.2.1 องค์การภาครัฐ ได้แก่

1) **กรมส่งเสริมการเกษตร** สำนักงานเกษตรอำเภอบ้านแพ้ว ได้มีส่วนร่วมในการให้คำแนะนำและกำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการจัดตั้งกลุ่ม การให้การอบรมเกี่ยวกับการประกอบอาชีพเกษตรกรรมตามแผนงานของกรมส่งเสริมการเกษตร เช่น การรดน้ำ การใส่ปุ๋ย การใช้สารเคมี ทางเลือกของอาชีพต่าง ๆ และการสนับสนุนการดำเนินการของกลุ่ม อาชีพ เช่น การให้ลูกไก่เพื่อให้กลุ่มมาเลี้ยง การดูงานอาชีพต่างพื้นที่ เช่น อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี

2) **กรมการศึกษานอกโรงเรียน** โดยศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอบ้านแพ้ว และศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดสมุทรสาคร มีส่วนร่วมสนับสนุนการเรียนตามหลักสูตร ปอ. ให้แก่กลุ่มยุวเกษตรกรรเกษตรพัฒนาด้วยการจัดครูประจำกลุ่ม ปอ. ให้ 1 คน ซึ่งในช่วงแรกคือ ศักดิ์ชัย กิจชัย และต่อมาคือ มุกดา ยิ้มชื่น เป็นครูประจำกลุ่ม โดยได้รับเงินเดือนตามวุฒิ ขณะเดียวกันศูนย์ได้สนับสนุนสื่อการเรียนการสอน และวัสดุฝึกให้กลุ่มยุวเกษตรกรรเกษตรพัฒนานี้ การได้ศึกษาตามหลักสูตร ปอ. และการดูแลของครูประจำกลุ่ม ทำให้สมาชิกของกลุ่มเรียนจบหลักสูตร ปอ. (ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น) กันทุกคน

3) **กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน** มีส่วนร่วมให้การสนับสนุนด้านความคิดและวิธีการ ในฐานะคณะกรรมการที่ปรึกษาของกลุ่มยุวเกษตรกรรเกษตรพัฒนา โดยมีกำนัน และผู้ใหญ่บ้านในตำบลเกษตรพัฒนาอีก 2 คน เป็นคณะกรรมการที่ปรึกษา ในจำนวนนี้มีผู้ใหญ่บ้านดังกล่าวนี้ 1 รายเป็นบิดาของคณะกรรมการคนหนึ่งของกลุ่มยุวเกษตรกร ผู้ใหญ่บ้านอีกคนหนึ่งเป็นบิดาของกรรมการที่ปรึกษาและคณะกรรมการที่ปรึกษา อีกรายหนึ่ง เป็นบิดาของประธานคณะกรรมการกลุ่มยุวเกษตรกร ซึ่งมีส่วนช่วยเหลือและสนับสนุนการทำงานของกลุ่มยุวเกษตรกรด้วย ศักดิ์ชัย เล่าให้ฟังว่า "การตั้งคณะกรรมการที่ปรึกษาจะดูว่าคณะกรรมการกลุ่มยุวเกษตรกรสามารถขอความช่วยเหลือได้ และคณะกรรมการที่ปรึกษาจะมาช่วยประชุมกับคณะกรรมการกลุ่มก่อนที่จะมีการประชุมใหญ่ ให้รู้เรื่องกันก่อนว่ากลุ่มจะทำอะไรบางที่คณะกรรมการกลุ่มเกรงใจกันไม่รู้จะตัดสินใจอย่างไร คณะกรรมการที่ปรึกษาได้ช่วยแนะนำหาทางออกให้"

2.4.2.2 **องค์กรวิชาการ** ผู้นำทางการอย่าง ศักดิ์ชัย กิจชัย มีส่วนสนับสนุนในฐานะที่เป็นผู้นำทางด้านวิชาการแก่กลุ่ม และมีส่วนร่วมที่สำคัญในการติดต่อกับหน่วยงาน หรือบุคคลภายนอกชุมชนที่จะขอความช่วยเหลือในการประกอบอาชีพได้

สรุปการมีส่วนร่วมขององค์กรเครือข่ายดังกล่าวในแต่ละขั้นตอนทั้งการตัดสินใจ การปฏิบัติการ การได้รับประโยชน์และการประเมินผล สรุปได้ดังตารางที่ 6

ตารางที่ 6 การมีส่วนร่วมขององค์กรเครือข่ายในเครือข่ายการเรียนรู้กลุ่มยุทธศาสตร์กรเกษตรพัฒนา

องค์กรเครือข่าย	ตัดสินใจ	ปฏิบัติการ	รับประโยชน์	ประเมินผล
องค์กรภาครัฐ	มี	มี	มี	มี
องค์กรวิชาการ	มี	มี	มี	มี

2.5 กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่าย

2.5.1 กระบวนการเรียนรู้

สมาชิกกลุ่มยุทธศาสตร์กรเกษตรพัฒนา ได้ตระหนักในการพิจารณาประกอบอาชีพเกษตรของตนเอง ว่าจำเป็นต้องรวมกลุ่มกัน และต้องแสวงหาความรู้ใหม่ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ในการพัฒนาการประกอบอาชีพ จึงได้รวมกันในระยะแรกอย่างไม่เป็นทางการก่อน ต่อมาได้รับการสนับสนุนจาก ศักดิ์ชัย กิจชัย ซึ่งได้หาทางเลือกในการจัดตั้งเป็นกลุ่มยุทธศาสตร์ ของกรมส่งเสริมการเกษตร และเป็นกลุ่มนักศึกษา ปอ. ของกรมการศึกษานอกโรงเรียน จึงได้ตัดสินใจเป็นกลุ่มยุทธศาสตร์ และรวมกลุ่มสมัครเรียนหลักสูตร ปอ. และกลุ่มได้เรียนรู้ปฏิบัติการในการประกอบอาชีพด้านการเกษตร จากความรู้ที่ได้รับจากกลุ่มยุทธศาสตร์ และการเป็นนักศึกษาตามหลักสูตร ปอ. ปรับปรุงแก้ไขในการประกอบอาชีพ และตัดสินใจในการประกอบอาชีพและมีการประเมินผลการประกอบอาชีพ จนสามารถขยายกิจการจนประสบผลสำเร็จ

2.5.2 กระบวนการมีส่วนร่วม

กระบวนการมีส่วนร่วมของกลุ่มยุทธศาสตร์กรเกษตรพัฒนา เริ่มต้นด้วยการตัดสินใจของกลุ่มเยาวชนในชุมชน ร่วมกับกรมส่งเสริมการเกษตร ในการตัดสินใจจัดตั้งเป็นกลุ่มยุทธศาสตร์ และต่อมาได้ร่วมกับกรมการศึกษานอกโรงเรียนในการตัดสินใจจัดตั้งกลุ่ม ปอ. หลังจาก

นั้นจึงร่วมเรียนรู้ปฏิบัติการร่วมกัน โดยองค์การภาครัฐเป็นผู้ให้การสนับสนุน ส่วนกลุ่มเป็นผู้ร่วมมือปฏิบัติ กลุ่มยุทธศาสตร์ได้รับผลประโยชน์มากขึ้น ทั้งองค์การภาครัฐ กรมส่งเสริมการเกษตร ประเมินผลงาน และกรมการศึกษานอกโรงเรียนประเมินผลในแง่การเรียนตามหลักสูตร ปอ.

3. กิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียน

3.1 ประเภทของกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียน

กิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนได้พิจารณาสาระใน 3 มิติ คือ ด้านพื้นฐานการดำรงชีวิต ด้านพัฒนาข่าวสารข้อมูล และด้านพัฒนาทักษะและอาชีพ กลุ่มยุทธศาสตร์เกษตรพัฒนาได้เกิดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียน ดังต่อไปนี้

3.1.1 ด้านพื้นฐานการดำรงชีวิต

กลุ่มยุทธศาสตร์ได้มีการดำเนินงานของเครือข่าย ตั้งแต่เริ่มแรกทำให้สมาชิกเรียนรู้ถึงการทำให้ต้องพึ่งพากัน เรียนรู้ถึงการวิเคราะห์ การแก้ปัญหาผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ของเครือข่าย

3.1.2 ด้านพัฒนาข่าวสารข้อมูล

กลุ่มยุทธศาสตร์เกษตรพัฒนาได้มีกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนด้านพัฒนาข่าวสารข้อมูล โดยการส่งเสริมข้อมูลด้านการเกษตร ข่าวสารด้านเทคโนโลยีการเกษตร ราคาพืชผล รวมทั้งการเคลื่อนไหวด้านการเกษตรที่เกี่ยวข้องกับการทำสวนผักผลไม้ และไม่ตัดดอก และทำนา

3.1.3 ด้านพัฒนาทักษะและอาชีพ

กลุ่มยุทธศาสตร์เกษตรพัฒนา ได้มีกิจกรรมพัฒนาทักษะและอาชีพ เกี่ยวกับการเกษตร การใช้พันธุ์พืช การบำรุงดิน การใช้ปุ๋ย การใช้ยาปราบศัตรูพืช

3.2 กระบวนการจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียน

3.2.1 การศึกษาดูงาน

กลุ่มมีการศึกษาดูงานด้านอาชีพนอกชุมชนไม่บ่อยนัก ประมาณปีละ 1-2 ครั้ง ดังตัวอย่างในปี พ.ศ. 2540 กลุ่มได้จัดให้มีการดูงานด้านอาชีพ การจักสาน และการเลี้ยงปลาที่

จังหวัดเพชรบุรี เหตุผลที่ไม่ได้ไปดูงานด้านอาชีพบ่อยนัก เนื่องจากทุกคนติดภาระกับงานประจำ และการเดินทางไปด้วยเสียค่าใช้จ่าย

3.2.2 การประชุมแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ

กลุ่มได้มีการประชุมเพื่อหารือกิจกรรมการประกอบอาชีพทั้งที่เป็นงานรวม งานกลุ่มย่อย และงานเฉพาะตัว สมาชิกของกลุ่มได้เล่าถึงลักษณะการประชุมว่า "ส่วนใหญ่มีการประชุมกันเดือนละครั้ง" "ประชุมครั้งหนึ่งก็ประมาณหนึ่งชั่วโมงก็เสร็จแล้ว หลังจากนั้นก็นั่งคุยกัน เกี่ยวกับปัญหาการทำมาหากิน" "เราประชุมกันตอนกลางวัน กลางวันยาก" "มาประชุมไม่ค่อยพร้อมเพรียงกัน บางคนไม่มีเวลา ติดงาน"

กรณีนี้ พบอีกว่ากลุ่มมีการประชุมในลักษณะที่เป็นทางการโดยใช้ช่วงเวลาสั้น ๆ และเมื่อตรวจสอบจากเอกสารพบว่ากลุ่มได้มีการจัดบันทึกผลการประชุมลงในสมุดบันทึกประจำกลุ่ม กลุ่มยุทธศาสตร์ที่ค่อนข้างเป็นทางการมีเรื่องที่จะประชุม มติที่ประชุมระยะเวลาการประชุม การนัดหมายครั้งต่อไป ซึ่งจะยึดแนวตัวอย่างบันทึกการประชุมของกรมส่งเสริมการเกษตรที่เสนอไว้

นอกจากการประชุมที่เป็นทางการแล้ว กลุ่มจะจับกลุ่มกันคุยกันต่อในเรื่องการประกอบอาชีพ การใช้ปุ๋ย การใช้สารเคมี การลงทุน นอกจากนี้กลุ่มยังมีการรวมตัวกันอยู่บ่อยครั้ง ในลักษณะที่เกิดจากนัดหมายกัน หรือเกิดจากการ "ลงแขก" ช่วยเหลืองานซึ่งกันและกัน ทำให้มีบรรยากาศที่เป็นธรรมชาติมากและเกิดกระบวนการกลุ่มอย่างต่อเนื่อง

3.2.3 การสนทนาแลกเปลี่ยนประสบการณ์

ผลจากการที่กลุ่มมีผลงานเด่นในระดับประเทศ จึงมีกลุ่มต่าง ๆ จากภายนอก ชุมชน ขอเข้ามาศึกษาดูงานเป็นระยะๆ อาทิ กลุ่มยุทธศาสตร์จังหวัดระนอง กลุ่มยุทธศาสตร์จังหวัดตรัง กลุ่มจากจังหวัดบุรีรัมย์ คณะรัฐมนตรีเยาวชนจีน ทำให้กลุ่มเกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ และประสบการณ์ซึ่งกันและกัน

3.2.4 การศึกษานอกโรงเรียนตามหลักสูตรประกาศนียบัตรอาชีพ

(หลักสูตร ปอ.)

กลุ่มยุทธศาสตร์เกษตรพัฒนาได้รับการศึกษานอกโรงเรียนตามรูปแบบหลักสูตรประกาศนียบัตรอาชีพ (หลักสูตร ปอ.) เพื่อพัฒนาให้มีกระบวนการคิดการแสวงหาความรู้ทักษะเพื่อการเข้าสู่อาชีพ การประกอบอาชีพ และการพัฒนาอาชีพให้เป็นไปตามความพร้อม และความต้องการของตนเอง ชุมชน และสังคม ได้ศึกษาในวิชาโลกของงานอาชีพ วิชาการจัดการและการตลาด วิชาทักษะอาชีพ วิชาการฝึกประกอบอาชีพ และวิชาส่งเสริมคุณภาพชีวิต โดยมีครูประจำกลุ่ม 1 คน เป็นผู้อำนวยความสะดวก (facilitator) ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ตามหลักสูตรให้ชุมชนเปรียบเสมือนเป็นห้องเรียน ใช้เวลาเรียน 3 ปี จึงจบหลักสูตร

3.2.5 การฝึกอบรมระยะสั้นความรู้ด้านการเกษตร

ตั้งแต่จัดตั้งเป็นกลุ่มยุทธศาสตร์เกษตรพัฒนา หน่วยงานของกรมส่งเสริมการเกษตรระดับอำเภอ คือ เกษตรอำเภอ และประมงอำเภอได้ให้การฝึกอบรมระยะสั้นเกี่ยวกับความรู้ด้านการเกษตร ระยะเวลา 1-5 วัน ต่อเนื่องตลอดมา เฉลี่ยปีละ 7-8 ครั้ง รูปแบบการฝึกอบรมเป็นการฝึกอบรมระยะสั้นที่มีวิทยากรมาให้ความรู้ และสาธิตให้ดู ดังตัวอย่างในปี พ.ศ. 2540 สมาชิกบางส่วนของกลุ่มได้เข้าร่วมการอบรมดังนี้

- 1) อบรมเรื่อง การใช้สารเคมีอย่างถูกต้อง และปลอดภัย ระยะเวลา 1 วัน จำนวน 1 คน ณ ศาลาประชาธิปไตย
- 2) อบรมเรื่องการพัฒนาบุคลิกภาพและผู้นำระยะเวลา 4 วัน จำนวน 2 คน
- 3) อบรมเรื่อง การป้องกันและกำจัดแมลงวันผลไม้ ระยะเวลา 1 วัน จำนวน 2 คน ณ ศาลาวัดคลองตัน อำเภอบ้านแพ้ว
- 4) อบรมเรื่อง การเลี้ยงปลา ระยะเวลา 1 วัน จำนวน 50 คน ณ ห้องอาหารนิเวศทิพย์ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร
- 5) อบรมเรื่อง การปรับโครงสร้างเพื่อการเกษตร ระยะเวลา 1 วัน จำนวน 23 คน ณ ศาลาวัดคลองตัน อำเภอบ้านแพ้ว
- 6) อบรมเรื่องการใช้ปุ๋ยชีวภาพในนาข้าว ระยะเวลา 1 วัน จำนวน 10 คน ณ บ้านนายเรือง ปุจจาการ ที่ปรึกษากลุ่ม
- 7) อบรมเรื่อง การปลูกมะนาว ระยะเวลา 1 วัน จำนวน 5 คน ณ ห้องอาหารศรีสุวรรณ อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร

8) **อบรมเรื่อง การใช้น้ำในเขตชลประทานระยะเวลา 1 วัน จำนวน 5 คน ณ ศาลา วัดคลองตัน อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร**

ผลการจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียน ในกลุ่มยุทธศาสตร์การเกษตรพัฒนา มีกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียน 2 มิติ มีองค์ประกอบเกี่ยวข้องกันจัดคือ กรมส่งเสริมการเกษตร กรมการศึกษานอกโรงเรียน ซึ่งเป็นองค์ภาครัฐ

ผลของกระบวนการจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียน การประชุม ส่งผลให้เกิดกิจกรรมหลักของกลุ่มขึ้นคือกลุ่มยุทธศาสตร์ และกลุ่มนักศึกษา ปอ. การเข้าร่วมเป็นกลุ่มยุทธศาสตร์ ทำให้ได้รับการเรียนรู้มิติพัฒนาชาวสารข้อมูลเกี่ยวกับการประกอบอาชีพเกษตร และมีพัฒนาทักษะและอาชีพเกี่ยวกับการทำสวนผัก ผลไม้และไม่ตัดดอก การรักษาทรัพยากรธรรมชาติ การรักษาสีงแวดล้อม ส่งผลให้เกิดการพึ่งตนเองด้านเทคโนโลยี (T) ด้านเศรษฐกิจ (E) เพราะสามารถจะประกอบอาชีพหาเลี้ยงตัวเองและครอบครัวได้ และมีการพึ่งตนเองด้านทรัพยากรธรรมชาติบ้าง (R) เกิดกระบวนการกลุ่มพึ่งพาซึ่งกัน ส่งเสริมประเพณีการลงแขก ส่งผลให้เกิดการพึ่งตนเองด้านจิตใจ (M) และสังคมวัฒนธรรม (S) นอกจากนี้การได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับผู้ที่เกี่ยวข้องเข้าศึกษาดูงาน ทำให้ได้รับข่าวสารข้อมูล และเกิดการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร เกิดความเชื่อเพื่อซึ่งกันและกัน และมีทัศนคติต่อการประกอบอาชีพ ส่งผลให้เกิดการพึ่งตนเองด้านจิตใจมากขึ้น (M) กระบวนการจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนดังกล่าวนี้ ก่อให้เกิดกระบวนการสร้างขีดความสามารถของสมาชิกเครือข่ายการเรียนรู้ จึงสามารถนำไปสู่การพึ่งตนเองได้

4. การวิเคราะห์แนวทางและปัจจัยในการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้การศึกษานอกโรงเรียน

4.1 แนวทางการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้การศึกษานอกโรงเรียน

แนวทางในการพัฒนาการดำเนินงานเครือข่ายการศึกษานอกโรงเรียนที่ได้ มีแนวทางดังต่อไปนี้

4.1.1 ยึดคนเป็นศูนย์กลาง โดยกรมส่งเสริมการเกษตรมีเป้าหมายในการให้การศึกษาเพื่อพัฒนาเยาวชนที่ประกอบอาชีพด้านการเกษตร ทั้งในระดับบุคคลและระดับกลุ่ม จึง

กำหนดกลุ่มคนที่มีอายุระหว่าง 10-35 ปี จัดตั้งเป็นกลุ่มขึ้น และให้ความรู้ด้านการเกษตรและการรวมกลุ่มเป้าหมายเหล่านี้ โดยใช้วิธีการส่งเสริมการเกษตรเป็นเครื่องมือในการพัฒนา กลุ่มยุวเกษตรกรเกษตรพัฒนาเป็นกลุ่มเป้าหมายหนึ่งที่ได้รับการพัฒนา จนกระทั่งประสบผลสำเร็จที่สามารถเป็นตัวอย่างได้

4.1.2 กระบวนการกลุ่ม การรวมตัวของกลุ่มเล็ก ๆ จนกลายเป็นกลุ่มยุวเกษตรกรและขณะเดียวกันก็เป็นกลุ่มนักศึกษา ปอ. ด้วย สมาชิกแต่ละคนได้ใช้กระบวนการกลุ่มเพื่อรับผิดชอบงานต่าง ๆ ของกลุ่ม มีการผลัดเปลี่ยนหน้าที่หมุนเวียนกันไป การรวมตัวของกลุ่มและใช้กระบวนการกลุ่มทำให้เกิดพลังในการพัฒนากิจกรรมต่าง ๆ ศักดิ์ชัย อธิบายว่า "เมื่อรวมเป็นหมู่คณะ เวลาที่มีกิจกรรมมันง่าย ผมคนเดียวคงทำอะไรไม่ได้ เช่น เมื่อต้องการกำจัดหอยเชอรี่ในหมู่บ้าน ก็แย่งกันทำคนเดียวไม่ค่อยทำ เวลารวมเป็นหมู่คณะชนกันไปไม่ไหว" และนอกจากนี้ยังมีพลังที่จะเรียกร้อง ขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานต่าง ๆ ได้ง่ายขึ้น "เมื่อเกษตรมีการอบรมอะไร หากเราแจ้งไปเป็นกลุ่มเขาจะพิจารณาของเราก่อน เรายังมีส่วนไปกับเขา (เกษตรอำเภอ) ได้ ถ้าเราไม่ได้อยู่เป็นกลุ่มเหมือนกับคนข้างนอก" สมาชิกแต่ละคนทำสวนกันตั้งแต่ 30 ไร่ ถึง 60 ไร่ การทำงานแต่ละอย่างจึงเป็นงานที่ต้องใช้แรงงานมาก เช่น การขุดยา การเกี่ยวข้าว จึงมีการลงแรงช่วยเหลือกันทั้งการที่บอกกันไว้ หรือบางที่ไม่ได้บอกแต่ไปพบๆ สมาชิกกำลังทำงานอยู่ก็เข้าไปช่วยทำ และไม่ได้ต้องลงแรงตอบกลับคืนกันในวันเดียวกัน การลงแรงดังกล่าวเป็นไปตามธรรมชาติ ดังคำบอกเล่าของสมาชิกคือ "เรามีการลงแรงกัน ที่มีมานานแล้วเลิกไป เราสนิทกันจึงรื้อฟื้นขึ้นมา" "จัดลีดให้ลงกันเวียนกับครบ เวลาทำก็ทำต่อ ๆ กันไป" "เราไม่ได้คิดว่าไปช่วยเขา 3 วัน ต้องมาช่วยเรา 3 วัน ไม่มีเลย" "บางที่ไม่ต้องบอก เขาเห็นเราขุดยาอยู่ เขาก็กลับไปเอาเครื่องมาช่วยขุด" "คนนอกกลุ่ม บางทีเราก็ไปช่วยเขาเหมือนกัน" "คนเราไม่แน่นอน วันนี้เราเก่ง วันหลังเราไม่เก่ง เขาก็มาช่วย" การช่วยเหลือกันในลักษณะการลงแรงในการประกอบอาชีพแล้ว ยังมีการช่วยเหลือกันในการดำรงชีวิตอื่น ๆ อีกด้วย "นอกจากงานอาชีพแล้ว เป็นของธรรมดา มีงานไปช่วยชนชาวชนของ"

4.1.3 การทำความดี เครือข่ายการเรียนรู้กลุ่มยุวเกษตรกรเกษตรพัฒนานี้ถือหลักทำความดี โดยไม่คบบทบาทอย่างเด็ดขาด ซึ่งผลจากการสัมภาษณ์จะพบว่า "เราไม่กินเหล้า กินยา แต่กินยาแก้ปวดหัว เหล้า เบียร์ไม่มีบุหรี่ไม่สูบ" "กลุ่มนี้ไม่มีใครสูบบุหรี่" "เรื่องไปเที่ยว ปีหนึ่ง อย่างเก่งก็ไปสักหนสองหน ลงกรานต์ ตูรุษจีนเพราะแม่ค้าหยุดก็ได้จังหวะนี้ไปเที่ยว"

“ตกอยู่ในสภาพนี้ กลางวันทำงาน กลางคืนเพลีย มีงานวัดเที่ยวไปก็อย่างนั้นแหละ ทำบุญทำทาน สักพัก ดูอะไร ๆ แล้วเราก็กลับ” “กลัวเที่ยวตึก ก็มาคิดถึงงานเราวันพรุ่งนี้” ทำให้การดำเนินการดังกล่าวเป็นไปตามคำสอนของ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต)(2539 : 41- 42) อธิบายการไม่คบหา อบายมุขว่า หลีกเว้นความประพฤติที่เป็นช่องทางของความเสื่อมความพินาศ ซึ่งจะเป็นเหตุให้ โภคทรัพย์ย่อยยับไปที่เรียกว่า อบายมุข 6 ประการ คือ ดิตสุราและของมีนเมา ดิตเที่ยวกลางคืน ดิตเที่ยว ดูการเล่น ดิตการพนัน คบคนชั่ว และเกียจคร้านทำงาน โดยไม่รู้ตัว

4.2. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความสำเร็จของเครือข่ายการเรียนรู้การศึกษานอกโรงเรียน

การวิเคราะห์เครือข่ายการเรียนรู้ กลุ่มยุทธศาสตร์กระทรวงพัฒนา พบว่า มีปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ได้แก่ปัจจัยต่อไปนี้

4.2.1 ปัจจัยภายนอกเครือข่ายการเรียนรู้

4.2.1.1 แนวทางการพัฒนายุทธศาสตร์ของกรมส่งเสริมการเกษตร เป็นผลจากกรมส่งเสริมการเกษตร ได้ดำเนินโครงการฝึกอบรมเกษตรกรมาตั้งแต่ ปี พ. ศ. 2496 เพื่อพัฒนาเยาวชนเกษตรกรเป็นลักษณะหมู่บ้านเป้าหมาย แล้วจัดกิจกรรมตามโครงการต่าง ๆ ลงสู่หมู่บ้านเป้าหมาย และเน้นให้เกิดการมีส่วนร่วมของสถาบันเกษตรกรที่มีอยู่ในพื้นที่ทำให้กลุ่มยุทธศาสตร์เกษตรพัฒนาได้รับความรู้ และประสบการณ์ตามแนวทางดังกล่าว ตามปรัชญาของกรมที่แสดงให้เห็นเป็นภาพดอกไม้ 4 กลีบ และมีอักษร ก จำนวน 4 ตัวปรากฏอยู่ในแต่ละกลีบ มีโคลงสี่สุภาพและคำปฏิญาณตนไว้ยึดเหนี่ยว เมื่อสอบถามจากคณะกรรมการกลุ่มทุกคนสามารถจำและอธิบายความหมายได้

โคลงสี่สุภาพ

เกศ	ไกรก่อเกิดแก้ว	กิจกรรม
กมล	มันส์จจะธรรม	ทุกผู้
กร	หมั่นกระทำ	งานเด่น เสมอมา
กาย	แกร่งกร่างอบถู	เกียรติ์ก้อง เกษตรกรรม

ประกอบด้วยคำปฏิญาณของยุวเกษตรกรว่า

ข้าพเจ้าขอปฏิญาณว่า

- ข้อ 1 ข้าพเจ้าจะใช้สมอง เพื่อดำเนินกิจการให้ก้าวหน้า
- ข้อ 2 ข้าพเจ้าจะซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่น
- ข้อ 3 ข้าพเจ้าจะใช้มือ เพื่อทำงานให้เป็นประโยชน์
- ข้อ 4 ข้าพเจ้าจะปฏิบัติตนให้เป็นผู้มีพลานามัยสมบูรณ์ เพื่อครอบครัว เพื่อท้องถิ่นและเพื่อชาติ

4.2.1.2 การจัดการศึกษาตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียน กลุ่มยุวเกษตรกรเกษตรพัฒนาได้สมัครลงทะเบียนเรียนตามหลักสูตร ปอ. สังกัดศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอบ้านแพ้ว เมื่อปีการศึกษา 2536 และศูนย์ได้จัดครูประจำกลุ่มและจัดกระบวนการเรียนรู้ กลุ่มนี้ได้รับการศึกษาในวิชาโลกของงานอาชีพ วิชาการจัดการและการตลาด วิชาทักษะอาชีพ วิชาการฝึกประกอบอาชีพ และวิชาส่งเสริมคุณภาพชีวิตตลอด 3 ปี จนจบหลักสูตร ทำให้เป็นปัจจัยภายนอกสนับสนุนให้กลุ่มนำความรู้ และประสบการณ์ไปใช้ ที่ปรึกษากลุ่มและอดีตครู ปอ. ได้ให้ความเห็นว่า "ความรู้จาก ปอ. ใช้ได้เยอะ นำมาใช้ในชีวิตประจำวัน วิชาความรู้เกี่ยวกับการบรรจุหีบห่อ เช่น การบรรจุหีบห่อฝรั่ง มะนาว การใช้น้ำยา การใช้ยา"

นอกจากการเรียนจากหลักสูตร ปอ. แล้ว ภายในชุมชนมีแหล่งความรู้อื่น ๆ อาทิ ห้องสมุดประชาชน ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน ศูนย์การเรียน และหอกระจายข่าว ทำให้กลุ่มได้ใช้ประโยชน์เสริมกระบวนการเรียนรู้ได้มากขึ้น

4.2.2 ปัจจัยภายในเครือข่ายการเรียนรู้

4.2.2.1 องค์ประกอบของคนในชุมชน แม้ว่าคนในชุมชนส่วนใหญ่ จบการศึกษา ป.6 แต่ยังมีกลุ่มคนอีกจำนวนหนึ่งที่จบการศึกษาถึงระดับ ปวส. และปริญญาตรี ถือได้ว่าเป็นชุมชนที่คนในชุมชนได้รับการศึกษาสูงพอสมควร คนในชุมชนยอมรับความสามารถของคนรุ่นหนุ่มสาวหรือคนรุ่นใหม่จะเห็นว่าชุมชนสนับสนุนให้กลุ่มยุวเกษตรกรเกษตรพัฒนาสามารถดำเนินกิจกรรมของกลุ่มได้อย่างเต็มที่ รับผิดชอบที่ปรึกษา และจัดสรรพื้นที่ในการทำกิจกรรมรวมทั้งการให้ยืมเงินลงทุน บางครั้งเป็นจำนวนแสน และไม่ได้คิดดอกเบี้ยแต่ประการใด

นอกจากนี้คนในชุมชนมีความขยันขันแข็งสนใจที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ และมีความกระตือรือร้น ในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน

4.2.2.2 การได้รับประโยชน์โดยตรงและเป็นรูปธรรม การเรียนรู้จากการเข้าร่วมเครือข่ายการเรียนรู้กลุ่มยุวเกษตรกรรเกษตรพัฒนา ทำให้สมาชิกได้รับประโยชน์โดยตรงเกี่ยวกับความรู้ด้านการเกษตร พันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์จากสำนักงานเกษตรอำเภอเพื่อส่งเสริมการประกอบอาชีพของตนเองและกลุ่ม และได้รับการศึกษาหลักสูตรจากกรมการศึกษานอกโรงเรียน

4.2.2.3 การใช้กระบวนการกลุ่ม เครือข่ายการเรียนรู้กลุ่มยุวเกษตรกรรเกษตรพัฒนาได้มีการพบปะหรือแลกเปลี่ยนบทเรียนและทัศนะต่าง ๆ เป็นประจำไม่ว่าจะเป็นรูปแบบของการประชุมกลุ่มยุวเกษตรกรรเกษตรพัฒนา การพบกลุ่มตามหลักสูตร ปอ. หรือการพบปะกันอย่างไม่เป็นทางการ ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยน ถ่ายทอดข้อมูล ข่าวสาร และคิดที่จะดำเนินการงานของกลุ่ม งานของชุมชนร่วมกันเสมอ ถึงแม้บางครั้งชุมชนมีงานใด เช่น งานพัฒนา 5 ธันวาคมมหาราช งานประจำปีของวัด กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน จะมาแจ้งให้กลุ่มยุวเกษตรกรรเกษตรพัฒนาไปช่วย และกลุ่มจะรวมตัวกันไปช่วยอยู่เสมอ

4.2.2.4 ความสามารถของผู้นำทางการ เครือข่ายการเรียนรู้กลุ่มยุวเกษตรกรรเกษตรพัฒนาได้มีโอกาสใกล้ชิดและเกี่ยวข้องกับผู้นำชุมชน ในลักษณะอย่างเป็นทางการหลายท่าน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งเป็นที่ปรึกษาของกลุ่มผู้ประกอบการที่ได้ผลดีและรู้จักแหล่งความรู้เกี่ยวกับงานอาชีพ เช่น ศักดิ์ชัย กิจชัย และมุกดา ยิ้มชื่น ที่จะคอยแนะนำและกลุ่มจะต้องมาขอรับรองให้ติดต่อกับหน่วยงานภายนอก เพื่อขอความช่วยเหลืออยู่เนือง ๆ นอกจากนี้ครูประจำกลุ่ม ปอ. ที่รับผิดชอบกลุ่ม ปอ. ใหม่ ๆ จะเป็นผู้แนะนำการให้คำปรึกษาเช่นกัน ทำให้กลุ่มยุวเกษตรกรรเกษตรพัฒนาได้เกิดกระบวนการคิดกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

4.2.2.5 การยึดมั่นในการทำความดี จากการสัมภาษณ์และสอบถามกับที่ปรึกษากลุ่ม เจ้าหน้าที่ของศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอบ้านแพ้วได้คำตอบตรงกันว่า กลุ่มจะหลีกเลี่ยงหนีจากอบายมุข โดยไม่ดื่มเหล้า ไม่เล่นการพนัน ไม่เที่ยวเตร่ คบกันอย่างมีความศรัทธาต่อกัน มีความขยันขันแข็งในการประกอบอาชีพและการช่วยเหลือชุมชน

4.2.2.6 การสร้างบรรยากาศเอื้อการเรียนรู้ กลุ่มยุทธศาสตร์กรณีคณะกรรมการที่จะเป็นศูนย์กลางในการจัดการประชุมแต่ละเดือน การเรียนรู้หลักสูตรประกาศนียบัตรอาชีพ (หลักสูตร ปอ.) ควบคู่การประกอบอาชีพ และการดำเนินกิจกรรมกลุ่มยุทธศาสตร์ การจัดทำภารกิจกลุ่มไว้ ส่วนประกอบต่าง ๆ เหล่านี้ก่อให้เกิดบรรยากาศของการเรียนรู้ และเกิดการเรียนรู้ภายในกลุ่ม

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย